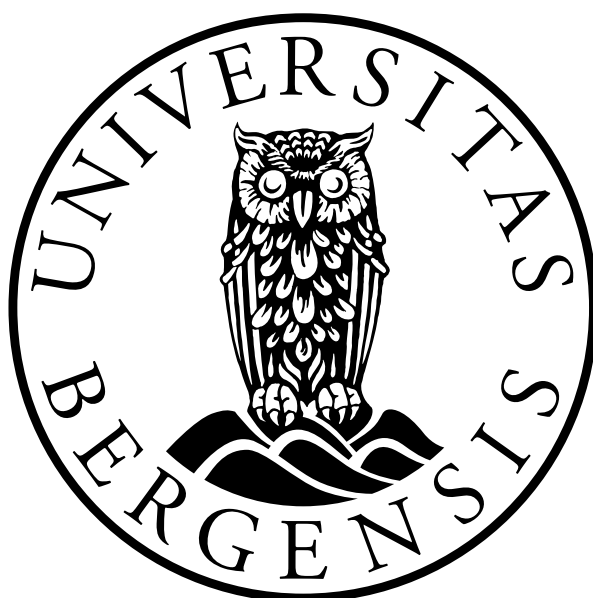

Statsvennlighet i Norges Høyesterett

**En flernivåanalyse av saksegenskapers påvirkning på dommernes
vota i sivilsaker mellom staten og private parter
1963 - 2014**

UNIVERSITETET I BERGEN
Institutt for sammenliknende politikk

Masteroppgave

Høst 2015

Roald Buene Kalheim

Dommeren vil ikke helt sjelden måtte gjøre seg opp en oppfatning av – og legge vekt på – hvilke samfunnsmessige hensyn som gjør seg gjeldende på det aktuelle området, det offentliges styrings- og kontrollbehov og de fellesskapsinteresser som kan settes på spill. (...) Dommere er ikke subsumsjonsautomater. Vi er en del av retten (Bårdsen 2015:2-3).

Abstract

This thesis examines the influence of case characteristics on the behavior of Norwegian Supreme Court justices when the state appears as a party in civil cases. Acting as the highest court of appeal, the Supreme Court has jurisdiction in all areas of law, and hears cases that raise matters of principle beyond the actual case itself, where the law is unclear. Statistically, the Supreme Court decides cases in favor of the state more often than private party litigants. This fact has led to debate within the legal community, over whether or not the court is placing greater emphasis on the state's interests than what follows from the legal doctrine. While research on Norwegian Supreme Court justices has produced important insights about the effects of individual justice characteristics, little is known about how aspects of the actual cases affects judicial behavior. Here, I investigate variables connected to case categories and importance, results from lower courts, the character of the different parties and their legal counsel.

Using a multilevel model that control the effects of these case characteristics against panel effects connected to the collegial nature of the court, and also includes the individual characteristics of the justices, all 834 cases with 4170 justice votes between 1963 and 2014 are analyzed. Firstly, the results show that the history of the case matters: In cases where the state party won in both the District Courts and the Courts of Appeal, the justices are more probable to vote in favor of that party. This effect is not evident for private parties with the same case history. Secondly, the Ministry of Finance is identified as a uniquely strong plaintiff. Differently from other actors, an appeal from the Ministry of Finance increases the probability of the justices to vote in favor of the state. Additionally, the analysis confirms the existence of panel effects and individual effects on the Supreme Court: In panels where justices with former employment with the Legislation Department make up the majority, all justices are more likely to vote in favor of the state. Individual justices with former employment with the Legislation Department or the Office of the Director of Public Prosecutions, interim justices and former lower court justices are more likely to vote for the state party. Former law professors and the chief justices are more likely to vote in favor of the private party.

Although a growing field of research, the Norwegian Supreme Court is still severely understudied.

Forord

Proessen med masteroppgaven har vært både krevende og lærerik, og det er her på sin plass å takke dem som har bistått meg på veien.

Først og fremst takk til min veileder Gunnar Grendstad, som sammen med Eric N. Waltenburg og William R. Shaffer startet opp forskningsprosjektet om dommeratferd i Norges Høyesterett. Deres publikasjoner og Gunnars glød for prosjektet var veldig viktig for at jeg selv fikk interesse for å delta. Under arbeidet med masteroppgaven har Gunnar gitt svært kyndig veiledning og positiv oppmuntring.

Videre er det viktig for meg å takke resten av dommeratferdsforskingsmiljøet ved Institutt for sammenliknende politikk, spesifikt Jon Kåre Skiple, Henrik Litleré Bentsen og Kurt-Rune Bergset for innsiktsfulle forslag og metodisk kompetanse. Spesiell takk til Kurt-Rune for gjennomlesning og verdifulle tilbakemeldinger på utkast til oppgaven.

Olav Bjørnebekk fortjener også stor takk for interessante diskusjoner og godt selskap. Det at vi var to om å skrive masteroppgave om Høyesterett var enormt nyttig, spesielt i forbindelse med kodingen.

Idet man som student innenfor den empiriske statsvitenskapelige forskningstradisjonen begir seg ut på å skrive masteroppgave som fokuserer på egenskaper ved høyesterettssaker, finnes det allerede fra starten av et åpenbart behov for juridisk bistand. Jeg er derfor svært takknemlig for at Asbjørn Kjønstad, Tore Lerheim og Tolle Stabell var villige til å svare på spørsmål knyttet til oppgaven min.

Takk også til Det samfunnsvitenskapelige fakultet for økonomisk støtte til studietur til Høyesterett 27. – 31. oktober 2014, og til informasjonsrådgiver ved Høyesterett, Svein Tore Andersen, for tilrettelegging og omvisning.

Sist, men ikke minst: Tusen takk til Anne.

Roald Buene Kalheim
Bergen, November 2015

Innholdsfortegnelse

ABSTRACT	I
FORORD.....	II
1. INNLEDNING	1
1.1 INTRODUKSJON OG PROBLEMSTILLING	1
1.2 RELEVANS	2
1.3 DISPOSISJON	3
2. HØYESTERETT OG DOMMERNE – VENNER AV STATEN?	4
2.1 INSTITUSJONELL INNFORING	4
2.1.1 <i>Dommerne i Høyesterett</i>	5
2.1.2 <i>Sakenes vei mot Høyesterett</i>	6
2.1.3 <i>Høyesteretts saksbehandling</i>	8
2.1.4 <i>Dommerne og rettskildene</i>	9
2.2 HØYESTERETTS ROLLE	11
2.2.1 <i>Politikk i Høyesterett</i>	13
2.3 STATSVENNLIGHET I HØYESTERETT	16
2.3.1 <i>Debatten</i>	16
2.3.2 <i>Likestillingsdommen</i>	19
2.4 Å STUDERE DOMMERNES ATFERD: MODELLER OG SAKSEGENSKAPER	23
2.4.1 <i>Den juridiske modellen</i>	23
2.4.2 <i>Holdningsmodellen</i>	24
2.4.3 <i>Modellen for personlige egenskaper</i>	25
2.4.4 <i>Modellen for strategisk interaksjon</i>	26
2.5 SAKSEGENSKAPER	27
2.6 HYPOTESER.....	32
2.6.1 <i>Sakstyper og -viktighet</i>	32
2.6.2 <i>Sakens historikk i rettssystemet</i>	34
2.6.3 <i>Partenes styrkeforhold</i>	37
2.6.4 <i>Partenes rettshjelp</i>	39
2.6.5 <i>Kontrollvariabler: Egenskaper ved saken</i>	42
2.6.6 <i>Kontrollvariabler: Egenskaper ved dommerpanelene</i>	43
2.6.7 <i>Forklaringsvariabler: Egenskaper ved dommerne</i>	44

3. METODE	47
3.1 ANALYSE AV DOMMERATFERD	47
3.2 LOGISTISK FLERNIVÅANALYSE	48
3.3 ANALYTISK FREMGANGSMÅTE	50
3.4 FORKLARINGSKRAFT	51
4. DATA	52
4.1 INNSAMLING OG KODING	52
4.2 SAKSKOMPLEKSET	54
4.3 OPERASJONALISERING AV VARIABLENE	55
4.4 OPERASJONALISERING AV KONTROLLVARIABLER	59
5. EMPIRISK ANALYSE	63
5.1 DESKRIPTIV STATISTIKK	63
5.1.1 Avhengig variabel	65
5.1.2 Forklaringsvariabler	65
5.2 TOM MODELL	66
5.3 FLERNIVÅANALYSE	67
5.3.1 Sakstyper	67
5.3.2 Saksegenskaper: Sakstyper, viktighet og historikk	68
5.3.3 Saksegenskaper: Styrkeforhold, rettshjelp, kontrollvariabler	69
5.3.4 Panelegenskaper og individegenskaper	71
5.3.5 Oppsummering av resultater	74
5.4 DISKUSJON AV RESULTATENE	78
5.4.1 Funn fra analysen	78
5.4.2 Nullfunn fra analysen	84
5.4.3 Panelegenskaper	86
5.4.4 Individegenskaper	87
6. KONKLUSJON	88
6.1 RESULTATENE	89
6.2 FORKLARINGSKRAFT	90
6.3 VIDERE FORSKNING	90
LITTERATURLISTE	93
APPENDIKS	A

Liste over tabeller

Tabell 1: Hypoteseoversikt	31
Tabell 2: Oversikt over kontrollvariablene	42
Tabell 3: Operasjonalisering av forklaringsvariabler: Saksegenskaper	55
Tabell 4: Operasjonalisering av kontrollvariabler	59
Tabell 5: Deskriptiv statistikk av variablene i analysen	64
Tabell 6: Tom modell.....	66
Tabell 7: Sakstyper	67
Tabell 8: Modell 1, 2 og 3. Sakstyper, viktighet og historikk	68
Tabell 9: Modell 4, 5 og 6. Styrkeforhold, rettshjelp, sakskontroller	70
Tabell 10: Modell 7 og 8. Panelegenskaper og individegenskaper	72
Tabell 11: Oppsummering av empiriske resultater mot oppgavens hypoteser	75

1. INNLEDNING

1.1 Introduksjon og problemstilling

Rettsstaten forutsetter at domstolene er uavhengige av statens politiske myndigheter, da domstolene har viktige kontrollfunksjoner overfor de to andre statsmaktene. Høyesterett skal i siste instans føre kontroll med om den lovgivende og utøvende maktutøvelse befinner seg innenfor grensene som fremgår av lov og grunnlov. «Den uavhengige dommer skal være rettsstatens vokter» (Graver 2012:570), og de etiske prinsippene for dommeratferd i Norge gjentar dette: «En dommer skal utøve dommergjerningen uavhengig av utenrettslig påvirkning fra offentlige eller private interesser» (Den norske dommerforening 2010).

Den stadig tilbakevendende debatten om Høyesteretts *statsvennlighet* går direkte inn i problemstillingen om domstolen og dommerne sin uavhengighet. Norges Høyesterett er i statistisk forstand statsvennlig, da staten vinner over halvparten av sakene der den står imot en privat part.¹ Det har i kjølvannet av dette faktum blitt påstått at domstolen «legger større vekt på statens interesser og/eller mindre vekt på motpartens interesser enn det som følger av gjeldende rett» (Kjønstad 1999: 103). Når staten vinner den største delen av sakene, har det altså blitt hevdet at ujevnheten kommer av at den private parten i enkelte saker *har rett*, men at dommerne hindrer ham i å *få rett* (Bårdsen, 2015). Den påståtte årsakssammenhengen har blant annet blitt knyttet til hypoteser om dommernes arbeidsbakgrunn (Kjønstad 1999, Skoghøy 2010), ideologiske standpunkt (Grendstad, Waltenburg og Shaffer 2015a), sosiale identifikasjon (Tellesbø 2006) og den enkelte saks viktighet (Lund 1987, Kjønstad 1999).

Slik har eksisterende dommeratferdsforskning i stor grad konsentrert seg om å forklare dommernes vota med dommernes individuelle egenskaper. Dette har blitt kritisert av norske jurister for å i for liten grad passe norske forhold (Skoghøy 2010, Schei 2011, Føllesdal 2013), og i for liten grad ta hensyn til den juridiske konteksten dommernes votering befinner seg i (Sunde 2012, Nadim og Sunde 2015). Også internasjonal dommeratferdsforskning har blitt utfordret på å «ta jussen på alvor» (Friedman 2006). Amerikansk forskning har i større grad evnet å inkorporere dommernes kontekst og deres ulike former for motivasjon, samt hvordan informasjonen om de enkelte sakene legger betingelser knyttet til dette (Epstein, Landes og Posner 2013). Samtidig har også europeisk dommeratferdsforskning de senere år

¹ Hvorvidt det er grunnlag for å forvente proporsjonalt jevn vinnerrate for staten versus private parter, er bestridt og vil diskuteres i del 2.3

evnet å nyttiggjøre seg informasjon om sakene i analysen av individuelle dommervota (Hanretty 2012, 2014, 2015, Iaryczover og Katz 2015).

Det er med bakgrunn i deler av den kritikken som har kommet mot norske dommeratferdsanalyser, samt utviklingen i internasjonal dommerforskning som gjør at jeg her retter oppmerksomheten mot egenskaper ved de konkrete sakene dommerne behandler. I tillegg er det klart at det er på dette saksnivået størsteparten av variasjonen finnes, og at potensialet for å øke forklaringskraften i modeller som konstrueres med godt teoretisk funderte variabler dermed kan være stort. Jeg utleder derfor følgende problemstilling: *Hvilke saksegenskaper kan forklare høyesterettsdommeres vota i saker mellom staten og private parter i tidsperioden 1963 til 2014?*

Modellene bygges for å testes i et statistisk flernivåanalytisk rammeverk, der man i tillegg til å kunne måle effekter av egenskaper ved sakene, også inkluderer uavhengige variabler som beskriver individuelle dommeregenskaper og egenskaper ved dommersammensetningen som avgjør den enkelte sak. Sammen vil dette gi det beste grunnlaget for å forstå hva som påvirker stemmegivning i Norges Høyesterett når staten er en av partene.

1.2 Relevans

Analysen av dommeratferd er viktig da den bidrar til innsikt i og åpenhet om Høyesterett som stadig mer betydningsfull statsmakt. Denne typen analyser gir bidrag til debatten om domstolens funksjon, gjennom at den gjør domstolens virke mer gjennomiktig. Høyesterettsdommere blir utnevnt av regjeringen på grunnlag av sine faglige kvalifikasjoner, og er slik fri fra vertikal ansvarliggjøring fra landets velgere. Når de som embetsmenn i tillegg ikke kan avskjediges, er de også fri fra horisontal ansvarliggjøring fra de andre statsmaktene. Mens dommernes stilling er konstruert slik for å frigjøre dommerne til å kunne løse rettslige konflikter på en uavhengig måte, gir det også dommerne stor frihet i hvilke faktorer som påvirker deres avgjørelser. Kunnskap om hva som påvirker dommernes voteringer bidrar til å ansvarliggjøre makten dommerne forvalter.

Empirisk analyse av dommeratferd besvarer jurister, historikere og samfunnsvitere sine oppfordringer til at mer oppmerksomhet må rettes mot den tredje statsmakt. Gjennom 200-årsjubileet i 2015 har det blitt fremmet at Høyesterett er understudert, at institusjonen tross forbedringer fortsatt er preget av manglende gjennomsiktighet, og at vi som samfunn behøver

mer kunnskap om dommernes oppfatninger og samfunnssyn (Ulvund i Nylund 2015, Jordal 2015). Jørn Øyrehagen Sundes (2015) *endringshistorie* av Høyesteretts reise mot dagens prejudikatsdomstol med historisk stor makt har rammet inn debatten, og det fremstår klart at økt «sakkunnskap og institusjonell kontekst er nødvendig for å utvikle bedre og skarpere analyser» (Grendstad, Shaffer, Skiple og Waltenburg 2015b:328) av hvordan statsmakten utøves.

Denne oppgaven føyer seg inn i rekken av kvantitativt forskningsarbeid ved Institutt for sammenliknende politikk, med Høyesterett og dens dommere som studieobjekter. Mitt bidrag til denne litteraturen kan sammenfattes teoretisk og empirisk. For det første utvides det teoretiske analytiske søkelyset ved at denne oppgaven i første rekke konsentrerer seg om egenskaper ved de studerte høyesterettssakene. Dette gjøres gjennom å inkludere en rekke innfallsvinkler fra internasjonal dommeratferdsforskning, og samtidig innlemme flere variabler knyttet til den hjemlige debatten om Høyesteretts statsvennlighet. Det andre hovedbidraget knytter seg til det empiriske, hvor det har blitt hentet inn og behandlet store mengder nye data om alle sakene som Høyesterett har avgjort mellom staten og private parter mellom 1963 og 2014.

1.3 Disposisjon

Oppgaven er strukturert på følgende måte: Kapittel 2 innledes med en viktig og nødvendig institusjonell innføring i Høyesterett, og dens utvikling til dagens prejudikatsdomstol med historisk stor makt. Jeg viser så til statsvennlighetsdebatten, og til ulike teoretiske måter å studere dette fenomenet. Til slutt presenteres hypotesene til sammenhenger på saksnivå, i tillegg til kontrollvariabler på saksnivå og individnivå. Kapittel 3 presenterer oppgavens metodiske rammeverk, flernivåanalyse, samt den analytiske fremgangsmåten. Kapittel 4 gjennomgår datagrunnlaget for å studere dommeratferd i Høyesterett, og beskriver arbeidet som er gjort med datainnsamling. Så presenteres operasjonaliseringen av alle variablene, sammen med dataenes validitet og reliabilitet. I kapittel 5 blir saksegenskapenes effekt på høyesterettsdommernes vota testet empirisk i stegvise modeller som også inkluderer kontrollvariablene på saksnivå og variablene på individnivå. Resultatene vil kommenteres underveis, og bli diskutert til slutt. Kapittel 6 konkluderer oppgaven ved å summere opp hovedresultatene, modellenes evne til å forklare dommeratferd, og gir forslag til videre forskning på Høyesterett.

2. HØYESTERETT OG DOMMERNE – VENNER AV STATEN?

2.1 Institusjonell innføring

Ein tommelfingerregel er at dess meir kompetanse ein domstol har, som vil seia dess fleire sakstypar den kan handsama, dess meir makt har den til å driva samfunnsstyring. Og meir enn noko anna er det nettopp mangelen på grenser for Høyesterett sin kompetanse som gjer at domstolen er ei reell statsmakt (Sunde 2015:55).

Den norske grunnloven § 88 sier at «Høyesterett dømmer i siste instans». Høyesterett er dermed det endelige sluttpunktet for saker som blir brakt inn for domstolene.² I Norge har vi allmenne domstoler, da det i grunnloven ikke finnes begrensninger for hvilke typer saker tingrettene, lagmannsrettene eller Høyesterett kan behandle. Derfor hører Høyesterett både sivile- og strafferettslige saker, forvaltningssaker, og saker som omhandler grunnloven (Sunde, 2015).

Alle saker som ankes videre til Høyesterett etter Lagmannsrettens dom, skal opp til vurdering i Høyesteretts ankeutvalg som bare sender vidare en brøkdel av sakene til behandling i avdeling. I Høyesterett sitter det 19 dommere, i tillegg til justitiarius som er domstolens øverste leder. Tre av disse dommerne danner til enhver tid ankeutvalget. Normalt settes Høyesterett med fem dommere, men ifølge domstoloven skal saker av særlig viktighet avgjøres av Høyesterett i *storkammer*, som betyr at retten settes med 11 dommere. I avgjørelser om hvorvidt saker skal opp i storkammer «skal det blant annet legges vekt på om det oppstår spørsmål om å sette til side en rettsoppfatning Høyesterett har lagt til grunn i en annen sak, eller om saken reiser spørsmål om konflikt mellom lover, provisoriske anordninger eller stortingsbeslutninger og Grunnloven eller bestemmelser Norge er bundet av i internasjonalt samarbeid» (Domstoloven, 2008 § 5). I ytterligere spesielle tilfeller kan det bli besluttet at en sak skal avgjøres av Høyesterett i *plenum*, med alle dommerne som ikke er inhabil eller har forfall.

² Saker kan bli anket vidare til den Den europeiske menneskerettsdomstolen, som behandler saker fra personer som mener at en stat har brutt Den europeiske menneskerettskonvensjonen.

2.1.1 Dommerne i Høyesterett

Utnevnningen av høyesterettsdommere er regulert av domstolloven § 55 a-j, og begynner med en offentlig utlysning av en ledig stilling. De som søker stillingen(e) blir så vurdert av Innstillingsrådet for dommere, og rangert etter faglig nivå, før denne innstillingen sendes videre til Justisdepartementet. Innstillingen inneholder tre søkere i prioritert rekkefølge (Innstillingsrådet for dommere, 2015). Høyesterettsjustitiarius gir så muntlig eller skriftlig uttalelse direkte til departementet om innstillingsrådets rangering. Her har praksis vært at dette foregår i en privat samtale mellom justisministeren og justitiarius, og høyesterettsdommeren utnevnes etter at vedkommende er anbefalt kongen i statsråd. Siden 2004 har alle søkere som har blitt rangert på førsteplass av innstillingsrådet, blitt utnevnt av kongen i statsråd, og det har bare hendt én gang at innstillingen ikke har vært enstemmig. I utnevnelsen av høyesterettsjustitiarius står justisdepartementet friere i sin vurdering av de individuelle søkerne til stillingen, da innstillingsrådet her ikke har noen formell rolle. Søkerne til stillingen vurderes av justisdepartementet, før ministeren anbefaler en kandidat for kongen i statsråd (Grendstad et al. 2010, 2015b).³

Innstillingsrådet for dommere ble etablert i 2002 som et frittstående organ. Det var et ledd i den store domstolsreformen som overførte det overordnede administrative ansvaret for domstolene fra Justisdepartementet til det uavhengige organet. Innstillingsrådet består av tre dommere, en advokat, en jurist fra det offentlige, og to allmenne ikke-jurister. Innstillingsrådet skal, i tillegg til den juridiske kompetansen til søkerne, også ta hensyn til kandidatens arbeidserfaring, alder, fødested og kjønn (Innstillingsrådet for dommere, 2015). Før 2002 stod justisdepartementet fritt til å selv vurdere søkerne, selv om justitiarius også da gav sin uttalelse om søkerne til ministeren etter å ha konsultert kollegiet i Høyesterett (Grendstad et al. 2010).

Høyesterettsdommere blir utnevnt som embetsmenn av kongen i statsråd, og kan etter § 22 i grunnloven kun avsettes ved dom. De aller fleste dommere blir sittende i embetet helt til aldersgrensen ved 70 år. Kjønsstad (1999:102) påpeker at dommerne har «full frihet og uavhengighet i faglige spørsmål».

³ I tråd med at departementet står friere i utnevnelsen av justitiarius, har praksis her i større grad variert enn ved andre dommerutnevnelser. Under forberedelsene til utnevnelsen av ny justitiarius etter Tore Schei i 2016, har justisministeren nedsatt et rådgiverutvalg bestående av lederen for Innstillingsrådet for dommere, lederen for Advokatforeningen og assisterende departementsråd i Justisdepartementet som sammen skal gjennomføre intervjuer og gi en skriftlig vurdering av kandidatene. Etter å ha mottatt utvalgets vurdering, har justisministeren varslet at han vil konsultere Stortinget før utnevnelsen (Moe 2015).

Tilfeldighetsprinsippet benyttes som fremgangsmåte for å finne sammen dommere og saker i landets øverste domstol. Det er allikevel en systematikk i hvordan dette praktisk gjennomføres. Systemet baseres på rotasjon der dommernes arbeid fordeles på avdeling (5 dommere), ankeutvalget (3 dommere) og kontoruke. Saker for Høyesterett avgjøres vanligvis i de to parallelle avdelingene, og de ti dommerne som arbeider her blir først sortert etter ansiennitet, og så sendes de annenhver til hver avdeling for å sikre jevn erfaring (Matningsdal 2012). Denne systematikken gjør at tilfeldighetsprinsippet er modifisert til å kunne kalles en «kontrollert loddtrekning» som dommer Arne Christiansen gjør i Rt. 1981 s. 673 (Grendstad et al. 2015b:310). Smith (1998:99) vektlegger at dette skal sikre jevn arbeidsbelastning på dommerne, samtidig som man sikrer at det ikke danner seg bestemte dommergrupperinger innad i retten.

2.1.2 Sakenes vei mot Høyesterett

Det norske rettssystemet består av 66 tingretter⁴ og 6 lagmannsretter i henholdsvis første og andre instans (Gisle 2013). Med noen få unntak starter alle saker i tingretten. I tingretten avgjøres saken av en juridisk dommer, eller i spesielle tilfeller med tre juridiske dommere. En dom fra tingretten kan påankes til lagmannsretten, hvor den må behandles av tre juridiske dommere. Retten kan både i tingretten og lagmannsretten tilkalle meddommere hvis partene ønsker det, eller retten anser det nødvendig (Aasland 2010).

Selv om Høyesterett har kompetanse til å behandle alle saker, fungerer den ikke som en allmenn appelldomstol. Saker som blir anket videre fra lagmannsretten kommer opp for Høyesteretts ankeutvalg. Justitiarius eller dommeren med lengst ansiennitet leder arbeidet i utvalget som består av tre dommere for hver anket sak. Før saken behandles av de tre dommerne har en av Høyesteretts juridiske utredere forberedt et notat som gir dommerne informasjon om sakens bakgrunn, sammendrag av sakens kjerne og stridspunkter, og en vurdering av hvorvidt saken skal få komme opp for Høyesterett, helt eller delvis. Dette utrederdokumentet gjør det lettere for dommerne å skaffe seg oversikt over saken, men dommerne skal uansett selv lese anken og tilsvaret, samt tingrettens og lagmannsrettens dom. Behandlingen i ankeutvalget er skriftlig, og hver dommer har vetorett i den forstand at det er

⁴ Tingrettene ble kalt by- eller herredsrett inntil 1. januar 2002.

tilstrekkelig at én dommer stemmer for at saken skal passere ankeutvalget og tas opp til behandling (Bårdsen 2014:532-533).

Det er to mulige kriterier som gjør seg gjeldende når ankeutvalget skal ta sin endelige beslutning. Tvisteloven § 30-4 sier at «Samtykke skal bare gis når anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken avgjort i Høyesterett.» Slik er det første kriteriet for at en sak skal slippe gjennom til behandling at saken må inneholde spørsmål som gjelder lenger enn kun i den konkrete saken som er blitt anket. Bårdsen (2014:538) skriver om sakene som slipper igjennom fra ankeutvalget at det må ha «en reell og praktisk verdi for andre enn partene at Høyesterett tar stilling til spørsmålet nå, i den ene eller andre retningen. Jo mer usikker den rettslige løsningen er, jo flere som berøres, og jo større ideelle eller materielle interesser som står på spill for de som berøres og for samfunnet ellers, jo større grunn er det til å gi samtykke.» Dette er for at Høyesteretts ressurser ikke skal bindes opp med alle saker som ankes videre fra lagmannsretten, og man heller skal fokusere på Høyesteretts hovedoppgave, nemlig å bedrive rettsavklaring og rettsutvikling.

Det andre kriteriet som kan sende anken videre til avdeling er at andre grunner må tilsi at det er særlig viktig at anken behandles. Formålet med et slikt tillegg til det første kriteriet er at Høyesterett skal ha mulighet til å rette opp åpenbare svikter i lagmannsrettens arbeid. I sivile saker må saken bety særlig mye for den ankende part, samtidig som det rimelig må kunne mistenkes at lagmannsrettens dom er feil (Bårdsen 2014:540-542).

Forløperen til ankeutvalget, Høyesteretts kjæremålsutvalg, ble opprettet fordi Høyesterett måtte konsentrere ressursene sine rundt de viktigste sakene. Utgangspunktet var allikevel at partene hadde rett på å få prøvd sin sak for Høyesterett, så lenge det ikke var opplagt at saken ikke ville føre fram eller gjaldt for små verdier. Fra 1959 kom det også regler som gjorde det mulig å avvise saker som ikke hadde betydning for andre enn partene, og disse har gradvis håndhevet strengere frem til innføringen av ankeutvalget. Andelen innankede sivile saker som slapp igjennom til ankebehandling var i 1965 38 prosent (91 saker), mens den for 2014 lå på rundt 15 prosent (57 saker) (Sunde 2015:172-173, Norges Høyesterett 2015). Endringene ble fullbyrdet ved innføringen av ankeutvalget i 2008, ved at parter i en konflikt ikke lenger har *ankerett*, men at Høyesterett normalt nekter å fremme saker, og heller har *samtykkerett* til å ta inn noen få saker. Denne endingen er av stor betydning for å forstå dagens Høyesterett.

Domstolen er blitt utstyrt med verktøyene den trenger for å selv ha kontroll på saksmassen den behandler (Sunde 2015: 175).

2.1.3 Høyesteretts saksbehandling

Det som helt grunnleggende skal studeres her er dommernes individuelle vota, og det vil her være nyttig å gå igjennom hvordan saksbehandlingen rent faktisk går for seg når saker har passert ankeutvalget. Først blir partenes advokater innkalt til et møte for å bli orientert om hvordan Høyesterett har spisset rettsspørsmålet i den ankede saken. Dette danner rammene for advokatenes prosedyre i den muntlige rettsforhandlingen. Prosessen er *akkusatorisk*, som vil si at det er partene gjennom sine prosessfullmektiger som skal opplyse saken som er til behandling. Det er opp til dommerne å avbryte advokatene med spørsmål om det er uklarheter i prosedyren eller behov for avklaring av spesifikke sider ved saken (Sunde 2015:176).

Justitiarius Schei (2010:13-16) skriver om prosessen som typisk følger avsluttet ankeforhandling: Dommerne går hver til sitt etter at retten er hevet, og forbereder seg til rådslagningen som gjerne foregår i rettssalen neste morgen. Under ledelse av rettsformannen, dommeren med høyest ansiennitet (eller justitiarius om vedkommende tjenestegjør i avdeling), foregår det en formalisert diskusjon hvor hver dommer legger frem sitt syn på tvistespørsmålene i saken og hvordan saken skal løses. Når man har oversikt over hvordan dommerne ser på saken, peker rettsformann ut en av dommerne som førstvoterende som skriver utkastet til dommen. I praksis er dette den av dommerne som det har gått lengst tid siden sist skrev en dom, med mindre vedkommende dommer ligger an til å dissenter fra flertallets syn på saken. Er det flere enn en dissenterende dommer avtaler disse seg imellom hvem som skriver dissensen. Skoghøy (2011) skriver at utformingen av domstekstene har forandret seg i takt med Høyesteretts stadig mer rettsutviklende rolle. Mens Høyesterett på 1960-tallet konsentrerte seg om å løse konkrete rettstvister, og derfor ikke behøvde å si mer enn det som var nødvendig for å avgjøre den konkrete sak, må dommerne nå formulere domstekstene mer prinsipielt: «Det blir ofte ikke bare tatt standpunkt til den konkrete sak, men begrunnelsen blir utformet mer generelt, og ikke sjelden blir det formulert en mer eller mindre fullstendig norm» (Skoghøy, 2011: 15-16).

I neste steg legger førstvoterende, og eventuelt den som skal skrive dissensen, fram sine utkast for de andre dommerne. Så revideres utkastene på bakgrunn av endringsforslagene fra de andre dommerne. Det er opp til den som skriver utkastet om man vil ta med innspillene.

Det reviderte utkastet gjennomgås så på domskonferansen med de andre dommerne, før man går til votering.⁵ Hovedvotumet utformes av førstvoterende dommer, og de dommerne som «i det vesentligste og i resultatet» er enige med førstvoterende vil så tilkjenne dette med sine «likeså». De dommerne som vil supplere eller fravike punkter i førstvoterendes votum («særmerknad») kan gjøre dette, men de står også fritt til å utforme en helt egen begrunnelse for et votum. Dommerne som er uenig i resultatet til førstvoterende dissenterer, og leser opp redegjørelsen for sitt syn på saken. Rettsformannen leser så opp domsslutningen (Schei 2010).

2.1.4 Dommerne og rettskildene

Frem til slutten av 1960-tallet var norske dommere formelt bundet til de to gyldige rettskildene lovregler og sedvanerett. Professor Torstein Eckhoff påviste at rettskildegrunnlaget for rettslige resonnementer var mindre lukket enn antatt, og at det var mulig å argumentere bredere og åpnere enn det klassiske rettskildesynet hadde krevd. I stedet for *rettskilder*, tok Eckhoff til orde for *rettskildefaktorer*, da ordet rettskilder gav inntrykk av at «(...) retten er noe man finner, bare man vet hvor man skal lete. (...) Det man finner, er ofte bare råstoff for ens egne resonnementer» (Eckhoff 1993:23, i Boe 2010: 108-109). Han listet opp syv slike faktorer: Lovtekst, lovforarbeider, rettspraksis, andre myndigheters praksis, privates praksis, rettsoppfatninger – særlig i juridisk litteratur, og rettsanvenderens rimelighetsbetraktninger («reelle hensyn») (Boe 2010: 108-109). Det banebrytende nye var her at rettskildefaktorene kunne ha selvstendig betydning side om side med lovteksten og rettsedvanen. Uavhengig av hva lovteksten og sedvanen sier, kan lovforarbeider, myndighetspraksis, rettsoppfatninger og rimelighetsbetraktninger være argumenter for å komme til et annet resultat enn loven og sedvanen skulle tilsi. Særlig viktig er det her at Eckhoff legitimerte for rettsanvendere å argumentere ut fra rimelighet, rettferdighet, hva som er effektivt eller passende. Rimelighetsbetraktninger/reelle hensyn skiller seg slik fra de andre faktorene ved at den er subjektiv og individuell. Mens det er allmenn oppfatning om at dette tilfører den juridiske metoden frihet er det dog uenighet blant jurister i hvor stor fleksibilitet den syvende rettskildefaktoren gir den enkelte dommer⁶ (Boe 2010).

⁵ I saker som har fått særskilt oppmerksomhet i offentligheten, underrettes partenes advokater og media i forkant av domsavsigelsen, slik at de kan være tilstede i salen (Schei 2010: 16).

⁶ For synspunkter på reelle hensyn som en mer begrenset frihet, se Kjønsstad (2006) og Boe (2010). For synspunkter på reelle hensyn som en svært vid frihet, se Fleischer (1998) og Bergo (2003).

I takt med utviklingen over hvilke saker som blir behandlet i Høyesterett, har også dommernes rettskildebruk endret seg. Skoghøy (2011:13) skriver at det i utformingen av Høyesterettsdommer nå legges større vekt på reelle hensyn, siden det nå også stilles strengere krav til at dommene skal utvikle rettsreglene. Sunde (2015:481) peker også på at det stadig mer sammensatte rettskildebildet gjør at dommerne i økende grad må hense til rimelighet og rettferdighet for å binde de ulike rettskildene sammen.

2.2 Høyesteretts rolle

Liksom Stortinget gjennom sin lovgivning utarbeider kompromisser mellom rivaliserende sosiale interesser, foretar dommeren en tilsvarende harmonisering i mindre målestokk ved sine domstolskapte regler. Enhver kollegial domstol er på den måten en form for lovgivende forsamling i miniatyr – enten domstolen liker det eller ei og enten den erkjenner det eller ei. (Smith, 1975:298).

Den norske grunnloven av 1814 definerer Høyesteretts rolle i det norske statsapparat som en del av en større statsmakt der den lovgivende, utøvende og dømmende delen deler makten mellom seg, og forstås tradisjonelt i tråd med Montesquieus maktfordelingsprinsipp sin vektlegging av uavhengighet og separasjon. Selv om grunnlovsfedrene var preget av idealet fra Montesquieu om at domstolen skulle være en *nullitet*, altså et «lovens speil»⁷, ble dette tidlig satt bort i møte med konkrete rettsspørsmål. For det at domstolen i grunnloven ikke hadde begrensninger på kompetansen sin,⁸ skulle begrenses ved at Høyesterett ble bundet av den sivile lovboken, som slik skulle holde dommerne til lovens ordlyd. Verken den sivilrettslige eller strafferettslige lovboken eidsvollsmennene så for seg ble noen gang skrevet, så domstolene var allerede fra starten av dømt til å spille en rolle i rettsutviklingen (Sunde, 2015:61-63).

Høyesteretts rett til å prøve lovmessigheten til forvaltningsvedtak og vedtatte lovers grunnlovmessighet ble formulert i 1818 og 1822, og endelig fastslått i 1866 (Sunde og Ulvund 2014). I lange perioder har Høyesterett, med unntak av noen store betydningsfulle avgjørelser, vært restriktive i bruken av prøvingsretten. Men fra midten av 1990-tallet har Høyesterett benyttet denne mer betydelig, og har i gjennomsnitt prøvd lovgivers vilje nesten to ganger i året de siste femten årene. Skoghøy (2011) kommenterer også denne intensiveringen, og bemerker at Rederibeskatningsdommen (Rt. 2010 s. 143), der Høyesteretts flertall fant at innkreving av utsatt skatt var i strid med tilbakevirkningsforbudet i grunnloven § 97, «ganske enkelt [ville] ha vært utenkelig for 50 år siden» (2011:15).

⁷ Fra høyesterettsadvokat Bredo Morgenstiernes hyllesttale til den nye norske Høyesterett 30. juni 1815. Budskapet var at Høyesterett måtte være lovens tjener, ikke herre. Se Ulvund og Sunde (2015).

⁸ Som pekt på i 2.1.

Ved siden av at bruken av prøvingsretten er intensivert, har domstolen mer allment siden 1960-tallet gått fra å være en ankedomstol med en prejudikatsfunksjon til å bli en prejudikatsdomstol. Mens Høyesterett for femti år siden prioriterte sin rolle som ankeinstans som avgjorde konkrete saker, dyrker den i dag sin rettsskapende rolle. Sunde (2015) understreker at endringene i stor grad kom som en nødvendig respons på domstolenes praktiske utfordringer med en stadig voksende saksmengde. Samtidig var en ideologisk helt sentral figur i denne utviklingen Carsten Smith, jussprofessor og justitiarius i Høyesterett fra 1991-2002. Han var klar på at Høyesterett måtte «sørge for at retten (...) ikke står stille når samfunnet beveger seg» (Smith 1998:97). Siden det moderne samfunnet hele tiden endrer seg økonomisk, sosialt, teknologisk og i holdninger, tilfaller det Høyesterett i sterkere grad enn tidligere å drive lovfortolkning, skape ny rett der loven var taus, og opprettholde prøvingsretten. Slik ser også Høyesterett på sin egen oppgave i dag. Justitiarius Schei (2010:13) slår fast at Høyesteretts hovedoppgave er å virke for rettsavklaring, rettsenhet og rettsutvikling.⁹ Landets høyeste domstol skal avgjøre prinsipielle saker med dommer som har prejudikatsverdi, og dermed dreier Høyesteretts fremste funksjon seg om «retten som system» (Bårdsen 2014:530).

Konteksten for Høyesteretts maktutøvelse har også blitt forandret av endringene i den internasjonale rettsituasjonen. Domstolene har gjennom internasjonaliseringen og rettsliggjøringen fått utvidet sin rolle gjennom tilknytningen til overnasjonale rettsregler og rettsinstanser (Østerud, 2012). Særlig gjelder dette etter lovfestingen av EU-retten og menneskerettighetene, og Høyesterett dømmer i dag etter de reglene som følger av disse, inkludert prejudikater fra EFTA-domstolen og EU-domstolen (Sunde, 2015:399-402). Dette har gitt domstolen «en ny og mer fremskutt posisjon vis-à-vis de øvrige nasjonale statsmaktene» (Bårdsen, 2015:9).

Som vi her har sett, kan Høyesteretts utvikling mot dens nåværende rolle dermed forklares ut fra de manglende grensene for virksomheten, de praktiske problemene som fulgte stadig større arbeidsbelastning, den rettsideologiske kursendringen til Carsten Smith, samt den stadige internasjonaliseringen og rettsliggjøringen. Når denne utviklingen ses sammen med Høyesteretts grunnleggende virke – å løse konflikter mellom parter, samt å kontrollere de

⁹ Det er her verdt å merke seg at ”rettsenhet” ikke er tatt med i åpningsseksjonen til Høyesteretts årsmeldinger for 2013 og 2014. Dette underbygger trenden med vekt på rettsutvikling (Gangnes 2014).

andre statsmaktene, har den av Sunde og Ulvund (2014) fått merkelappen «ein av dei mektigaste høgsterettane i Europa i dag».

2.2.1 Politikk i Høyesterett

Mens maktfordelingsprinsippet vektlegger uavhengighet og separasjon er det derimot både mer realistisk og analytisk fruktbart å forstå statsmaktene som atskilte institusjoner med felles makt, som i fellesskap utformer landets politikk (Grendstad et al. 2013:404). Høyesterett har blitt definert som et politisk organ siden den gjennom å avgjøre rettstvister mellom ulike aktører spiller en viktig rolle for fordelingen av ressurser og rettigheter i samfunnet (Grendstad et al. 2010, 2011a). Hodder-Williams (1992) utvider denne definisjonen, og viser blant annet til at høyesteretter også er politisk når aktører i samfunnet bruker domstolene for å nå politiske mål, når dommerne gjør seg bevisste vurderinger av konsekvensene av sine beslutninger, og når avgjørelser får konsekvenser for andre aktører innad i det politiske systemet.

Schei (2011:321) viser at høyesterettsdommerne utfører denne politiske funksjonen i praksis gjennom å tolke eksisterende lovverk og fatte avgjørelser i enkeltsaker, hvor avgjørelsen får konsekvenser for liknende saker i fremtiden. Østerud (2012:429) trekker frem situasjoner der dommerne må fatte juridisk autoritative beslutninger på områder der det ikke eksisterer klare lovbestemmelser, som en situasjon hvor domstolen er over i en mer politisk lovgivende rolle.

Smith (1998:131) skriver at rettsavgjørelser «antakelig blir påvirket av de samme typer argumenter og verdistandpunkter som har innflytelse på lovgivere og tjenestemenn». Når rettsmaterialet ikke gir et klart svar, må dommerne finne fram til det samfunnsmessige beste resultat innenfor rettsreglene. Schei (2011:319-321) påpeker også likhetene til lovgivning: Grunnlaget for rettsavgjørelsene i Høyesterett og lovgivning i politiske organer har likhetstrekk, og dommenes prejudikateffekt gjør at avgjørelsene i Høyesterett til en viss grad har samme funksjon som lover gitt av Stortinget. Videre skal lovgivningen oppfylle politiske formål og ha ønsket politisk effekt. Når Høyesterett så anvender lovene på sakene den behandler, vil de ønskede politiske effektene realiseres, korrigeres eller i noen tilfeller tilsidesettes. Domstolen kan gjennom rettsavgjørelser som utøver kontroll med de andre statsmaktene også gripe inn i politiske beslutninger.

I anledning 200-årsjubileet til Høyesterett oppstod det en sjelden debatt i media som kan tjene som eksempel på hvordan Høyesteretts rolle i 2015 kan bli forstått. Den ene siden mente at vi nå står overfor en aktivistisk Høyesterett som søker å utvide makten sin på bekostning av folkevalgte institusjoner (Braanen 2015). Konkret henviste Morten Kinander (2015a, 2015b) til «Maria-saken» (Rt. 2015 s. 93), hvor dommerne benyttet prøvingsretten mot et utvisningsvedtak ved å henvide til menneskerettighetene og grunnloven, mens de ifølge Kinander burde ha brukt en enkel regel i utlendingsloven og fått samme resultat. Han mener den økte bruken av prøvingsretten svekker demokratiet da det gir økt politisk makt til dommere uten legitimitet fra folket. På den andre siden gikk Slagstad (2015) i rette med de som hevder at Høyesteretts politiske utvikling preges av en illegitim agenda, og mener at den heller må ses på som et resultat av lovgivers tilslutning til internasjonaliseringens rettsliggjøring - og fører Stortingets endelige grunnlovsfestelse av prøvingsretten ved § 89 i 2015 som bevis for dette. Kierulf (2015) påpeker at økende bruk av prøvingsretten også kan tolkes i retning av at Stortinget i økende grad beveger seg i grunnlovens gråsoner, og at økt aktivitet heller viser domstolens lojalitet til Stortinget som grunnlovgiver. Dessuten fremhever hun, i likhet med Schei (2011), avgrensningen som ligger i Høyesteretts politiske rolle, ved at den – i motsetning til en lovgivende forsamling – ikke selv velger hva som skal lovgis. Den er slik tilbakeskuende, heller enn initierende: «Dens formål er å løse konflikter som allerede er oppstått, og som andre bringer inn for den» (Kierulf 2015).¹⁰

Som vist i den institusjonelle innføringen i del 2.1, er dommerne i Høyesterett etter utnevning uavsettelige embetsmenn som sitter til aldersgrensen, og har full frihet og uavhengighet i faglige spørsmål. Videre er sakene som kommer opp for behandling i Høyesterett åpne, usikre og svært ofte prinsipielle saker, hvor avklaringen av rettsspørsmålet får virkning ut over den konkrete saken. Sakene håndplukkes av dommerne som instrumentelle virkemidler for å utvikle retten, gjennom prinsipielt formulerte dommer. Til slutt er det stor fleksibilitet i den juridiske metoden, og bruken av reelle hensyn gjør at dommerne eksplisitt må bruke subjektive vurderinger som aksepterte rettskilder. Disse momentene utgjør dommernes institusjonelle forutsetninger og handlingsrom.

¹⁰ Det er her på sin plass å bemerke at Høyesterett på denne dimensjonen i stadig større grad nærmer seg den initierende lovgiverrollen. Gjennom ankeutvalget sine strenge siliingsregler er domstolen selv nå i stand til å plukke ut de sakene, og de spesifikke rettsspørsmålene de ønsker å behandle. Se Sunde (2015:172-175).

Når disse rammene ses i sammenheng med Høyesteretts vesentlige rolle, og det faktum at domstolen aldri har vært en viktigere aktør i norsk politikk enn i dag, reises nødvendigvis de empiriske spørsmålene om hvordan dommerne utfører rollen sin, og hva som påvirker deres atferd. I neste del vil det gis en innføring i debatten om statsvennlighet da funksjonen til Høyesterett og dens dommere på mange måter konkretiseres når en konflikt mellom staten og private parter skal avgjøres. Den aktualiserer dermed også studien av dommernes atferd.

2.3 Statsvennlighet i Høyesterett

Den norske Høyesterett ble en vippende båt i statsskipets kjølvann. (...) Dommerne har anstrengt seg for å dreie loven dit det politiske kompass pekte hen (Seip 1965a:14).

Statsvennlighetsbegrepet i sammenheng med dommeratferd bygger opprinnelig på den enkle statistiske observasjon av at staten vinner flere saker enn den taper mot private parter i Norges Høyesterett (Wold 1964, Kjønstad 1999, Tellesbø 2006, Ryssdal 2006 og Fagernæs 2007). Jeg vil her beskrive statsvennlighetsdebatten og vise til to konkrete høyesterettssaker hvor forskere og advokater kritiserer Høyesterett for å vise manglende uavhengighet fra de andre statsmaktene når de avgjør saker der private og statlige interesser kolliderer.

2.3.1 Debatten

Den kort refererte debatten om Høyesteretts politiske rolle fra 2015 er på mange måter et ekko av den 50 år eldre sagnomsuste debatten mellom historikeren Jens Arup Seip og juristen Johs. Andenæs.¹¹ I likhet med årets debatt, dreide den også på 60-tallet seg om domstolens forhold til de andre statsmaktene. Seip hevdet at Høyesterett i etterkrigstiden hadde brukt sin politiske rolle i statens tjeneste, «enten det gikk ut over kapitalinteresser, (...) eller gikk ut over små idealister» (Seip, 1965a:14). Andenæs (1965a, 1965b) avskrev i stor grad påstandene som udokumenterte og subjektive.

Senere høyesterettsdommer Ketil Lund kritiserte måten Høyesterett utøvde sine kontrollfunksjoner på, og mente at domstolen hadde fungert som en «utpreget lagspiller som først og fremst står vakt om statens interesser» (1987:215). Han mente ut fra en begrenset undersøkelse av dommer å kunne slutte at «når det røyner på, fylker domstolene seg om den samme fane som de øvrige statsmakter», og at dette kunne komme av at sammensetningen av dommere var dominert av mennesker med «bakgrunn som forsvarere og forvaltere av offentlige interesser» (Lund 1987:217, 216).

Diskusjonen om Høyesteretts forhold til de andre statsorganene ble igjen vekket til live på slutten av 1990-tallet av jussprofessor Asbjørn Kjønstads (1997) gjennomgang av

¹¹ Se Seip (1965a), Seip (1965b), Seip (1965c), Andenæs (1965a), Andenæs (1965b).

plenumsdommene i Borthen-saken (Rt. 1996 s. 1415) og Thunheim-saken (Rt. 1996 s. 1440). Sakene omhandlet trygderettighetenes grunnlovsværn, og Høyesteretts flertall hadde kommet til at det ikke forelå grunnlovsstrid i de to sakene.

Thunheim-saken¹² dreier seg om nye regler som førte til at Anstein Thunheim ville få lavere fremtidige pensjonspoeng og dermed lavere tilleggspensjon enn det som han var innvilget før lovendringen. Derfor var hovedspørsmålet om dette var i strid med grunnlovens § 97 som forbyr lover med tilbakevirkende kraft. Høyesteretts flertall fant at bare «klart urimelig eller urettferdig» tilbakevirkning rammes av tilbakevirkningsforbudet, og at dette ikke gjaldt i Thunheims sak. Kjønstad mener at flertallet av dommerne i denne saken la for stor vekt på Stortingets styringsmuligheter, og at dette går kraftig på bekostning av «domstolenes kontroll med lovgivningen og individenes grunnlovsværn» (1997:288). Blant annet peker Kjønstad på at dommerne fritt enten kunne definere trygdeinnbetalinger som skatt eller som forsikring. Da dommerne falt ned på skatteforståelsen, økte statens sjanser for å vinne frem betraktelig (1997:277-280). Kjønstad avsluttet gjennomgangen av dommene med å kommentere resultatet opp mot Høyesteretts rekruttering og sammensetning, der han fant at 10 av de 17 dommerne som avgjorde sakene hadde arbeidsbakgrunn fra staten: Selv om høyesterettsdommere er uavhengige og selvstendige personer, «er det ingen grunn til å anta at dommerne er helt unntatt fra sosialpsykologiske lover om miljøpåvirkning» (Kjønstad 1997:292).

Høyesterettsdommer Jan Skåre (1997, 1999) gikk umiddelbart i rette med Kjønstad, og mente ut fra egne undersøkelser av dissensavgjørelser på 70- og 80-tallet mellom offentlig og private parter, å kunne påvise empirisk at tidligere yrkesbakgrunn ikke er avgjørende for dommernes standpunkt og eventuelle dissenser. Han var derimot åpen på at miljøpåvirkning kan spille en rolle og at blant annet det å vokse opp i en vestlandsbygd hadde preget hans egne verdiforestillinger (1997:502).

Kjønstad fulgte opp tilsvaret fra Skåre ved å gjøre egne undersøkelser av saker mellom staten og privat part på enkelte rettsområder, og finner at staten har vunnet 80 prosent av saker hvor «vesentlige statlige interesser er involvert» (1999:108). Han opprettholder og utvikler at det faktisk at det offentlige vinner flere saker i høyesterett enn private parter delvis kan forklares

¹² Plenumsdom, og dermed ikke med i denne oppgavens datamateriale.

av at de fleste høyesterettsdommerne har hovedtyngden av sin arbeidserfaring fra statsapparatet. Det har vært tradisjon for å utnevne jurister i sentrale posisjoner i statsadministrasjonen, hovedsakelig fra Justisdepartementets lovavdeling og Regjeringsadvokaten, til høyesterettsdommere. Disse kommer fra posisjoner som er hierarkisk underordnet, og innehar lojalitetsplikt til statsapparatet. Kjønstad (1999) spør om noe av tenkemåte og lojalitet er såpass internalisert hos disse dommerne at det påvirker deres votering som dommere.

Kjønstad viser til at ferdig utdannede jurister har «nokså lik faglig kunnskap og innsikt» (Kjønstad 1999:102), og at den første tiden i arbeidslivet er viktig for å forme den enkeltes yrkesmessige personlighet. Det samme gjelder langvarige arbeidsforhold. Det kollegiale aspektet av Høyesterett som domstol tillegges avgjørende vekt. Med en stor rekruttering fra statsapparatet påvirker man den faglige interaksjonen mellom dommerne, og igjen det generelle rettslige miljøet i domstolen. Gjennom det Kjønstad kaller de gruppedynamiske prosessene som eksisterer i et slikt kollegium er det sannsynlig at flertallet av dommere med statlig bakgrunn preger det samlede miljøet i domstolen. I sum kan dette gi statsvennlige høyesterettsdommer i saker hvor dommerne har en viss grad av valgfrihet i vektleggingen av rettskildematerialet.

Kjønstad (1999:103) beskriver med dommeradeferds karakteristikken *statsvennlig* en beslutningstaker som «legger større vekt på statens interesser og/eller mindre vekt på motpartens interesser enn det som følger av gjeldende rett».

Tellesbø (2006) gikk igjennom dissensavgjørelser i perioden 1995-2010, og koblet statens høye seiersrate med teorier om sosial identifikasjon. Han bemerker at staten har en spesiell autoritet, som «frembringer en sosial identifikasjon mellom statens utsendinger og dommerne» (Tellesbø, 2006:75). Som en følge av dette «blir den private parten lettere trukket i tvil og lettere en taper, både ved underretten og i Høyesterett» (Tellesbø, 2006:78).

Debatten om statsvennlighet blusset opp igjen i 2006 og 2007 ved at Advokatforeningens leder, Anders Ryssdal (2006, 2007), i sin årstale for 2006 mente å kunne vise at det offentlige stadig oftere fikk medhold i Høyesterett. Han forklarte dette først med den ressursmessige ulikheten mellom staten og de private partene, men lanserte også Høyesteretts påståtte statsvennlighet som en forklaring. Daværende regjeringsadvokat Fagernæs hevdet derimot ut

fra egne undersøkelser at det var vanskelig se at staten nå vant flere saker enn før, og sammenliknet med Wold (1964) sin undersøkelse fra 50- og 60-tallet: «Staten vant i ca. 60 % av sakene – om lag som gjennomsnittet i det siste tiår» (Fagernæs, 2007).

Påstanden om at Høyesterett er statsvennlig, kort sagt at staten vinner oftere enn den burde ut ifra hva som følger av loven og andre rettskilder, bygger altså først på det *faktum* at staten vinner vesentlig flere saker enn den private parten, og deretter på den *antakelsen* av at en jevnere fordeling ville ha vært mer rettferdig. Fagernæs (2007) mente at dette premisset var galt, siden staten oftere er ankemotpart enn ankende til Høyesterett (og dermed har vunnet i lagmannsretten), og at staten er mer tilbakeholden med å anke saker til den øverste domstolen. Mot dette påpeker Skoghøy (2010:719) den kraftige sakssilingen i ankeutvalget, og mener at det faktum at kun de mest usikre sakene slipper igjennom til behandling burde føre til mer likevekt i resultatforholdet mellom staten og private. Videre er det klart at det løse begrepet *gjeldende rett* i seg selv heller ikke gir holdepunkter for å forvente at staten og private parter skal vinne like mange høyesterettssaker. Tellesbø (2006:65) foreslår at hensynet til statens *offentligrettslige kompetanse* kan føre til at staten forholdsvis ofte skal få medhold ut fra gjeldende rett. Bårdsen (2015:2) viser også til at dommernes vektlegging av offentlige hensyn kan være innenfor det man ser som gjeldende rett, og rammene av den juridiske metoden.¹³ Slik blir det viktig å nærme seg en forståelse for hva som påvirker dommernes stemmegivning, før man kan avgjøre om den statistiske statsvennligheten også viser en illegitim statsvennlighet, som gjør at staten i saker mot private *får rett* uten å *ha rett*.

2.3.2 Likestillingsdommen

Statsvennlighetsspørsmålet rundt Norges Høyesterett blir stadig aktualisert, og påstanden om statsvennlighet blir jevnlig frembragt av privatpraktiserende advokater.¹⁴ En ganske ny høyesterettsdom som i senere tid har fått oppmerksomhet er dommen i en arbeidsrettssak (Rt 2014 s. 402) mellom Forsvarsdepartementet og en ansatt i Forsvaret, og jeg vil her gå igjennom denne saken og kritikken mot dommen, da dette vil gi en praktisk innføring i noen av de drøftelser som legger grunnlaget for denne oppgavens problemstilling og hypoteser.

¹³ Se også Graver (2012: 554-) om grensegangene mellom lovgiverlojalitet og «utenrettslig påvirkning fra offentlige interesser».

¹⁴ Se for eksempel Lorentzen (i Gaasemyr 2014) og Christensen (2015).

Brigader Øyvind Strandman søkte på stillingen som sjef for Forsvarets skolesenter, og anså seg forbigått i strid med likestillingsloven da flaggkommandør Louise Dedichen ble utnevnt til stillingen. Strandman var av Forsvarsstabens personalavdeling innstilt som nummer én av tre menn som ble skilt ut som de best kvalifiserte, selv om de anså alle søkerne som kvalifiserte til stillingen. Forsvarsdepartementets fagavdeling uttalte derimot at Dedichen var minst like godt kvalifisert som Strandman, på grunn av sin erfaring og gode kjennskap til Forsvarets skolesenter, samt anbefaling fra sin nærmeste sjef. Den la også vekt på at den aktuelle stillingen var fremtredende, og at en «kvinne kunne bidra til å profilere forvaret på en svært positiv måte» (Rt. 2014 s. 402).

Etter utnevnelsen klaget Strandman saken først inn for Likestillings- og diskrimineringsombudet som fant det sannsynliggjort at de to aktuelle søkerne var tilnærmet like godt kvalifiserte, og at positiv særbehandling her lovlig kunne benyttes. Saken ble klaget videre til Likestillings- og diskrimineringsnemda, hvor et flertall på tre mot to medlemmer fant at Forsvarsdepartementet hadde brutt likestillingsloven. Staten ønsket ikke å følge vedtaket, og da saken ble tatt videre av Strandman til Oslo tingrett ble Forsvarsdepartementet frifunnet. Strandman anket saken videre til Borgarting lagmannsrett, hvor han fikk fullt medhold i at Dedichen ikke hadde like gode kvalifikasjoner og at det lovstridig var blitt lagt vekt på kjønn i utnevnelsen. Saken kom i siste instans opp i avdeling med fem dommere våren 2014, hvor den ankende part, Forsvarsdepartementet, var representert av en erfaren advokat fra Regjeringsadvokaten og innanket part, Strandman, var representert av en advokat som førte sin andre høyesterettssak, og som dermed stod til prøve.¹⁵ Høyesterett kom med fire mot en dommer til at Dedichens kjønn ikke var avgjørende for utnevnelsen, da Dedichen var best kvalifisert etter de kvalifikasjonskrav som Forsvarsdepartementet lovlig hadde vektlagt. Panelet i denne saken bestod av dommer Øie, dommer Noer, dommer Kallerud og konstituert dommer Kaasen, og ble ledet av rettsformann, dommer Skoghøy.

Nettopp dommer Skoghøy har i den uvanlig polemiske dissensen uttrykt sterk uenighet med flertallets behandling av rettskildene i saken. Regjeringsadvokaten, som fører saken på vegne av staten, la i sin prosedyre frem en rekke skriftlige forklaringer fra ansatte i departementet som deltok i saksbehandlingen, og disse benekter alle at kjønn til Dedichen ble vektlagt. Skoghøy hevder derimot at de begivenhetsnære bevisene i saken, med forsvarsstabens

¹⁵ Høyesteretts reglement med advokatprøve og møterett vil beskrives nærmere i presentasjonen av hypotesene, del 2.6

anbefaling, notatet fra Forsvarsdepartementets fagavdeling og foredraget til den kongelige resolusjonen i en særstilling, entydig viser at «regjeringen ved utnevnelsen (...) la betydelig vekt på at hun var kvinne» (Rt. 2014 s. 402). Da de skriftlige forklaringene fra vitnene i saken står i motstrid med de begivenhetsnære, finner Skoghøy at det vil være i strid med veletablert praksis i Høyesterett å tillegge disse særlig vekt. Han finner det dermed klart at utnevnelsen var i strid med likestillingsloven, og at statens anke må forkastes.

Advokatene Ødegård og Andersen (2014) mistenker at Høyesteretts flertall har ønsket seg et resultat, og har hatt dette som utgangspunkt da de behandlet saken: «Man får en følelse av at her er blinken truffet ved at det er skutt først – blinken er så malt på etterpå – rundt kulehullet» (Ødegård og Andersen 2014:481). De slår fast at Høyesteretts flertall i denne saken uttrykker en statsvennlig holdning, og at en privat arbeidsgiver ikke ville ha blitt møtt med «en slik tolkningsmessig servilitet» (Ødegård og Andersen 2014:482). I et leserinnlegg gikk også advokat Øyvind Østberg og student Johannes Mella (2014) ut mot dommen, som de mener er et eksempel på «politisert juss og en domstol som strekker seg lenger enn langt for å tekkes staten». Ødegård og Andersen avslutter med å gå rett til kjernen i et sentralt premiss for å analysere individuell dommeratferd: De mener å se for seg et annet resultat med en annen sammensetning av panelet i denne konkrete saken.

Når vi så ser på dommersammensetningen i denne saken, passer denne godt med den forskningen som sier at dommernes yrkeserfaring har betydning på disses senere vota i Høyesterett. Førstvoterende Øie, Noer og Kallerud har alle hatt hovedtyngden av sin arbeidserfaring i staten, fra henholdsvis Lovavdelingen i Justisdepartementet, Regjeringsadvokaten og Riksadvokaten. At arbeidserfaring fra staten har effekt på en dommers tilbøyelighet til å votere for det offentlige generelt og staten spesielt er, i tillegg til å være i tråd med Kjønstads hypotese, også godt påvist av de senere års dommeratferdsforskning.¹⁶ Den siste av dommerne som stemte med statens påstand var konstituert dommer Kaasen. Det er av tidligere analyser vist at konstituerte dommere for det første sjelden dissenterer¹⁷, og at de med stor sannsynlighet stemmer med staten.¹⁸ Før dissenterende dommer Skoghøy ble utnevnt til Høyesterettsdommer i 1998, hadde han siden 1990 jobbet som professor i rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø. Det er tidligere vist at

¹⁶ Se Grendstad et al. 2011, 2015b, Jacobsen 2012 og Svendsen 2013.

¹⁷ Se Bentsen 2014.

¹⁸ Se Grendstad et al. 2015.

dommere med professorbakgrunn for det første har større tilbøyelighet til å dissentere¹⁹, og for andre har en tilbøyelighet til å stemme med den private parten.²⁰

Denne gjennomgangen har vist ulike påstander om statsvennlighet i Høyesterett. I det videre vil jeg vise de ulike modellene som har blitt brukt for å forklare individuell dommeratferd, og gå videre til denne oppgavens fokusområde og hypoteser.

¹⁹ Se Bentsen 2014.

²⁰ Se Svendsen (2013), Skiple et al. (2014) og Grendstad et al. (2015). Se også Mestad (2015) om blant annet universitetsbakgrunn og dissens.

2.4 Å studere dommernes atferd: Modeller og saksegenskaper

En rekke forskjellige teoretiske utgangspunkt har blitt reist for å forklare hvorfor dommere voterer som de gjør. Slike er nødvendige for å kunne identifisere viktige påvirkningsfaktorer, og beskrive kausale mekanismer. Forskning på dommeratferd har sitt utgangspunkt i USA, og fremkom som en reaksjon fra statsvitenskapelige forskere som mente kollegene behandlet dommere utelukkende som apolitiske, upartiske konfliktløserne, som gjennom bare å lese hva loven sa kunne avgjøre lovmessigheten i saker som ble brakt inn for dem. C. Herman Pritchett er ansett å være grunnleggeren av den kvantitative samfunnsvitenskapelige studien av dommeratferd, for studier han fikk publisert på 1940-tallet. Ved å enkelt registrere og systematisere dommernes stemmegivning, mente Pritchett (1948) å kunne påvise at den rettsrealistiske hypotesen om at dommerne er motivert av sine egne preferanser stemte, og at ideologisk standpunkt sterkt påvirker dommernes stemmegivning. Slik ble det mulig å forklare den kraftige økningen i dissens fra 1930 til 1940-tallet i amerikansk høyesterett (Epstein et al. 2013:67-69).

Fortsatt danner holdningsmodellen og den juridiske modellen ytterpunktene i forskning på dommeratferd, og dette gjør dem relevante også i denne oppgavens kontekst. I denne gjennomgangen vil de inngå sammen med modellen for personlige egenskaper og modellen for strategisk interaksjon. Ved å gjennomgå modellene blir også utviklingen i forskningen på dommeratferd i Norges Høyesterett belyst, sammen med kritikken denne har fått fra ulikt juridisk hold. Dette vil danne utgangspunktet for denne oppgaven, hvor oppmerksomheten rettes mot egenskaper ved sakene som dommerne behandler. Ved å teste saksegenskapers påvirkning på dommerne i et hierarkisk rammeverk som beholder godt etablerte variabler, besvares også oppfordringer om å benytte slike modeller for øke våre evner til forklaring og prediksjon (Gibson 1983, Brace og Hall 1997, Dyevre 2010).

Jeg søker her slik å ta på alvor det Grendstad et al. (2015:8) kommenterer, fritt etter Gibson (1983:9), at dommeratferd er resultat av en kompleks blanding av individuelle preferanser, rolleforventninger, og institusjonelle begrensninger.

2.4.1 Den juridiske modellen

Det strenge, nærmest mekaniske, synet på dommeratferd innenfor den juridiske modellen hevder eksistensen av ett enkelt riktig svar på juridiske spørsmål, og at dommerens oppgave slik blir å formidle dette svaret (Segal og Spaeth, 2002:48). Som Cross (1997:255) bemerker

er det i dag få jurister som stiller seg bak denne strengt formelle juridiske modellen, men det som typisk er felles for de ulike variantene av modellen er synet at dommene som kommer ut av rettsvesenet i sitt vesentlige er bestemt av sakens faktum som er holdt opp mot lovteksten og de andre rettskildene (Segal og Spaeth, 2002: 48). Slik blir dommernes votering primært en objektiv handling, som når beslutninger basert på analyse heller enn ideologi eller personlige karaktertrekk (Epstein et al. 2013:50-51). Når dommerne konsulterer lovteksten, lovgivers forarbeider, og prejudikat, finnes det dermed ikke resterende rom for at enkeltdommernes egne preferanser skal kunne avgjøre rettssaker.

Som Kahn (1999, i Segal og Spaeth, 2002:53) viser, forstår tilhengerne av den juridiske modellen dommers avgjørelser som resultatet av en såkalt *konstituerende prosess*, hvor dommerne føler seg forpliktet til å handle i samsvar med institusjonelle og juridiske forventninger og normer. En dommers skjønn er ikke fritt, men budet av komplekse fagnormer. Det er noe av dette Dag Michalsen (2006:91-92) er inne på i norsk sammenheng når han omtaler «Høyesteretts rettskildestrukturelt betingede frihet»: Domstolen med dens dommere «er bundet av det som defineres som rettskilder og gjeldende tolkningsprinsipper, og av den individuelle saks natur» (Michalsen 2006:92).

2.4.2 Holdningsmodellen

Det teoretiske rammeverket for dommeratferd som summeres i holdningsmodellen, og ofte er sett som motsatsen til den juridiske modellen, er satt sammen av sentrale begreper i økonomi, psykologi, statsvitenskap og rettsrealisme. Modellen hevder at dommere fatter beslutninger i saker gjennom å ta sine ideologiske holdninger og verdier med i sin vurdering av rettskildene og sakens fakta, noe Segal og Spaeth (2002, 86) illustrerer ved å beskrive voteringen til to amerikanske høyesterettsdommere: «Rehnquist votes the way he does because he is extremely conservative; Marshall voted the way he did because he was extremely liberal».

Tilhengerne av holdningsmodellen tiller rasjonalitetsbegrepet fra økonomisk forskning på dommers beslutningsrom. Disse tenker at dette rommet avhenger av aktørenes mål, reglene de må forholde seg til, og hvilken situasjon den befinner seg i. For det første antas det at aktører i politiske situasjoner er resultatorienterte, og foretar det valget som vil maksimere nytten for aktøren, sett opp mot dens mål. Denne aktørens valg vil i sin tur avhenge av spillereglene, som definerer hvilke valg som er mulige og umulige å foreta, og hvilke forhold som må være til stede for å kunne foreta valg. Eksempelvis er det innenfor denne

forskningstradisjonen tatt for gitt at reglene som styrer amerikansk høyesterett og det amerikanske politiske systemet gir dommerne stor fleksibilitet i å utforme sine voteringer. Livstidsutnevning, manglende vertikal og horisontal ansvarliggjøring, fraværet av høyere stillinger for høyesterettsdommerne å søke seg til, samt at institusjonen dømmer i siste instans og selv kontrollerer hvilke saker den tar opp til behandling gjør at dommerne har stor frihet i å fatte beslutninger som står til deres personlige politiske oppfatninger (Segal og Spaeth, 2002:92-97).

De samme forutsetningene som ligger til grunn for amerikanske høyesterettsdommeres frihet, er også i stor grad tilstede i Europa, og flere forskere har vist gyldigheten av holdningsmodellen også her.²¹ I likhet med disse har Grendstad et al. brukt den enkelte dommers utnevningende regjering som proxyvariabel for dommerens ideologiske holdning, og funnet signifikante effekter. I undersøkelser av økonomiske saker med dissens i tidsrommet 2000-2007 (Grendstad et al. 2011b), 1948-2011 (Grendstad et al. 2012a) og alle økonomiske saker mellom 1963 og 2012 (Skiple, Grendstad, Shaffer og Waltenburg 2014) finner forfatterne signifikante resultater i offentligvennlig retning hos dommere som er utnevnt av sosialdemokratiske regjeringer.

2.4.3 Modellen for personlige egenskaper

Modellen for personlige egenskaper ligger teoretisk tett opp mot holdningsmodellen, og flere forfattere slår de to sammen når de behandler individkarakteristika ved dommerne. Generelt hevder tilhengerne av modellen at dommere er påvirket av sin bakgrunn når de fatter beslutninger i Høyesterett (Tate 1981, Tate og Handberg 1991). Tate (1981:359-360) argumenterte for en firedeling der den første kategorien personlige egenskaper dreier seg om fødselsår og -sted, oppvekst og utdanning. Den andre kategorien personlige egenskaper omhandler dommerens karrieremessige erfaring. Den tredje kategorien er dommerens alder og ansiennitet, mens kategori fire har med dommerens partitilknytning å gjøre.²²

Som vi så i gjennomgangen av statsvennlighetsdebatten, knytter spesielt Kjønsstad (1997, 1999), men også Lund (1987), sine hypoteser til dommernes yrkesmessige bakgrunn. «Tilpasningen til ulike bedriftskulturer, etablering av lojalitetsbånd til arbeids- og

²¹ Se for eksempel Voeten (2008), Hönnige (2009), Hanretty (2012).

²² Dommerens partitilknytning er generelt sett regnet for å tilhøre holdningsmodellen, og blir behandlet slik i denne oppgaven også.

oppdragsgivere, og forskjellige måter å bruke det juridiske verktøyet på, bidrar til å forme den enkeltes yrkesmessige personlighet» (Kjønstad 1999:102), og han mener følgelig at den store rekrutteringen av dommere fra den sentrale justisforvaltningen har gitt statsvennlige avgjørelser i Høyesterett.

Det er også arbeidsbakgrunn fra justisforvaltningen som empirisk har vist den sterke tilstedeværende effekten på norske høyesterettsdommeres votering. Først og fremst har dommere med yrkesbakgrunn fra Lovavdelingen i Justisdepartementet vist signifikant tilbøyelighet til å votere fordel for statlig part. Dette har vist seg i sivile dissenssaker i ulike tidsperioder (Grendstad et al. 2011a, Svendsen 2013), samt sivile dissens- og konsensussaker i ulike tidsperioder (Jacobsen 2012, Grendstad et al. 2015a). Grendstad et al. (2015a) har også påvist at dommere med bakgrunn fra riksadvokatembetet er signifikant tilbøyelige til å votere til fordel for staten.

2.4.4 Modellen for strategisk interaksjon

Tilhengerne av den strategiske modellen aksepterer modellen for personlige egenskaper og holdningsmodellen sitt fokus på at dommere påvirkes av sine yrkesmessige erfaringer og ideologiske holdninger, men legger vekt på at handlingsrommet til dommerne påvirkes sterkt av deres institusjonelle kontekst. Dyevre (2010:302) skiller mellom den interne- og den eksterne strategiske (også kalt *institusjonelle*) modellen. Den interne strategiske modellen fremhever det kollegiale aspektet ved domstoler, og hvordan dommerne interagerer i rådslagningsprosessen, som viktig for å forklare den enkelte dommers voteringer. Strategisk atferd finner eksempelvis sted når en dommer beveger seg bort fra sitt eget primærstandpunkt i en sak, for å øve mer effektiv påvirkning på den endelige dommen. Den eksterne strategiske modellen fremhever den institusjonelle konteksten domstolen og den enkelte dommer befinner seg i, som sentral i å forklare avgjørelsene den produserer.

Som Dyevre (2010:303) selv peker på, er den interne strategiske modellen vanskelig å teste empirisk i den europeiske konteksten, da den krever innsyn i det som i Europa stort sett er lukkede rådslagningsprosesser, hvor dommernes interaksjon ikke er mulig å observere før voteringene offentliggjøres. Slik er situasjonen også i Norge, hvor Skiple (2012), Jacobsen

(2012), Bergset (2013) og Bentsen (2014) heller har benyttet seg av paneleffektteorien²³ som gjør det mulig å studere panelsammensetningen i femdommerpanel sin påvirkning på utfallet av sakene. Til grunn for slike modeller ligger antakelsen om at dommere som deler ideologiske holdninger eller personlige egenskaper har større tilbøyelighet til å være enige på resultatet i sakene de behandler, og at i situasjoner der slike dommere har flertall i panelet, vil de påvirke resten av dommerne til å stemme for det resultatet flertallet ønsker (Skiple, 2015:7).

Tre studier har funnet paneleffekter i Norges Høyesterett. Skiple (2012) fant i sin undersøkelse av økonomiske saker mellom 1991 og 2011, at å avgjøre saken i et homogent sosialdemokratisk utnevnt panel hadde signifikant positiv effekt på å votere til fordel for offentlig part. Jacobsen (2012) fant at paneler som var satt sammen av fire dommere med bakgrunn fra Lovavdelingen i Justisdepartementet hadde større tilbøyelighet til å stemme i favør av staten i sivile saker mellom 1990 og 2010. I tillegg har Bentsen (2014) vist at ideologisk polariserte paneler har større sannsynlighet for å produsere dissens i straffesaker 1996-2011.

2.5 Saksegenskaper

De overnevnte studiene av dommeratferd i Norges Høyesterett har blitt møtt med ulike typer kritikk fra juridisk hold. Mens funnene med bakgrunn i modellen for personlige egenskaper aksepteres som uunngåelige og nærmest selvsagte (se Skoghøy 2010, Schei 2011), ble tidlige artikler fra Grendstad, Shaffer og Waltenburg først og fremst kritisert for bruken av holdningsmodellen, som det ble hevdet i for liten grad passet norske forhold, med utnevningprosedyren for høyesterettsdommere som selve kronksempelen (se Skoghøy 2010, Schei 2011, Føllesdal 2013).²⁴

Høyesterettsforskningen ved Universitetet i Bergen ble tidlig også kritisert for å ha være for snever i sin oppmerksomhet på de enkelte dommernes ideologi og tidligere erfaringer (Sunde 2012), og for å ikke vie konteksten de opererer innenfor nok oppmerksomhet. Nadim (2013:671) slutter på bakgrunn av sine undersøkelser av dommerne i Kløfta-saken (Rt. 1976, s. 1) at enkle personkarakteristika ikke kan danne eneste grunnlag for å kunne forstå

²³ Se for eksempel Sunstein, Schkade, Ellman og Sawicki (2006) og Kastellec (2011). Se også Epstein et al. (2013:188-199).

²⁴ Problemene ved begrepsvaliditeten til ideologivariabelen tas opp under operasjonalisering i datakapittelet.

individuell dommeratferd, og slår fast at framtidig forskning på dette feltet bør søke å avdekke «større nyanser i dommernes personligheter». Stadig blir behovet for flere innfallsvinkler til den empiriske høyesterettsforskningen understreket av Nadim og Sunde (2015:48). Senere forskning fra Skiple (2012), Jacobsen (2012), Bergset (2013) og Bentsen (2014) har, som vi har sett, gjennom å benytte seg av informasjon om sammensetningen av dommerpanelene evnet å ta inn Høyesteretts kollegiale dimensjon i modellene.

I den internasjonale domstolsforskningen finnes det også interessante utviklingstrekk som kanskje bør peke frem mot fremtidig forskning på vår egen Høyesterett. Friedman (2006) oppfordrer den ideologisentrerte amerikanske forskningen til å gå dypere ned i materien enn bare å studere saksutfall, og hvilke individuelle dommeregenskaper som forårsaker disse. Han tar til orde for at den empiriske domstolsforskningen både må vise høyere ambisjonsnivå og en metodologisk utvikling, slik at man kan nærme seg undersøkelser som tester lovens innflytelse på de endelige avgjørelsene. For å oppnå dette, behøver man en empirisk statsvitenskapelig forskning som heller enn å avfeie betydningen av loven, øker sin egen juridiske forståelse, og tar denne med seg inn i videreutvikling av modellene for dommeratferd.

Som en del av sitt oppgjør med det de hevder var en urealistisk endimensjonal forskning på amerikansk høyesterett, har Epstein et al. (2013) gått inn for en arbeidsmarkedsteori som blant annet inkluderer ulike motivasjonskategorier for dommeres atferd, deriblant faktorer som lønn, fritid, prestisje, i tillegg til den ideologiske komponenten. En slik blanding av ulike type motivasjon har gjort det viktigere for domstolsforskere å ta høyde for denne kompleksiteten, og utvikle modeller som kan spesifisere hvilke betingelser som ligger til grunn for dommernes egne vekting av ulike type motivasjon. For eksempel har Epstein og Knight (2013:25-26) vist interesse for hvordan ulike sakstype kan begrense betydningen av dommerens ulike motivasjoner, som for eksempel hvilken type saker som særlig aktiverer ideologisk votering fra dommerne. Oppmerksomheten på saker er dog ikke helt ny i amerikansk kontekst, og Brace og Hall (1993:917-919) formulerte tidlig at karakteristika ved sakene, sammen med dommerens personlige preferanser og domstolens interne og eksterne institusjonelle rammer utgjorde de viktigste variabelgruppene for å forstå dommeratferd.

Nyere er det at europeisk domstolsforskning i de senere årene i økende grad har nyttiggjort seg informasjon om sakene ved blant annet å undersøke betydningen av parters sosiale status,

rettshjelp, og sakenes politiske karakter (Hanretty 2012, 2014, 2015, og Iaryczover og Katz 2015).

Det er dermed med bakgrunn i deler av den kritikken som har kommet mot den norske empiriske høyesterettsforskningen, samt utviklingen i internasjonal domstolsforskning som gjør at denne avhandlingens oppmerksomhet og hypoteser vil rette seg mot egenskaper ved de konkrete sakene som blir behandlet av dommerne. Fra tidligere arbeid er det også klart at det er på dette saksnivået vi finner størsteparten av variasjonen i dataene. Variasjonen mellom enkeltsakene er vesentlig større enn variasjonen mellom enkeltdommerne, og dette tyder på at «egenskaper ved den enkelte sak fører til at dommerne stort sett alltid kommer til enighet» (Skiple og Nadim, 2014:17). Ved å rette oppmerksomheten mot egenskapene ved de konkrete sakene som studeres, er det dermed grunn til å forvente seg større forklaringskraft fra modeller som også benytter seg slik informasjon.

Begrepet saksegenskaper betyr i denne sammenhengen informasjon som kan leses ut fra saksdokumenter, og som det kan knyttes teoretiske forventninger til – ut fra norsk og internasjonal statsvitenskapelig og juridisk litteratur. Dels kan informasjonen leses ut fra overflaten av sakene *før* de kommer opp til behandling, og dels kan det dras ut viktig informasjon fra domstekstene *etter* dommernes avgjørelse. Forskning på saksegenskapers betydning for dommernes votering er bred og mangfoldig, og det kan derfor ikke sies at saksegenskaper utgjør én særegen teoretisk retning innen studier av dommeratferd. På enkelte områder finnes det en stor mengde litteratur – for eksempel om saker som blir regnet for å være spesielt viktige (Unah og Hancock 2006, McAtee og McGuire 2007, Iaryczover og Katz, 2015), styrkeforholdet mellom partene i rettssaker (Galanter 1974, Songer og Sheehan 1992, McCormick 1993), og om den juridiske bistanden partene mottar (Johnson, Wahlbeck, Spriggs 2006; Szmer, Johnson og Sarver 2007; Hanretty 2014). På andre områder drives hypoteseutledningen av en kombinasjon av indikerte interesseområder fra norsk juridisk litteratur og tilgjengelig informasjon om dommene fattet i Norges Høyesterett. Studien har slik både en teoritestende, og en klart utforskende karakter.

Det teoretiske hierarkiske rammeverket som skiller mellom dommeregenskaper, panelegenskaper og saksegenskaper gjør det mulig å ta med videre den variasjonen i stemmegivningen som vi har grep om, og bygge denne ut med ny forståelse av sakenes påvirkning på dommernes votering. Variabler knyttet til dommeregenskaper måler

forklaringseffekten av holdningsmodellen og modellen for personlige egenskaper. Variabler knyttet til panelegenskaper måler forklaringseffekten av modellen for (intern) strategisk interaksjon. Når dette metodiske nivå to her bygges ut med nye egenskaper ved sakene, vil panelegenskapene fungere som kontrollvariabler. Dette vil være en naturlig videreføring av forskningsarbeidet som er gjort med organets kollegiale natur. Ulike egenskaper ved sakene er, i likhet med hvem som sammen avgjør dem, helt vesentlig for å forstå mer av konteksten dommerne tar avgjørelser i.

På bakgrunn av dette vil jeg videre presentere denne oppgavens hypoteser.

Tabell 1: Hypoteseoversikt

Teori	Variabler	Hypotese
Sakstype	Avtaler, Erstatning, Fast eiendom, Familie, Forvaltning, Helse, Skatt, Sivilprosess, Trygd, Statsrett, Miljø, Land- og skogbruk.	<i>H1: I saker hvor hovedspørsmålet omhandler statsrett, har dommerne større sannsynlighet for å votere for den statlige parten. H2: I saker hvor hovedspørsmålet omhandler trygderett, har dommerne større sannsynlighet for å votere for den statlige parten.</i>
Sakens viktighet	Regjeringsadvokaten	<i>H3: I saker hvor regjeringsadvokaten selv representerer staten, har dommerne større sannsynlighet for å votere med statens påstand.</i>
Sakens historikk i rettssystemet	Statlig seier TR og LR Statlig seier TR, tap LR Statlig tap LR, seier LR Statlig tap TR og LR	<i>H4: Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for staten, om staten vant i tingretten og lagmannsretten. H5: Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for den private parten, om den private parten vant i tingretten og lagmannsretten. H6: Dommerne har større tilbøyelighet til å votere for den av partene som vant i lagmannsretten.</i>
	Dissens for stat i LR Dissens for privat i LR	<i>H7: Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for parten som tapte i lagmannsretten om vedkommende part har mottatt et dissenterende votum i sin favør.</i>
Partenes styrkeforhold	Skattekontor anker Finansdepartementet anker Samferdselsdepartementet anker Justisdepartementet anker Landbruksdepartementet anker	<i>H8: Hvilket statsorgan som anker saken inn for Høyesterett har påvirkning på hvordan dommerne voterer.</i>
	Enkeltpersoner	<i>H9: I saker hvor enkeltpersoner utgjør den private parten, vil dommerne ha større sannsynlighet for å votere til fordel for staten.</i>
Partenes rettshjelp	Advokat fra Regjeringsadvokaten	<i>H10: I saker hvor en advokat fra Regjeringsadvokatembetet fører saken på vegne av staten øker sannsynligheten for at dommere stemmer for staten.</i>
	Advokat u/ møterett privat Advokat u/ møterett stat	<i>H11: En part i en rettssak som blir representert av en advokat uten møterett før Høyesterett, har lavere sjanse for å få dommere til å votere for sin påstand.</i>

2.6 Hypoteser

Tabell 1 gir oversikt over teorier, variabler og hypoteser for undersøkelsen av saksegenskapers betydning i å forklare stemmegivningen til dommere som avgjør saker mellom statlig og privat part i Norges Høyesterett. Etter gjennomgangen av hypotesene, presenteres oppgavens kontrollvariabler på saksnivå, samt forklaringsvariabler på individnivå.

2.6.1 Sakstyper og -viktighet

Før en sak i det hele tatt kommer inn for rettssystemet foreligger det en tvist mellom to parter i samfunnet. For å begynne å få en forståelse for den enkelte sak, må det først være analytisk interessant å få en nærmere spesifisering av sakens innhold. Flere forfattere peker på at særegenheter ved sakene kan påvirke dommernes vota. Tidligere høyesterettsdommer Coward (2015) hevder at det er vanskelig å lage generelle dommeprofiler i sivile saker, da hva som er statsvennlig eller privatvennlig dommeratferd vil variere mellom sakstyper. «En dommer som ofte gir det offentlige medhold i saker om frilufsloven, trenger ikke ha samme tendens i barnevernssaker» (Coward 2015:81).

Det vil her benyttes en grov inndeling i hovedspørsmålene i sakene, og inndelingen bærer med seg noen teoretiske forventinger.

Sterke statlige interesser

Det er i internasjonal og norsk litteratur om dommeratferd forventet at sakens karakter kan forsterke dommernes individuelle holdninger. Nevnte Ketil Lund fant i sine studier av utvalgte høyesterettsavgjørelser at «I saker hvor vesentlige statsinteresser gjør seg gjeldende, og hvor det dreier seg om beslutninger av regjering og storting, kan man stort sett se bort fra at domstolene treffer avgjørelser i statens disfavør» (Lund 1987:215). Han gikk videre med at domstolenes kontrollfunksjon var svak, og stort sett bare ble utøvd «overfor forvaltningsvedtak av mindre prinsipiell og praktisk betydning for staten» (Lund 1987:216).

Kjønstad²⁵ foretok en liknende undersøkelse med 15 skjønsmessig utvalgte saker som med stor betydning for «Statens finanser og pengevesenet, forsvars- og utenrikspolitikken (rikets sikkerhet), tilliten til Stortinget og Regjeringen samt saker som det har gått prestisje i for de to statsorganene» (Kjønstad 1999:108) og fant bekreftende funn. Da det imidlertid er vanskelig å

²⁵ I personlig kommunikasjon mellom Kjønstad og forfatteren, har Kjønstad opprettholdt viktigheten av «hvor mye som står på spill for staten» (personlig kommunikasjon, 29. september 2014).

skille ut sakene som fra 1963 oppfattes å være viktige for tilliten til Stortinget og Regjeringen, eller særlig prestisjefylte, har jeg her på denne bakgrunn valgt å inkludere de sakene som ligger inne under Stiftelsen Lovdata sin kategori for stats-, statsforfatnings- og statsborgerrett. Dette er saker hvor hovedspørsmålet angår lovene som blant annet regulerer Norges forsvar og utenrikstjenesten. I dette utvalgte sakskomplekset inngår såkalte militærnektersaker som Kjønstad argumenterer for hadde en spesielt viktig rolle, da de knyttet seg til spørsmålet om rikets sikkerhet som var særlig sentralt under den kalde krigen. Et ytterligere moment er at saksfeltet inkluderer utlendingsrett, der forvaltningen jevnlig blir beskylt for å ha latt det gå prestisje i sakene som kommer inn for rettsvesenet.²⁶ Jeg utleder følgende hypotese:

H1: «I saker hvor hovedspørsmålet omhandler statsrett, har dommerne større sannsynlighet for å votere for den statlige parten».

Svak privat part

Tidligere Regjeringsadvokat Sven Ole Fagernæs (2007) har skrevet at staten kan være «ressurssterk i forhold til de svake, men ressurs svak i forhold til de sterke i samfunnet.»²⁷ I Kjønstads (1999:119) saksutvalg er det i trygdesakene staten står sterkest, og forfatteren kobler dette til at statens motparter i slike saker er særlig svake. Trygdesaker blir også pekt ut av Pål W. Lorentzen som en sakstype hvor Høyesterett har vist en statsvennlig holdning, og advokaten peker på dommerrekrutteringen fra den sentrale justisforvaltningen som en årsaksfaktor (Berglihn 2001). Tellesbø (2006) ser den private parten som særlig svak i trygdesaker, da dommerne vil ha svært lav grad av sosial identifikasjon med den denne typen private parter. På denne bakgrunn utledes følgende hypotese:

H2: «I saker hvor hovedspørsmålet omhandler trygderett, har dommerne større sannsynlighet for å votere for den statlige parten».

²⁶ Se for eksempel Dalen (2009), NTB (2012), Lund, Laustsen og Johnsen (2013)

²⁷ Fagernæs mener selv at disse forskjellene langt på vei utjevnes i Høyesterett, og peker blant annet på muligheten for fri saksførsel (Fagernæs, 2007). Daværende leder for Advokatforeningen, Anders Ryssdal (2007), hevdet dog at dette var «lite sannsynlig», da den private parten i tilfelle fri rettshjelp vil få dekket saksforberedelsen per time etter den offentlige salærsats som er vesentlig under markedspris. «Ressursulikhhet er en større utfordring enn ressursknapphet, fordi det ikke er noen fri rettshjelpsordning som kompenserer ressursulikhhet» (Ryssdal 2012:480). Se også Merete Smith (2014) sin kritikk av salærsatsen som et rettssikkerhetsproblem for samfunnets aller svakeste.

Viktig sak

Forskning på amerikansk høyesterett finner at viktigheten til den konkrete saken har påvirkning på dommernes voteringer. Dommerne voterer vesentlig sterkere i tråd med sin ideologi, og vektlegger mindre de juridiske argumentene de blir møtt med av advokatene i rettssalen i saker som ble regnet som spesielt viktige (Unah og Hancock 2006, McAtee og McGuire, 2007, Iaryczower og Katz, 2015). I denne litteraturen benyttes begrepet «case salience» som måler hvor sentralt viktige politiske spørsmål står i saken.

Jeg vil her benytte et mer direkte og subjektivt mål på *viktighet*, nemlig statens egne vurderinger. I Instruks for Regjeringsadvokaten § 8 står det at «Særlig viktige saker skal i regelen regjeringsadvokaten sjøl ta seg av». I tilfeller der den sittende Regjeringsadvokaten selv fører saken på vegne av staten, kan man derfor anta at saken omhandler en sentral statlig interesse, og at saken av staten anses som viktigere enn andre saker.

Jacobsen (2012:80) testet for betydningen av Regjeringsadvokatens tilstedeværelse i tidsperioden 1990 til 2010, men uten signifikante funn. Forfatteren tar dog forbehold om at dette kan skyldes et lavt antall saksobservasjoner. På grunn av denne oppgavens større tidsmessige utstrekning og variabelens stadige teoretiske relevans er det her gode muligheter for å teste dette grundigere. Det er effekten det har at staten så tydelig kommuniserer sakens viktighet til dommerne som her vil testes. Slik er dette målet et mer direkte mål på en saks konkret vurderte viktighet, og gjør sammen med sakstypeinndelingen at analysen får et bredere utgangspunkt for å undersøke om den teoretisk forventede effekten av viktighet er tilstede i norsk kontekst. Jeg utleder derfor følgende hypotese:

H3: «I saker hvor regjeringsadvokaten selv representerer staten, har dommerne større sannsynlighet for å votere med statens påstand».

2.6.2 Sakens historikk i rettssystemet

Alle saker som kommer inn for behandling i avdeling i Høyesterett har en historie, og det forventes her at deler av denne historikken kan bidra til å forklare dommernes vota i Høyesterett.

Resultater i tingrett og lagmannsrett

Høyesterett er en del av et hierarki av uavhengige domstoler hvor tingretten og lagmannsretten²⁸ har avsagt sine dommer før Høyesteretts behandling, og ankeerklæringen er i hovedsak basert på lagmannsrettens dom. Dommer Tjomsland (2002:157) skriver at dommerne før ankeforhandlingen i Høyesterett har lest dommene fra tingretten og lagmannsretten, og poengterer at det er viktig at advokatene på begge sider relaterer fremstillingen og argumentasjonen sin til disse: «Normalt vil enten tingrettens dom eller lagmannsrettens dom gi en tilfredsstillende innføring i saksforholdet».

Samtidig påpeker skatterettsprofessor Zimmer (2013:405) at faren for feil i underinstansene stadig er tilstede, kanskje særlig i et spesialområde som skatterett:

«I tingretten er det nærmest en tilfeldighet om dommeren kan noe om skatterett. Det kan gå år mellom hver gang en dommer, kanskje særlig i andre rettskretser enn Oslo, har en skattesak til behandling, så noen kompetanseutvikling hos den enkelte dommer blir det sjelden tale om.»

Internasjonal forskning på det hierarkiske forholdet mellom domstoler har fokusert på hvordan dommerne i underinstansene blir påvirket av Høyesterett.²⁹ Hvordan beslutninger i underrettene påvirker høyesterettsdommerne er dog i stor grad uutforsket.³⁰ Jeg vil her først nøye meg med å måle effekten av sakenes utfall i tingrett og lagmannsrett på dommernes votering i Høyesterett. Gitt oppgavens problemstilling, er jeg her interessert i to utfall: Seier for statlig part eller privat part.

Som vist tidligere, gjør ankeutvalgets funksjon i dag at det først og fremst er de rettslig usikre sakene som når Høyesterett. Allikevel kan vi rimelig forvente at en part som før Høyesteretts behandling har fått støtte fra begge eller den siste rettsinstansen har en sterke sak enn

²⁸ Et lite antall saker får tillatelse til å ankes direkte inn for Høyesterett etter tingrettens dom.

Fra tvisteloven § 30-2 første ledd: «Tillatelse kan bare gis hvor saken reiser særlig viktige prinsipielle spørsmål som det er av betydning raskt å få Høyesteretts standpunkt til, og hensynet til forsvarlig behandling av saken ikke taler mot direkte anke».

²⁹ Se Klein og Hume (2004) og Epstein et al. (2013) for amerikansk forskning på underrettsdommeres strategiske atferd i forholdet til Høyesterett.

³⁰ Men se Boe (2010:142-143) om rettspraksis fra underrettenes betydning som rettskildefaktor i lovtolkning.

motparten, og dermed større sjanse for å vinne (Skiple et al. 2014, Grendstad et al. 2015b³¹). Tellesbø (2006:68-69) indikerer også at Høyesterett oftest samtykker med forrige rettsinstans. Motsatt kan man argumentere for at det rommet som finnes i den juridiske tolkningen, og som må være tilstede for at en sak skal komme opp før Høyesterett, er ytterligere utvidet når tidligere rettsinstanser har gått god for flere enn en tolkning av et konkret rettsspørsmål. Slik står dommerne friere i saker hvor det fra tingretten og lagmannsretten har blitt gitt motstridende svar på de aktuelle rettsspørsmål i saken.

Jeg konstruerer her fire ulike hendelsesforløp basert på resultatene i de to underrettsinstansene til Høyesterett: Statlig seier i tingretten og lagmannsretten, statlig seier i tingretten og tap i lagmannsretten, statlig tap i tingretten og seier i lagmannsretten, statlig tap i tingretten og tap i lagmannsretten. Basert på dette, utleder jeg tre hypoteser som knytter seg til effekten av en saks tidligere resultater:

H4: «Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for staten, om staten vant i tingretten og lagmannsretten».

H5: «Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for den private parten, om den private parten vant i tingretten og lagmannsretten».

H6: «Dommerne har større tilbøyelighet til å votere for den av partene som vant i lagmannsretten».

Dissens i lagmannsretten

På samme måte som man kan argumentere for at høyesterettsdommerne står noe friere ved ulikt resultat i underinstansene tingrett og lagmannsrett, kan vi forvente at tilstedeværelsen av dissens i lagmannsretten er en indikator på en rettslig usikkerhet som vil vare ved når Høyesterett skal fatte en beslutning på det samme rettsspørsmålet (Corley, Steigerwalt og Ward, 2013).

Et av kriteriene for å få saken igjennom Høyesteretts ankeutvalg er at anken sannsynliggjør at lagmannsretten har gjort feil i lovfortolkingen, i rettsanvendelsen eller i saksbehandlingen.

³¹ Forfatterne har i disse analysene identifisert hvilken av partene som anket saken til Høyesterett, og brukt dette som en proxyvariabel på hvilken av partene som tapte i lagmannsretten.

Denne sannsynliggjøringen forsterkes ved tilstedeværelsen av en dissens i favør av den ankende part. Dissensen på resultatet i lagmannsretten vil alltid ha en retning, og man kan tenke seg at høyesterettsdommerne som ønsker en viss rettslig løsning vil stå litt sterkere i sin rettslige argumentasjon om et mindretall i lagmannsretten har gått inn for samme løsning. Et mulig eksempel på dette er utlendingssaken Rt. 2011 s. 948, hvor førstvoterende dommer Endresen slutter seg til lovforståelsen til lagmannsrettens mindretall i sin redegjørelse for sitt syn på saken. Basert på dette, utleder jeg følgende hypotese som knytter seg til forholdet mellom dissenser i lagmannsretten og dommernes votering i Høyesterett:

H7: «Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for parten som tapte i lagmannsretten om vedkommende part har mottatt et dissenterende votum i sin favør».

2.6.3 Partenes styrkeforhold

Ulikt styrkeforhold trekkes stadig fram som årsak til ulikheter i utfallet mellom parter som står mot hverandre i rettssaker. Årsakssammenhenger knyttes ofte til partenes ressursstyrke, sosiale og rettslige status (Galanter 1974, Songer og Sheehan 1992, Hanretty 2014). Jeg vil her konkretisere to hypoteser som knytter seg til egenskaper ved partene i saker for Norges Høyesterett.

Type statlig part

Fagernæs (2007) skriver at staten er tilbakeholden med å anke saker til landets øverste domstol. Han hevder sågar at staten «ikke sjelden» avstår fra å påanke saker de er ganske sikre på å vinne i Høyesterett. Når staten allikevel anker, er det derfor interessant å undersøke om det finnes ulikheter og mønstre i hvordan disse blir behandlet av dommerne. Når vi fra før kjenner Kjønstad og Lunds påstander om Høyesteretts særlige statsvennlighet i saker som involverer sterke statsinteresser, vil det være interessant å undersøke om dommernes voteringer påvirkes av hvilken del av staten som anker saken inn for domstolen.

I en analyse av stemmegivning i henholdsvis økonomiske saker og alle sivile saker har Skiple et al. (2014) og Grendstad et al. (2015) testet effekten av at det er det offentlige som anker saken inn for Høyesterett. De fant begge at dette samvarierte sterkt med at dommerne avla stemme for den private parten, og dette fremstår naturlig da en anke til Høyesterett i de fleste saker er et mål på hvilken part som tapte i lagmannsretten – og dermed kan sies å ha en dårligere sak enn motparten. Kontraintuitivt fant derimot Bjørnebekk (2015) i sin analyse av

økonomiske saker mellom det offentlige og private parter at når Finansdepartementet anker, øker sannsynligheten sterkt for statlig seier. I lys av dette funnet vil det være interessant å teste om en slik effekt også er å finne når også andre enn rent økonomiske saker inkluderes i analysen. Det vil også her dermed være grunnlag for å inkludere flere departementer enn de rent økonomisk-administrative. Kjønstad (1999:112) omtaler i sin gjennomgang av viktige saksområder Finansdepartementet, sammen med Forsvarsdepartementet og Sosialdepartementet som «tunge departementer». Jeg utleder følgende hypotese:

H8: «Hvilket statsorgan som anker saken inn for Høyesterett har påvirkning på hvordan dommerne voterer».

Type privat part

På samme måte som det kan spille en rolle hvilken del av staten som fører saken for domstolen, kan man forvente at det vil være forskjeller mellom ulike private parter i deres muligheter til å nå frem i sin sak for Høyesterett. Ryssdal (2006) finner at staten systematisk vinner de fleste sakene i Høyesterett med unntak av skattesaker, og mener at dette unntaket kommer av at den private part i slike saker ofte har ressurser til å utjevne det ulike ressursmessige styrkeforholdet som ellers er tilstede. Han peker på at særlig private bedrifter i større grad enn mange privatpersoner har økonomisk bæreevne til å betale for kostbar og omfattende juridisk bistand. Regjeringsadvokat Sejersted innrømmer at det finnes betydelig forskjell i statens styrkeforhold mot private parter. «Overfor borgerne representerer man en veldig ressurssterk part. (...) Men overfor store selskaper er styrkeforholdet helt annerledes» (Sondrup 2015). Tellesbø (2006:75) forklarer det at staten er mindre overlegen i skatte- og avgiftssaker med at den sosiale autoriteten til slike private parter er høyere enn private parter ellers.

Det store flertallet av privatpersoner er det Galanter (1974) i sin tidlige typologi over parter i en retts sak kalte for «one-shotters», som sammenliknet med «repeat players» er den av partene som har lavest sjans for å vinne frem med sine krav. «One-shotters» er små aktører som svært sjelden har kontakt med rettssystemet, og som generelt står i en underlegen ressursmessig stilling mot andre aktører. Mange private bedrifter og foreninger er derimot regnet som «repeat players», siden de jevnlig fører saker for domstolene (Galanter 1974: 97-104). På bakgrunn av at man slik kan forvente et skille mellom ulike partskategorier evner til

å nå frem for domstolene, utleder jeg følgende hypotese med forventningen om at enkeltpersoner står svakere mot staten enn andre private parter:

H9: «I saker hvor enkeltpersoner utgjør den private parten, vil dommerne ha større sannsynlighet for å votere til fordel for staten».

2.6.4 Partenes retts hjelp

Mens Segal og Spaeth (2002: 280) i sitt forsvar for holdningsmodellen hevder at advokatenes sakførsel er uten systematisk betydning for utfallet av saker, har andre forskere (Johnson et al. 2006, McAtee og McGuire 2007) senere funnet å kunne tilbakevise dette ved å forsøke å gå mekanismene nærmere i detalj på hvordan dommere vurderer juridiske argumenter og så formulerer sine vota. Disse demonstrerer at dommerne med økt sannsynlighet vil votere til fordel for den parten som har høyest kvalitet på saksføringen under rettssaken, selv når dette kontrolleres mot dommerens ideologiske tilbøyelighet.

Vi vet at dommerne i Høyesterett må løse juridiske tvilstilfeller, og at partenes advokater spiller en viktig rolle i å tilføre dommerne informasjon om saken og det rettslige bildet. Dommer Matheson (i Rønning 2009) bemerker at hans forhåndssyn på en sak kan forandres av advokatenes prosedyrer og at han «ikke nødvendigvis vil gå ut av rettsforhandlingene med samme standpunkt som jeg kom inn i saken med». Dommer Tjomsland skriver sågar at «(...) i enkelte vota er de bærende formuleringer hentet fra prosedyren» (2002:142). Det vil dermed her være interessant å se om partenes juridiske bistand også har systematisk betydning for dommernes stemmegivning i norsk sammenheng.

Regjeringsadvokaten

Det gjentas stadig at Regjeringen har et av landets beste advokatkontorer. Ressursulikheten er ubestridt: Mens private selv må dekke utgifter til advokat, kan de statlige organene fritt benytte seg av Regjeringsadvokaten, som finansieres gjennom egen post på statsbudsjettet. Dette gjør at advokatene ved embetet kan «(...) forberede seg uten hensyn til tvistegenstands verdi eller klientens betalingsevne» (Bragdø-Ellenes 2010: 498). Ryssdal (2007) skriver at «(...) det virker lite sannsynlig at denne ressursulikheten ikke vil påvirke saksforberedelsen».

Tidligere høyesterettsdommer, Gunnar Aasland (1987), skriver at en god advokat under visse omstendigheter vil kunne gjøre utslaget i vanskelige saker. Advokatene ved

Regjeringsadvokatembetet regnes som svært gode, og det krever spesielt høye eksamenskarakterer å bli ansatt. Bragdø-Ellenes (2010:504) oppsummerer at Regjeringsadvokaten gjør staten enda sterke enn den allerede er: «Staten har normalt en overlegen finansiell situasjon, en lavere økonomisk prosessrisiko enn private og ofte en bedre advokat».

Amerikansk forskning på det som tilsvarer Regjeringsadvokaten i USA, The Solicitor General, viser institusjonens store innflytelse på Høyesterett. Black og Owens (2014: 135-139) viser at høyesterettsdommerne har større tilbøyelighet for å votere til fordel for staten i saker hvor dette kontoret står for prosedyren, og forskerne mener dette kommer av at dette kontorets representanter av dommerne oppleves som profesjonelle, objektive og uavhengige:

«(...) when the United States Solicitor General's office is absent from a case, the Court will behave differently. It will set its agenda differently. It will rule on cases differently. It will write different opinions and even treat precedent differently. Every aspect of the Court's decision-making process will be different when the OSG does not participate» (Black og Owens 2012: 134-135).

Galanter (1974) hevdet at parter som fører saker for domstolene på jevnlig basis innehar en erfaring, kredibilitet og kunnskap som gjør at de har større mulighet for å vinne frem enn motparten i en rettsvist. I Norge er Regjeringsadvokaten det nærmeste vi kommer en slik «repeat-player», da den representerer staten i flertallet av sakene for Høyesterett. I om lag en tredjedel av sakene kjøper staten advokattjenester fra private advokatkontorer.^{32 33}

Jeg utleder her følgende hypotese:

H10: «I saker hvor en advokat fra Regjeringsadvokatembetet fører saken på vegne av staten øker sannsynligheten for at dommerne stemmer for staten».

³² Andelen saker for staten ført av private advokatkontorer fremgår av deskriptiv statistikk, kapittel 5. Regjeringsadvokaten inngår rammeavtaler med private advokatfirmaer på saksområder der det som regel ikke reises spørsmål av prinsipiell karakter (Regjeringsadvokaten (2015)). Bruken av private advokattjenester har variert i perioden. Se Lorentzen og Sørum-Johansen (2000).

³³ Svendsen (2013) testet, og fant antydende, positiv effekt (<.10) på statsvennlighet ved tilstedeværelsen av en advokat fra Regjeringsadvokatens kontor i 118 dissenssaker mellom 1991 og 2012.

Rettskjelpens erfaringer

Johnson (2006) vektlegger at en part for å vinne frem med sakens sin er avhengig av at dommerne i saken oppfatter advokaten som både troverdig og pålitelig. Som indikator på troverdighet benytter han lengden på advokatens erfaring, og finner at denne samvarierer positivt med amerikanske høyesterettsdommeres oppfatning av advokatens prestasjon. Forskning på advokaterfaring sin påvirkning på saksutfall i både kanadisk og britisk høyesterett peker i samme retning (Szmer, Johnson og Sarver 2007, Hanretty 2014).

For at advokater i Norge skal kunne føre saker for landets øverste domstol må vedkommende etter domstolovens § 221 første ledd nr. 3 ha «vist seg skikket for saksførsel ved Høyesterett ved en prøve avlagt for Høyesterett». For å få anledning til å stille til denne prøven må søkeren ha advokatbevilling og minst ha virket som advokat i ett år. Prøven omfatter at advokaten skal føre to saker for domstolen som må være av et visst omfang og vanskelighetsgrad. Som regel må minst en av sakene være en sivil sak for den ankende part. Etter første rådslagning etter prøvens første ankesak vil dommerne ta stilling til advokatens prestasjon, og her får om lag 20 til 30 prosent av prøveadvokatene beskjed om at deres sak ikke ble bestått. For disse advokatene er det kun en teoretisk mulighet igjen for å bestå totalt sett, og de vil bli rådet til å trekke seg fra prøven (Tjomsland 2002).

De advokatene som derimot består prøven, og blant annet har bevist sin evne til «på en god, klar, poengtert, enkel og pedagogisk måte å få frem sin parts sak og «parkere» argumentasjonen fra motparten» (Schei 2008), får tittelen «Advokat med møterett for høyesterett». Tjomsland har fremhevet at det «neppe er noe annet land hvor den muntlige prosedyre spiller en så sentral rolle i landets øverste domstol som i Norge» (Rønning 2008). Dermed fremstår det rimelig å anta at den enkelte advokats erfaring som sakfører kan spille inn på dommernes votering.

Skiple og Nadim (2014:15) har argumentert for å bruke Advokatprøven i Høyesterett som en proxyvariabel på kompetansen som står bak hver av partene, og her vil fraværet av et slikt «godkjent-stempel» på en av sidene i en rettssak bli brukt som en indikator på at den aktuelle parten har relativt svakere juridisk bistand. Slik utleder jeg følgende hypotese:

H11: «En part i en rettssak som blir representert av en advokat uten møterett før Høyesterett, har lavere sjans for å få dommere til å votere til fordel for sin side».

Tabell 2: Oversikt over kontrollvariablene

Teori	Variabler
<i>Kontrollvariabler – saksegenskaper</i>	Kompleksitetsmål - lovreferanser Kompleksitetsmål - ord Dissens
<i>Kontrollvariabler – panelegenskaper</i>	Flertall, private advokater Flertall, regjeringsadvokaten Flertall, lovavdelingen Flertall, sosialdemokratisk utnevning
<i>Forklaringsvariabler - individegenskaper</i> Holdningsmodellen	Utnevnt av sosialdemokratisk regjering
Modell for personlige egenskaper	Lovavdelingen Regjeringsadvokaten Riksadvokaten Dommer, underrett Jussprofessor Privatpraktiserende advokat Konstituert dommer Justitiarius

2.6.5 Kontrollvariabler: Egenskaper ved saken

To typer egenskaper ved domsavsigelsene til hver enkelt sak vil her være med å kontrollere effekten av de forannevnte forklaringsvariablene. Den første saksegenskapen som her vil bli benyttet som kontrollvariabel er den enkelte saks kompleksitet. Saker med høy kompleksitet inneholder flere kilder til uenighet enn saker som er mindre komplekse (Banesh og Spaeth 2007). Skiple (2012: 31-32) påpeker at det følger av dette at dommeres uenighet ikke utelukkende kan spores tilbake til deres ideologiske holdninger eller personlige egenskaper, men at også den juridiske kompleksiteten til saken er viktig. Goelzhauser og Vouvalis (2014) viser at mål på sakskompleksitet har blitt standard kontrollvariabler i studier av dommeratferd.

Dissenser forekommer når dommerne i saken er uenige om rettsspørsmål. Dette kan igjen komme av at de er uenige om hvilke kilder som er relevante, har ulikt syn på hva som følger av rettskildene, eller vektet kildene ulikt (Skoghøy 2014: 162). Forholdet mellom dissens og kompleksitet er veldokumentert (Benesh og Spaeth 2007, Bentsen 2012). Ved å introdusere denne variabelen, måler jeg hvilken av partene dommerne har sterkere tilbøyelighet til å votere for når resultatet er bestridt innad i Høyesterett. Skiple et al. (2014) finner at tilstedeværelsen av dissens reduserer sannsynligheten for å votere for det offentlige i økonomiske saker fra 1963-2012. Sagt på en annen måte, dissenterer dommere i slike saker

med økt sannsynlighet for staten. Skoghøy (2014) skriver at dissensfrekvensen i sivile saker har vært på 18 til 25 prosent de siste 15 årene.

2.6.6 Kontrollvariabler: Egenskaper ved dommerpanelene

Jeg tester her effekten av Høyesteretts kollegiale natur ved å konstruere variabler som beskriver sammensetningen av dommerne i panelene som avgjør de enkelte sakene. Etter at hver enkelt sak er ferdig prosedert i rettssalen forbereder hver dommer seg til rådslagningen, den formaliserte diskusjonen mellom dommerne i rettssalen om sakens avgjørelse. Justitiarius Schei (2010: 14) skriver at arbeidet med dommene preges av «samordning og samarbeid» og dommer Gjølstad fremhever i forbindelse med rådslagningene «betydningen av vinkling, vektlegging og vurdering av omstendighetene og styrken i å være flere som alle bidrar» (Norges Høyesterett 2014:32). Dyevre (2010) sin interne strategiske modell fremhever hvordan dommerne interagerer i rådslagningsprosessen som viktig for å forklare den enkelte dommers voteringer. Sunde (2015: 166) fastslår at «det personlege votum [er] eit produkt av avdelinga det er avsagt i».

Det at rådslagningen i Høyesterett er lukket, og dermed ikke kan gjøres til gjenstand for direkte observasjon og kvalitativ analyse, inviterer til kvantitativ variabelorientert analyse som indirekte tester for effekter som kommer av dommersammensetningen i de roterende panelene med fem dommere. Ved å bygge på Skiple (2012), Jacobsen (2012), Bergset (2013) og Bentsen (2014) sin bruk av paneleffektteorien, konstruerer jeg variabler for panelegenskaper som aggregerer opp de individuelle egenskapene til dommerne. For denne delen av analysen inkluderes fire variabler som måler effekten det har på et dommervotum innenfor den konkrete saken at panelet består av et flertall som deler en bestemt egenskap. I disse flertallspanelene antas det at dommerne som deler disse egenskapene har en tilbøyelighet til å se likt på sakens rettslige spørsmål, og dermed vil votere likt når de avgjør saken. Forventningen er også at disse dommerne vil påvirke de andre dommerne i panelet til å votere for den samme avgjørelsen av saken.

Basert på tidligere funn fra panelegenskaper, samt funn på individnivå som jeg forventer vil eksistere i flertallspaneler, vil jeg her inkludere variabler for panelflertall av dommere utnevnt av sosialdemokratiske regjeringer, dommere med bakgrunn fra Lovavdelingen, dommere med bakgrunn fra Regjeringsadvokaten og dommere med bakgrunn fra privat advokatpraksis. Forventningen om at dommere utnevnt av sosialdemokratiske regjeringer vil votere

individuell til fordel for statlig part, er begrunnet i internasjonal dommeratferdsforskning og empiriske resultater i Norge på økonomiske saker mellom offentlig og privat part (Grendstad et al. 2011b, 2012a, Skiple et al. 2014). Variabelen gis også antydende effekt ($p < .10$) på panelnivå i en undersøkelse av økonomiske saker 1963-2012 (Skiple et al. 2014). Forventningen om at paneler med dommerflertall fra Lovavdelingen vil votere for statlig part springer ut fra Jacobsen (2012) sine signifikante funn om at paneler med fire eller flere dommer fra lovavdelingen har positiv effekt på statsvennlig votering. Grendstad et al. (2015b) sin analyse gir funn i samme retning, og her for paneler med flertall på tre eller flere dommere. Når det gjelder flertall basert på dommere fra Regjeringsadvokaten finnes det kun antydende funn i statsvennlig retning, også disse fra Grendstad et al. (2015b). Hva angår variabelen for panelflertall av dommere med bakgrunn fra privat advokatpraksis er det tidligere ikke funnet effekter av dette i sammenheng med dommerpanelene. Skiple (2015) finner riktignok en antydende effekt ($p < .10$) av at dommere med bakgrunn fra privat praksis er mer privatvennlige i økonomiske saker i tidsrommet 1991-2011. Grendstad et al. (2013) finner også at slike dommere har en privatvennlig tilbøyning i en analyse av plenumsdommer fra 1976 til 2010.

2.6.7 Forklaringsvariabler: Egenskaper ved dommerne

Holdningsmodellen hevder at dommere fatter beslutninger i saker gjennom å ta sine egne ideologiske holdninger og verdier med i sin vurdering av rettskildene og sakens fakta. Slik ender dommeren opp med en stemmegivning som ligger nærme ens eget politiske standpunkt. I importen til norske forhold, har Grendstad et al., i mangel på et direkte mål, brukt hver dommers utnevning/regjering som proxyvariabel på dommerens ideologiske ståsted. Slik har det blitt forventet at dommere utnevnt av sosialdemokratiske regjeringer er mer statsvennlige i sine dommervota enn dommere utnevnt av andre regjeringer. Som nevnt, har denne effekten hatt sterkest tilstedeværelse i undersøkelser av økonomisaker i ulike tidsrom (Grendstad et al. 2011b, 2012a, Skiple et al. 2014).

Jeg vil her benytte seks variabler som tester effekten av modellen for personlige egenskaper (Tate 1981, Tate og Handberg 1991) på dommernes votering. Kjønstads statsvennlighetshypotese springer ut av forventningen om at «lojalitet, arbeidsmønster og tenkemåte» (1999:98) er internalisert hos dommere som kommer fra sentrale juridiske stillinger i statsadministrasjonen. Dommer Skoghøy slår fast at Kjønstad hadde rett, at tidligere yrkesbakgrunn er en viktig påvirkningsfaktor, og at det sier seg selv «at det forhold

at man i tidligere yrke har vært forvalter eller forsvarer av offentlige interesser, setter sine spor» (2010:724).

Lovavdelingen i Justisdepartementet er et juridisk ekspertorgan for regjeringen og sentralforvaltningen. De rådgir regjeringen og departementene, og er ansvarlige for den tekniske kvaliteten i lovene disse organene produserer. Tidligere er det i sivile dissenssaker mellom 1945-2009 (Grendstad et al. 2011a), og 1991-2012 (Svendsen 2013) påvist signifikant positiv effekt på statsvennlig votering fra Lovavdelingen. Samme effekt er tilstede i alle sivile dissens- og konsensussaker mellom stat og privat part fra 1990 til 2010 (Jacobsen 2012).

Lovavdelingen utgjør, sammen med Regjeringsadvokaten og Riksadvokaten, den sentrale justisforvaltningen i Norge. Regjeringsadvokatembetet er statens advokatkontor i sivile saker, og bistår regjeringen og departementene i rettslige spørsmål. Riksadvokatembetet er uavhengig av departementene, har den overordnede ledelse av påtalemyndigheten, og prosederer jevnlig de viktigste straffesakene for Høyesterett. Mens det ikke finnes signifikante effekter på statsvennlig votering fra dommere med arbeidsbakgrunn i regjeringsadvokaten, finner Grendstad et al. (2015b) signifikant positiv effekt fra arbeidsbakgrunn ved Riksadvokatembetet på statsvennlig votering i sivile saker fra 1963-2013.³⁴

Det vil også inkluderes i analysen en variabel som måler effekten av å ha vært dommer i lavere rettsinstanser. Uten konkrete teoretiske forventninger, finner Jacobsen (2012) at dette mellom 1990 og 2010 hadde en positiv effekt på statsvennlig votering. Videre blir effekten av å ha vært jussprofessor testet. Både Svendsen (2013), Skiple et al. (2014) og Grendstad et al. (2015b) viser at bakgrunn som professor har negativ effekt på statsvennlig votering. Heller ikke til denne variabelen knytter det seg spesifikke teoretiske forventninger til stat- eller privatvennlighet, men vi vet at tidligere jussprofessorer har stått i en friere stilling som akademikere enn for eksempel dommerne som kommer fra arbeid i den sentrale justisforvaltningen. Jussprofessorer kommer fra en mer aktiv diskusjonskultur ved

³⁴ I en analyse av ekspropriasjonssaker mellom 1965 og 2012, finner Skiple og Nadim (2014) at dommere med bakgrunn fra «den sentrale justisforvaltning» (Lovavdelingen, Regjeringsadvokaten og Riksadvokaten i én variabel) har signifikant positiv effekt på offentligvennlig stemmegivning.

fakultetene, og det er tidligere påvist at de har sterkere tilbøyelighet til å dissentere (Bentsen 2014).³⁵

Analysen inkluderer også en arbeidsbakgrunnsvariabel for dommere som før har arbeidet i privat advokatpraksis. Skiple et al. (2014) bygger på Tate (1981) som hevder at dommers tidligere arbeidserfaring har sosialiserende effekt på en dommers politiske holdninger. Som en følge av dette forventes det her at dommere som kommer fra privat advokatvirksomhet har større sannsynlighet for å støtte interesser tilhørende den økonomiske eliten, siden de fleste dommerne med slik privat advokatbakgrunn selv har virket som forretningsadvokater, og prosedert sakene for slike parter. Dommer Matheson har uttalt at hans bakgrunn fra forretningsjuridisk praksis vil kunne gjøre at han har «andre reflekser enn jeg ville hatt om jeg kom fra det offentlige» (Rønning 2009). Det er lite konsistente funn på denne dommeregenskapen fra tidligere analyser, men Skiple (2015) finner en antydende effekt av dommere med bakgrunn fra privat praksis er mer privatvennlige i økonomiske saker i tidsrommet 1991-2011, og Grendstad et al. (2013) finner også at slike dommere har en privatvennlig holdning i en analyse av plenumsdommer fra 1976 til 2010.

For dommernes posisjon i kollegiet, testes effekten av høyesterettslederens posisjon som justitiarius og effekten på votering at dommeren er midlertidig del av domstolen. Grendstad et al. (2014) påviser at sistnevnte har signifikant tilbøyelighet til å votere for den statlige parten i sivile saker, og Skiple et al. (2014) viser til at konstituerte dommere er klare over hvor utnevningmakten for permanente utnevnelser ligger – hos regjeringen. Slik vil konstituerte dommere kunne føle insentiver om de skulle ha ambisjoner om fast embete. For justitiarius finner både Grendstad et al. (2011a, 2015b), Jacobsen (2012) og Skiple et al. (2014) at lederen for Høyesterett er mer tilbøyelig til å votere for den private parten.

³⁵ Mens utnevning av dommere med bakgrunn fra den sentrale justisforvaltningen, fra underrettene eller fra privat advokatvirksomhet har skjedd over hele den studerte perioden, var det først fra slutten av 1980-tallet jussprofessorer først ble konstituert til høyesterettsdommer. Jussprofessor Carsten Smith ble utnevnt til justitiarius i 1991. Per 1. november 2015 er tre tidligere professorer sittende dommere: Magnus Matningsdal, Jens Edvin A. Skoghøy og Kristin Normann. Professor Aage Thor Falkanger ble utnevnt til dommer i 2010, men har hatt permisjon fra embetet siden han ble utnevnt til sivilombudsmann i 2014.

3. METODE

«(...) judges in our system are permitted to be, and most of them are, quite secretive. Indirect methods must be employed to understand their behavior» (Epstein et al. 2013:1).

Dette kapittelet grunngrir metodevalget og den analytiske fremgangsmåten til denne oppgaven. Først vises det til tidligere metodebruk på feltet, og årsakene til å velge en kvantitativ tilnærming. Så gjennomgås grunnene for valget av en logistisk flernivåanalyse, før oppgavens endelige modelloppbygging gjøres rede for.

3.1 Analyse av dommeratferd

Høyesterettsdommer Skoghøy (2010:714-720) gjennomgår ulike tilnærminger for å analysere graden av statsvennlig dommeratferd, og foreslår først en kvalitativ juridisk tilnærming, ved å «analysere argumentasjonen i de dommer som er avsagt», og dermed få innblikk i hvordan dommerne har brukt rettskildene (Skoghøy, 2010). Det nærmeste vi kommer en slik tilnærming er Lund (1987) sin analyse av fem høyesterettsdommer mellom 1946 og 1983. Videre viser Skoghøy til undersøkelser som har nærmet seg en mer kvantitativ tilnærming, nemlig enkle frekvensfordelinger over hvor stor andel av sakene mellom offentlig og privat part det offentlige vinner. Terje Wold (1965) og Anders Ryssdal (2006) har begge benyttet denne fremgangsmåten i sine undersøkelser.

Skoghøy (2010) gir til slutt sin støtte til undersøkelser som søker å avdekke sammenheng mellom enkeltdommeres voteringer og vedkommendes yrkesbakgrunn, og fremhever spesielt Tellesbø (2006) sin undersøkelse som studerer dissenssaker mellom offentlig og privat part mellom 1990 og 2005. Den tjener slik rollen som en videreføring av statsvennlighetsdebatten mellom Kjønstad (1997, 1999) og Skåre (1999). Over liknende lest analyserer Nadim (2013) 139 sivile dissenssaker mellom privat og offentlig part 1964-1995. Disse står, sammen med Henry Østlid (1988) sin store undersøkelse av dissenssaker mellom 1930 og 1979, som de mest kvantitativt orienterte juridiske studiene av dommeratferd.

Studiet av dommeratferd ble ført et langt stykke fremover ved Grendstad, Shaffer og Waltenburg (2010) sin innføring av regresjonsanalyser i studien av individuelle dommervota.

Disse systematiserte informasjon om dommere og dommeratferd kvantitativt, og behandlet dommernes enkeltvota som observasjonsenheter i multivariate logistiske analyser for å effektivt utnytte informasjonen i datamaterialet. Dette arbeidet var den første begynnelsen på å fange opp mønstre i samvariasjonen mellom teoretisk operasjonaliserte variabler, og å underlegge disse sammenhengene statistiske kvalitetskrav, i Norge.

Utviklingen av analyseverktøyene ble videreført ved Skiple (2012), Bentsen (2012), Jacobsen (2012) og Bergset (2013) sin applisering av et flernivåanalytisk rammeverk på dommeratferd for å kunne inkludere flere aspekter av dommernes votering.

Det vil i også denne oppgaven bli benyttet et kvantitativt forskningsdesign basert på flernivåanalyse. Det finnes gode grunner for å velge kvantitativ metode foran kvalitative i studien av juridisk atferd. Den fremste er åpenbar sett opp mot denne oppgavens problemstilling: Som Smith (1990:427) bemerket, er spørsmål som knytter seg til hvor omfattende politiske elementer er i den generelle rettsanvendelsen kvantitative spørsmål. Videre foregår beslutningstaking i Høyesterett i en lukket rådslagning, som begrenser mulighetene for kvalitative studier av dommerne. Skoghøy (2010:716) viser også til at dommernes begrunnelser i dommene «kan ha karakter av kamuflasje», og dette gjør at kvalitative dokumentanalyser av avgjørelsene som Høyesterett produserer heller ikke vil være å foretrekke, så lenge man forsøker å besvare problemstillinger som ønsker å identifisere påvirkningsfaktorer på dommeres voteringer.

3.2 Logistisk flernivåanalyse

Dommere er, som samfunnsborgere for øvrig, alltid del av en kontekst. Denne konteksten er i sin tur avgjørende for hvordan de handler. Man kan her argumentere for at to hovedkomponenter utgjør konteksten til dommerne som skal avgjøre rettstvister mellom to parter i samfunnet: Egenskaper ved sakene og egenskaper ved panelene. Siden vi som vist tidligere har mulighet til å kvantifisere informasjonen som finnes på disse to nivåene, må neste steg være å velge en analyseform som kan behandle en slik datastruktur.

Tre ulike komponenter må være til stede for å velge flernivåanalyse (Luke 2004:17-23). Den første komponenten er rent empirisk, og det må her undersøkes om det finnes interessante forskjeller mellom enhetene på høyere nivå. Dette kan observeres på flere måter, men undersøkes mest presist ved å sjekke intraklassekorrelasjonskoeffisienten (IKK), som er et

mål på hvor mye av variasjonen i den avhengige variabelen som kan forklares av gruppene i datamaterialet. Dette statistiske målet vil vi komme tilbake til i den første, tomme, modellen i analysen.

Den andre komponenten som må oppfylles for at flernivåanalyse er formålstjenlig, er statistisk. Det er en forutsetning i modeller som baserer seg på OLS-regresjoner at observasjonene er uavhengige av hverandre. Dog er ikke dette tilfelle i data som har en flernivåstruktur, siden enheter i like kontekster påvirkes av de samme faktorene. Skulle man allikevel benytte OLS i slike naturlig *nøstede* data (med tilhørende korrelerte restledd), vil de estimerte standardfeilene bli lavere enn de burde være. Dermed vil sjansen for å feilaktig forkaste en sann nullhypotese (Type I-feil) øke. Modeller basert på flernivåanalyse vil derimot estimere riktige standardfeil (Luke 2004:21-23, Steenbergen og Jones 2002:219-220).

Det er for det tredje avgjørende at den teoretiske komponenten er til stede. Det må i datastrukturen kunne skilles ut to analytiske nivåer, og observasjoner må kunne regnes som samlet innenfor en annen gruppe enheter (Luke 2004:22-23). Her ble det i gjennomgangen av variablene utledet elleve hypoteser som knyttet seg til teoretiske forventninger om at faktorer på saksnivå ville påvirke avhengig variabel på individnivå, og vi kan dermed regne dette teoretiske kriteriet som innfridd.

Mer spesifikt, vil flernivåmodellen her nøste dommervota på nivå én i saken de tilhører på nivå to. Variablene knyttet til saksegenskaper utgjør sammen med variablene tilknyttet panelegenskaper nivå to, mens dommernes individegenskaper utgjør nivå én.

Da den avhengige variabelen er dikotom, det enkelte votum enten gis til staten eller en privat part, kan det ikke antas at forutsetningene om kontinuerlige verdier, normalfordeling og homoskedastisitet, som normalt kreves av regresjonsmodeller, er oppfylt. Logistiske flernivåmodeller løser dette ved å transformere den avhengige variabelen (Hox 2010:112). De resterende forutsetningene knytter seg til utvalgsstørrelse og multikolinearitet.³⁶

³⁶ Spørsmål knyttet til utvalgsstørrelsen blir besvart i datakapitlet, og test for multikolinearitet presenteres i appendiks.

3.3 Analytisk fremgangsmåte

De fleste tidligere flernivåanalyser av dommeratferd følger Hox (2010:56-59) sin foreslåtte nedenfra-og-opp-strategi, hvor det etter hvert steg i analysen tas en avgjørelse på hvilke forklaringsvariabler som skal beholdes med videre, før man til slutt sitter igjen med en full, men redusert modell som kun viser hvilke variabler som har effekt. Fordelene med denne fremgangsmåten er at det tilfører en enkelhet i modelloppbyggingen av en flernivåanalyse som i utgangspunktet kan være svært komplisert med tanke på antall parametere. Det knytter seg derimot problemer til å opprettholde en slik strategi i den følgende analysen av denne oppgavens datamateriale. Greene (2012:178-179) påpeker at så godt som alle resultater fra statistiske estimeringstester som kan brukes for å vurdere hvorvidt man skal ta ut eller legge til variabler underveis i analysen, vil forurenses av den eksisterende mangelen på spesifisering i modellene. I analysen som følger, vil også kausalrekkefølgen mellom de ulike variablene til en viss grad være uviss, slik at man løper en stor risiko for å underspesifisere modellen ved å velge å ta ut variabler underveis.

Av denne grunn vil jeg her benytte en ovenfra-og-ned-strategi³⁷ som inkluderer alle uavhengige variabler. En slik fremgangsmåte er også forbundet med en viss fare. Man skal være klar over at denne fremgangsmåten øker sjansen for å begå en Type I-feil, ved at den store modellen kan underestimere p-verdiene – og i konsekvens gjøre at man forkaster sanne nullhypoteser. Samtidig kan denne analytiske fremgangsmåten føre til at man ender opp med en feilspesifisert modell (Greene 2012:179).

I første steg av analysen kjøres en tom modell med avhengig variabel, men uten forklaringsvariabler. Denne modellen viser hvor mye av variasjonen i de individuelle dommervoteringene som kan forklares av egenskaper på saksnivå, og dette målet gis i form av en koeffisient på intraklassekorrelasjon mellom 0 og 1, der høyere verdi viser høyere intraklassekorrelasjon. Skiple (2015) omtaler dette som innenfor-sak-korrelasjon, som kommer av at hver sak har spesifikke fakta, parter og dommersammensetning – og at man dermed kan anta at dommervota i samme sak vil ha tilbøyelighet til å være like. Han skiller det fra innenfor-dommer-korrelasjon, som heller i denne sammenhengen beskriver graden av dommernes systematiske votering i favør av statlig eller privat part. I tråd med Skiple (2015) kan vi her forvente høy innenfor-sak-korrelasjon, og lav innenfor-dommer-korrelasjon.³⁸

³⁷ «General-to-simple», versus «simple-to-general». Se Green 2012:178-179.

³⁸ I det videre vil intraklassekorrelasjonsbegrepet begrense seg til å beskrive innenfor-sak-korrelasjon.

I andre steg av analysen blir variabler som beskriver egenskapene ved sakene lagt til i modellen. Disse variablene vil bli lagt til i grupper basert på de sakskarakteristika variablene beskriver. Først undersøkes det om statsvennlig votering varierer mellom sakstypene i datasettet, og om sakens viktighet har en effekt. Så introduseres variablene som beskriver sakenes resultater i underrettene, og eventuell tilstedeværelse av dissens. Videre legges variablene som beskriver styrkeforholdet mellom partene til, før variablene som beskriver partenes rettshjelp tilføres modellen. Til slutt tillegges kontrollvariablene som beskriver dommen i sakene og kontrollvariablene som beskriver panelsammensetningen til sakene, modellen.

I tredje steg av analysen introduseres forklaringsvariablene på individnivå. Her testes det om variablene knyttet til holdningsmodellen og modellen for personlige egenskaper har påvirkning på dommernes variasjon i statsvennlig stemmegivning.

3.4 Forklaringskraft

I logistiske flernivåanalyser kan man ikke inkludere mål på forklart varians, R^2 , da man for det første står overfor uforklart varians på flere nivåer, som for det andre ofte kompliseres av tilstedeværelsen av tilfeldige helningsledd, som igjen fjerner forutsetningene for det tradisjonelle målet på forklart varians (Hox 2010:69-70). Den logistiske komponenten i denne flernivåanalysen gjør at det heller ikke finnes akseptable avarter til R^2 , som foreslått av Snijders og Bosker (2012:109-117) eller Raudenbush og Bryk (2002). Av den grunn inkluderer jeg i denne analysen ulike ustandardiserte modellestimater for å få en forståelse for hvor mye hver modell forklarer i forhold til hverandre. Skog (2004: 368-369) anbefaler for det første «log likelihood»-målet som nyttig for å sammenlikne ulike modeller, og det kan tolkes som et mål på hvor godt modellen beskriver dataene. Lave log-likelihood-verdier betyr at modellen passer godt, mens høyere verdier forteller at den passer dårligere. Videre inkluderes AIC og BIC, som fokuserer på dårlig forklaringskraft, og dermed kan leses likt som log likelihood: Jo høyere verdi, jo verre. BIC straffer store modeller strengere enn AIC (Midtbø 2012: 103-104). Til slutt vil hver modell også inkludere et mål på intraklassekorrelasjonen (IKK), for å gi et begrep om hvor mye av variasjonen på saksnivå som lar seg forklare ved å legge til variablene på dette nivået. Slik vil en relativ nedgang i IKK gi støtte til at modellene bidrar til å forklare mer.

4. DATA

Ved å hente inn data fra den kontekst sakene står i når de kommer inn for Høyesterett møtes blant annet kritikken fra juristen Friedman (2006) om at vi som er empiriske samfunnsforskere i mye større grad enn tidligere må vise interesse for rettssystemet og den juridiske kontekst. Som forrige kapittel viste, besitter vi allerede verktøyene som skal til for å utnytte store deler av den informasjonen som finnes om sakenes og deres plass i rettssystemet, og i dette kapitlet besvares det avgjørende spørsmålet om hvordan jeg konkret har gått frem for å gjøre saksinformasjon om til konkrete undersøkelsesdata.

Arbeidet med denne oppgavens datainnsamling har vært omfattende, og har vært muliggjort ved å lese, forstå og hente ut informasjon fra høyesterettsdommer i det juridiske databaseverktøyet Lovdata Pro. Denne informasjonen har så blitt plassert inn i relasjonsdatabasen Doranoh, etablert av Gunnar Grendstad, William Shaffer og Eric Waltenburg (2015). Doranoh har blitt videreutviklet i de senere år av blant andre mastergradstudenter, vitenskapelige assistenter og doktorgradsstipendiater ved Institutt for sammenliknende politikk, og inneholder på dommernivå nå informasjon om nesten alle dommer fra 1945 til 2015. I tillegg til informasjon på individnivå har kunnskapen om sakenes karakteristika blitt stadig mer utbygd, og mitt bidrag er et sentralt ledd i dette.

4.1 Innsamling og koding

Datainnsamlingen i forbindelse med denne oppgaven kan deles inn i to deler: For det første har jeg hentet ut fra domstekstene i Lovdata Pro og kodet inn i Doranoh ny informasjon om sakene som tidligere ikke har eksistert i databasen. Dette gjelder først plassering av alle sakene i en sakstypeinndeling basert på sakens hovedspørsmål. Videre er hver enkelt saks historikk i underrettsinstansene tingrett og lagmannsrett med resultat og eventuell tilstedeværelse av, og retning på, dissens blitt lagt til over hele oppgavens tidsperiode fra 1963. Så har jeg lagt til informasjon om partenes juridiske bistand i Høyesterett i disse sakene. For det andre har jeg for eksisterende variabler i databasen fylt ut informasjon om antall ord og antall lovhenvvisninger for sakene der denne informasjonen manglet i databasen. Jeg har også lagt inn mer informasjon om de statlige partene, spesifikt der det manglet koder for enkelte departementer - samt gitt mer spesifikke koder der de eksisterende var for generelle. Til slutt lette jeg frem alle sakene fra 2014 mellom staten og privat part, og kodet inn all informasjon på disse, da dette manglet i Doranoh.

Deler av datainnsamlingen har vært utført i samarbeid med Olav Bjørnebekk som i samme periode har skrevet sin masteroppgave om høyesterettsdommeres stemmegivning i økonomiske saker mellom ulike offentlige og private parter.³⁹ Vi har sittet på samme kontor og kodet i to separerte utgaver («front end») av samme hoveddatabase («back end») gjennom databaseverktøyet Microsoft Access. 398 dommer er kodet i fellesskap på variablene knyttet til sakshistorikk og partenes rettshjelp, da disse sakene både var av en økonomisk karakter og stod mellom staten og en privat part.

Gjennom diskusjoner av tvilstilfellene i dette store datautvalget har vi standardisert kodingen av variablene, med mål om å sørge for intern konsistens i kodingen, og derigjennom styrket reliabilitet i våre data. Vi utarbeidet også et felles kodeskjema på variablene som hadde felles interesse, og separate skjema for de individuelle variablene. Dette la grunnlaget for en sluttrapport med oversikt og instruks over nye koder for ny informasjon og med oppdateringer av den eksisterende kodeboken. Dette har vært gjort for å sikre at utenforstående forskere skal kunne reprodusere, oppdatere, og bygge ut analysene og databasen i ettertid, i tråd med rådene til Epstein og Martin (2014:95-115).

Det vil allikevel åpenbart kunne være utfordringer med de dataene som her skal behandles. Ved å basere meg på data fra Doranoh, bygger jeg delvis på andres arbeid. At det tross tilstedeværelsen av en kodebok på prosjektet kan oppstå misforhold mellom koder lagt inn av tidligere bidragsytere og meg selv – og at like egenskaper dermed kan ha blitt kodet ulikt, kan ikke utelukkes. Videre er informasjonen i Doranoh basert på Stiftelsen Lovdata sin database. Informasjonen om partene og deres rettshjelp, og saksgangen med tilhørende lenker til avgjørelsen i tingretten og lagmannsretten hører inne under Lovdatas redaksjonelle arbeid. At det her kan forekomme feil som videre influerer forskningsdataene kan med andre ord heller ikke utelukkes. Det store utvalget og den statistiske signifikanstesting i analysen, gjør at vi allikevel kan feste lit til at tilfeldige feil ikke vil influere resultatene.

³⁹ Bjørnebekk (2015) analyserte *offentligvennlighet* i saker der det offentlige har vært part mot private. Slik skiller undersøkelsesdataene våre seg fra hverandre ved at jeg har tatt for meg alle sivilsaker med statlig part, mens Bjørnebekk kun studerte økonomiske saker, men til gjengjeld inkluderte kommuner og fylkeskommuner som parter i tillegg til staten.

Fra Doranoh er dataene brukt i denne oppgaven eksportert til statistikkprogramvaren Stata hvor de så er blitt behandlet for å best kunne brukes i oppgavens analyser.⁴⁰ Potensielle validitetsutfordringer vil tas opp i gjennomgangen av operasjonaliseringen av variablene.

4.2 Sakskomplekset

Datamaterialet som her skal bli gjenstand for analyse består av 834 saker og 4170 dommervota. Både enheter på saksnivå og enheter på individnivå er godt innenfor de rammene som kreves for logistisk flernivåanalyse (Hox, 2010:233-237). Et stort datautvalg er interessant i seg selv, men det er spesielt sentralt at dette gjør at vi ikke møter problemer med manglende observasjoner på interessante variabler. Siden utvalget utgjør alle sivilsaker mellom staten og private parter behandlet i Høyesterett i avdeling med fem dommere mellom 1963 og 2014, tilsvarer det et populasjonsutvalg.

Tidsperioden 1963 til 2014 rammer fint inn debatten om Høyesteretts rolle som statsvennlig organ, som vist i del 2.3. Som vi har sett er etterkrigstiden også av flere forfattere identifisert som en viktig tidsperiode der dommerne i Høyesterett var særlig bevisste statens behov (Lund 1987, Kjørstad 1999).

Et aspekt ved måten dataene behandles på i denne studien er at tidsdimensjonen ikke blir tatt hensyn til, ved at hvert votum behandles som en uavhengig observasjon. Som vi så i kapittel 2, har Høyesterett endret seg fra å være en ankedomstol på 1960-tallet til å bli en prejudikatsdomstol i 2015. Dette gjør at dommere på 1960-tallet behandlet flere mindre betydningsfulle saker hvor sakens utfall var klarere på forhånd, sammenliknet med det sakskomplekset dommerne behandler i dag. At det slik finnes en temporal skjevhet i utvalget av høyesterettssaker gjør at det ikke kan generaliseres til tidsperioder som ikke omfattes av den samme heterogeniteten som eksisterer i utvalget, og dette vil det være viktig å være bevisst i tolkningen av resultatene. Når det er sagt, uttrykker ikke denne oppgavens problemstilling noen generaliseringsambisjon: Målet er å avdekke saksegenskaper som påvirker dommernes votering innenfor sivile saker mellom 1963 og 2014.

⁴⁰ For en detaljert oversikt over de individuelle dommerdataene, som jeg verken har kodet ny informasjon på eller endret, se Grendstad et al. (2015a).

4.3 Operasjonalisering av variablene

For å knytte hypotesene fra del 2.6 til dataene i denne oppgaven, vil jeg her gjøre rede for hvordan målingen av effekten til variablene vil foregå. Operasjonalisering er viktig fordi det avgjør om vi måler det vi ønsker å måle, da operasjonaliseringene utgjør den mekaniske lenken mellom variablenes teoretiske grunnlag og undersøkelsens konkrete data (Midtbø 2007: 25). De kommende sidene vil først presentere oppgavens forklaringsvariabler, før kontrollvariablene om saksegenskaper, panelegenskaper og individegenskaper presenteres.

Tabell 3: Operasjonalisering av forklaringsvariabler: Saksegenskaper

Teori	Variabler	Operasjonalisering
<i>Avhengig variabel</i>		
Stasvennlighet	Votum for stat	$1 = \text{For staten}$ $0 = \text{Mot staten}$
<i>Forklaringsvariabler</i>		
Sakstype	Avtaler, Erstatning, Fast eiendom, Familie, Forvaltning, Helse, Skatt, Sivilprosess, Trygd, Statsrett, Miljø, Land- og skogbruk	Dummyvariabel for hver sakstype. $1 = \text{Sakstypen}$ $0 = \text{Andre sakstyper}$
Sakens viktighet	Regjeringsadvokaten	$1 = \text{Regjeringsadvokaten prosederer selv saken for staten}$ $0 = \text{Annen advokat for staten}$
Sakens historikk i rettssystemet	Statlig seier TR og LR Statlig seier TR, tap LR Statlig tap LR, seier LR Statlig tap TR og LR	Dummyvariabel for komplett resultathistorikk: $1 = \text{Resultatsekvansen}$ $0 = \text{Annet resultat}$
Partenes styrkeforhold	Dissens for stat i LR Dissens for privat i LR	$1 = \text{Dissens for stat i LR}$ $0 = \text{Ikke}$ $1 = \text{Dissens for privat i LR}$ $0 = \text{Ikke}$
	Skattekontor anker Finansdepartementet anker Samferdselsdepartementet anker Justisdepartementet anker Landbruksdepartementet anker	$1 = \text{Statsorganet anker}$ $0 = \text{Annen part anker inn saken}$
Partenes retts hjelp	Enkeltpersoner	$1 = \text{Enkeltperson}$ $0 = \text{Annen privat part}$
	Advokat fra Regjeringsadvokaten	$1 = \text{Advokaten til staten er fra RA}$ $0 = \text{Advokaten til staten ikke fra RA}$
	Advokat u/ møterett privat Advokat u/ møterett stat	$1 = \text{Advokaten står til prøve}$ $0 = \text{Advokaten har møterett}$

Avhengig variabel: Votum for stat

Den avhengige variabelen for oppgaven markerer hvorvidt den enkelte dommer voterte for eller mot staten. Som vist i tabell 3, er variabelen dikotom, hvor verdien 1 indikerer at vedkommende dommer voterte til fordel for den statlige part, og verdien 0 indikerer at dommeren har votert til fordel for den private parten.

Saksegenskaper: Sakstyper

For å måle om dommernes tilbøyelighet til å stemme for eller imot staten varierer mellom ulike sakstyper i sivile saker inkluderes dikotome variabler for tolv ulike rettsområder, i tillegg til en annet-kategori for de sakene som ikke kunne sies å være hjemmehørende i de tolv første kategoriene.

Utgangspunktet for grensene i inndelingen mellom de forskjellige sakstypene er Lovdatas egne oversikt over rettsområder som også går igjen i sammendragssesksjonen til hver domsavsigelse i databasen. Fremgangsmåten for kodearbeidet har vært å først plassere hver av sakene inn den av kategoriene til Lovdata som best dekker rettsområdet for hovedspørsmålet i saken. Når man tar ut den strafferettslige kategorien teller rettsområdene til Lovdata 31 rettsområder i sivile saker. For å sørge for at hver sak kom inn i rett kategori så jeg først om ett av rettsområdene var nevnt i stikkordsfeltet i Lovdata. Om det var det, sjekket jeg at dette rettsområdet stemte overens med lovdatas sammendrag for saken. I tilfeller der stikkordsfeltet enten ikke bidro til å avklare et rettsområde, eller der sammendraget ikke gav entydig lik beskrivelse som stikkordene, gjennomgikk jeg selve domsteksten for å finne det riktige rettsområdet. Når dette arbeidet var gjort, eksisterte det 21 rettsområder i datasettet, og mange av disse inneholdt svært få saker. De rettsområdene som inneholdt mindre enn tyve saksobservasjoner, ble kodet om til en ”annet”-kategori. Ingen av sakstypene som forsvant i denne prosessen hadde konkrete teoretiske forventninger knyttet til seg. Med dette ender vi, i tillegg til annet-kategorien, opp med de tolv rettsområdene for avtaler, erstatning, fast eiendom, familie, forvaltning, helse, skatt, sivilprosess, trygd, statsrett, miljø og land- og skogbruk.

To rettsområder blir pekt ut med teoretiske forventninger i hypotesedelen, nemlig saker som omhandler statsrett og saker som omhandler trygderett. Innunder statsretten inngår lovene som knytter seg til Forsvaret, utlendingsrett, rikets grenser, grunnloven, kongehuset, statsforfatningen, Stortinget, utenriktjenesten og valg. Innunder trygderetten inngår

rettsspørsmål knyttet til alderspensjon, arbeidsledighetstrygd, barnpensjon, folketrygd, krigspensjon, yrkesskadetrygd og øvrige stønader.

Statsrettsområdet fanger opp Ketil Lunds (1987) tidlige bemerkning av statsvennligheten i saker som involverer «vesentlige statsinteresser» når den ses i sammenheng med Asbjørn Kjønstads senere konkretisering av «forsvars- og utenrikspolitikken (rikets sikkerhet)» sin betydning (Kjønstad 1999:108). Vi vet at statsretten fanger opp saker som omhandler helt sentrale statsinteresser i den forstand at underkategoriene alle berører kjerneoppgavene til en stat. Statsretten svarer allikevel ikke helt til Kjønstads konkretisering, da denne også inkluderer «statens finanser og pengevesenet».

Trygderettsområdet ble valgt ut som felt etter Kjønstad (1999) sin undersøkelse avdekket en høy statlig medholdsprosent i slike saker, og at forfatteren koblet dette til at den private parten står svakere ressursmessig mot staten i slike saker. Videre mente Tellesbø (2006) at disse partene hadde vanskeligheter i rettsvesenet på grunn av den lave graden sosiale identifikasjon dommerne fikk til slike parter. Det kan her ses som et problem for validiteten at Lovdatas kategori for trygderett også inkluderer saker som dreier seg om alderspensjon, da man kan tenke seg at den private parten i pensjonssaker står noe sterkere enn det Kjønstad og Tellesbø mente gjaldt for trygdemottakere.

Regjeringsadvokaten

For å teste effekten av at regjeringsadvokaten personlig fører saken for den statlige parten, er det her inkludert en dummyvariabel for denne saksegenskapen.⁴¹ Verdien én viser at enten Hans M. Michelsen (1962-1972), Bjørn Haug (1972-1993) eller Sven Ole Fagernæs (1993-2015) selv førte saken, mens saker ført av andre advokater ved regjeringsadvokatens kontor eller privatpraktiserende som spesifikt er hyret for en enkeltsak, gis verdien null.

Resultater i underrettene

For å teste om sakens tidligere resultater har påvirkning på dommerne i Høyesterett, har først resultatet i tingretten og lagmannsretten blitt delt inn etter om staten eller den private parten vant, eller om ingen av partene kan sies å ha vunnet frem. I dette kodelaget har domsslutningen fra disse instansene blitt sett i lys av hva partene prosederte på for

⁴¹ Kodingen av denne variabelen er utført av Marius Svendsen og Terje Jacobsen (2012).

Høyesterett, eller, hvis det fremgår av Høyesteretts dom, hva de prosederte for den aktuelle underinstansen.⁴² Disse underrettsresultatene har slik blitt kodet inn i fire gjensidig utelukkende underrettsforløp for de sakene hvor den statlige parten har seiret i begge instanser, den private parten har vunnet frem i begge instanser, og hvor tingretten og lagmannsretten har kommet frem til ulikt resultat. Saker med usikkert resultat i tingretten eller lagmannsretten, samt saker som er direkte anket inn for Høyesterett, er slik de eneste sakene som ikke kvalifiserer for noen av disse fire dummyvariablene.

Dissens i lagmannsretten

For tilstedeværelsen av dissenser er det først kodet for om en eller flere av dommerne i lagmannsretten lagt ned et dissenterende votum⁴³ Når dette ses opp mot resultatet av saken i lagmannsretten, kjenner vi retningen på dissensen. Av dette er det konstruert to dummyvariabler for hvorvidt dissensen går i retning av statlig part eller privat part. Verdien null på disse variablene indikerer fravær av dissens i lagmannsretten.

Type statlig part

For å undersøke om ulike statlige ankeparter blir behandlet på ulik måte av dommerne i Høyesterett, konstruerer jeg dummyvariabler for de fem hyppigste statlige ankeparter: skattekontorer (45 saker), Finansdepartementet (43 saker), Samferdselsdepartementet (42 saker), Justisdepartementet (31 saker), Landbruksdepartementet (26 saker). De fem dummyvariablene får verdien én på saker som er anket inn av det statsorganet variabelen representer, og alle andre saker verdien null.

Enkeltpersoner

Analysen inkluderer også en dummyvariabel for om den private parten er en eller flere enkeltpersoner, i motsetning til en bedrift eller forening. Saker med førstnevnte egenskap får verdien én, mens andre saker gis verdien null.

Advokat fra Regjeringsadvokaten

For å teste effekten av å ha juridisk bistand fra en advokat ved Regjeringsadvokatens kontor, inkluderes en dummyvariabel med verdien én for saker der staten blir representert i rettssalen

⁴² Domsavsigelsene fra Høyesterett har gjennom hele den studerte tidsperioden inneholdt referat fra tidligere domsavsigelser. Omfanget av disse varierer etter skrivestilen til den enkelte dommer.

⁴³ Det er her kun inkludert dissenser som går imot det resultatet flertallet i lagmannsretten sluttet seg til. Altså er dissenser som går på utmåling, for eksempel av erstatningssum, og særmerknader utelatt for begge variablene.

av en advokat som er ansatt ved Regjeringsadvokatembetet. Saker hvor staten får rettshjelpen sin fra en advokat som jobber for et eksternt advokatkontor, gis verdien null.⁴⁴

Advokat u/ møterett

Advokater som ikke har oppnådd møterett for Høyesterett må «stå til prøve» i to saker. I tilfeller der saken tjener som prøvesak for en advokat gis saken verdien én. Advokater som Høyesterett har godkjent som kompetente sakførere gis verdien null. Det konstrueres to dummyvariabler: Én for at privat part blir representert av en advokat uten møterett og én for at statlig parts advokat mangler møterett.

4.4 Operasjonalisering av kontrollvariabler

Tabell 4: Operasjonalisering av kontrollvariabler

Teori	Variabler	Operasjonalisering
<i>Saksegenskaper</i>		
	Kompleksitetsmål - lovreferanser	<i>Metrisk: Lovreferanser i saken, delt på tiårets gjennomsnitt.</i>
	Kompleksitetsmål - ord	<i>Metrisk: Ord i sakens dom, delt på tiårets gjennomsnitt.</i>
	Dissens	<i>1 = Dissens 0 = Konsensus</i>
<i>Panelegenskaper</i>		
	Ft. sos.dem. utnevning	<i>Dummyvariabel for sammensetningen av dommerpanel</i>
	Ft. lovavdelingen	
	Ft. regjeringsadvokaten	
	Ft. privat advokat	
		<i>1 = Flertall med egenskapen</i>
		<i>0 = Ikke flertall med egenskapen</i>
<i>Dommeregenskaper</i>		
Holdningsmodellen	Sos.dem. utnevning	<i>1 = Utnevnt av sos.dem. regjering</i>
		<i>0 = Utnevnt av annen regjering</i>
<i>Personlige egenskaper</i>		
<i>Arbeidsbakgrunn</i>		
	Lovavdelingen	<i>Dummyvariabler for hvert yrke</i>
	Regjeringsadvokaten	
	Riksadvokaten	
	Dommer, underrett	
	Jussprofessor	
	Privatpraktiserende advokat	
<i>Posisjon i kollegiet</i>		
	Konstituert	<i>1 = Dommeren er konstituert</i>
		<i>0 = Dommeren er fast</i>
	Justitiarius	<i>1 = Sittende justitiarius</i>
		<i>0 = Dommeren ikke justitiarius</i>

⁴⁴ Kodingen av denne variabelen er utført av Marius Svendsen og Terje Jacobsen (2012).

Kontrollvariabler: Saksegenskaper

Kompleksiteten til den enkelte sak er operasjonalisert til to variabler hvor den ene baserer seg på lengden på dommen i antall ord, og den andre antallet lover som dommerne i en sak har henvist til. Kompleksitet operasjonaliseres slik, da det antas at dommerne vil skrive lengre domsavsigelser og referere til flere lover i saker som er vanskelige å avgjøre. Siden jeg her vil måle effekten av sakskompleksitet over en så vidt lang tidsperiode er det nødvendig å ta hensyn til forandringer i de kompleksitetsmålene jeg her har valgt. Sunde (2015) viser at på samme måte som Norges Høyesterett har utviklet seg til å bli en prejudikatsdomstol ved å begrense antallet behandlede saker, har den gjennomsnittlige lengden på dommer økt fra 2,9 sider på 1970-tallet, til 5,4 sider på 2010-tallet. På samme måte har gjennomsnittstallet for lovhenvvisninger økt. Dette blir her hensyntatt gjennom å dele den enkelte saks antall ord og antall lovhenvvisninger på det aktuelle tiårets gjennomsnitt.

I sakene der dette ikke allerede var kodet, ble antall ord hentet inn gjennom å kopiere domsavsigelsen fra Lovdata Pro, fra førstvoterendes første ord til den ferdig avsatte dommen, over til et tekstbehandlingsprogram som teller antall ord – og legge denne informasjonen til i Doranoh. Lovhenvvisninger er hentet gjennom å telle henvisningene fra Lovdata Pro sitt felt for «henvisninger i teksten». I de relativt få sakene hvor dette feltet ikke eksisterte, er henvisningene hentet inn gjennom å telle henvisningene i selve domsteksten.

Det kan være problematisk å basere et mål på en saks kompleksitet, på det antallet ord en domsavsigelse består av. For det første vil dette avhenge av hver enkelt dommers personlige preg. «Opplegg og omfang av begrunnelsen vil variere nettopp med personlig stil mv. hos den enkelte» (Schei 2010: 14). Videre kan det være et problem med variabelen for antall ord at den effektivt i stor grad måler tilstedeværelsen av dissens, siden antall ord i dissenssaker øker stort ved at flere dommere skal gi sitt syn på saken. Generelt kan man si at både antall lovhenvvisninger og antall ord er et *ex post*-mål på sakskompleksitet, siden det måler sakens kompleksitet ut fra sakens resultat, som er domsavsigelsen. Nettopp dette påpekes av Goelzhauser og Vouvalis (2014) som viser at de fleste kompleksitetsmålene som blir brukt i domstolsforskning kan være utfordrende med tanke på endogenitet og dermed kausale sammenhenger. Man kunne i denne forbindelse ha foretrukket et *ex ante*-mål på kompleksitet, for eksempel antallet timer eller dager Høyesterett berammer til behandlingen av en sak.

Grunnet utilgjengelige data, særlig for saker tidlig i tidsperioden, har ikke en slik operasjonalisering latt seg gjennomføre innenfor rammene av denne oppgaven.

Tilstedeværelsen av dissens vil her også benyttes som et mål på sakskompleksitet. Tilknytningen mellom dissens og kompleksitet er veldokumentert (Banesh og Spaeth 2007, Bentsen 2012), og for å teste hvilken av partene dommerne foretrekker å votere for når resultatet er bestridt innad i Høyesterett, konstrueres en dummyvariabel som har verdien én for saker der dommerne er uenige på resultatet, og verdien null for alle andre saker.

Kontrollvariabler: Panelegenskaper

Variablene måler om avdelingen som skal avgjøre den enkelte sak har et flertall på tre eller flere av dommerne fra den aktuelle kategorien. Dette bygger på en forventning om at når over halvparten av dommerne i panelet deler felles bakgrunn, vil dette ha en kollegialitetseffekt på alle dommernes voteringer. Det konstrueres fire dummyvariabler, hvor verdien én gis saker hvor et flertall av dommerne er utnevnt fra en sosialdemokratisk regjering, har arbeidsbakgrunn fra lovavdelingen, regjeringsadvokaten eller som privatpraktiserende advokat. Saker uten slike flertall gis verdien null. Dommere med arbeidsbakgrunn fra Riksadvokaten, dommere fra underrettene, jussprofessorer eller konstituerte dommere utgjorde aldri flertallet i et dommerpanel i sakene som her studeres.

Forklaringsvariabler: Dommeregenskaper

Utnevnte regjering vil være med som variabel på individnivå ved at de dommerne som er utnevnt av sosialdemokratiske regjeringer gis verdien én, mens ikke-sosialdemokratiske regjeringer gis verdien null. Alle regjeringer som enten består av Arbeiderpartiet alene eller som det største partiet i en koalisjonsregjering, regnes som sosialdemokratiske regjeringer. Alle regjeringer som Arbeiderpartiet ikke er en del av regnes her som ikke-sosialdemokratiske. Operasjonaliseringen av denne variabelen kan kritiseres for lav begrepsvaliditet, da den forutsetter at regjeringen kontrollerer utnevningssprosessen. Slik var også situasjonen før 2002,⁴⁵ men etter innføringen av det uavhengige innstillingsrådet er denne kontrollen blitt brutt, som vist her i den institusjonelle innføringen. Grendstad et al. (2011c:440) har argumentert for to årsakshypoteser for at utnevnte regjering allikevel kan

⁴⁵ Grendstad et al. (2015a) viser til at det finnes anekdotiske beviser for at regjeringer etter andre verdenskrig 2002 benyttet muligheten til å utnevne dommere som stod nært seg selv politisk. Se for eksempel Willoch (1997).

være et valid mål på ideologi: «Felles preferanse», hvor fremstående beslutningstakere oppfordrer ideologisk nærtstående til å søke utlyste dommerstillinger, eller «selvseleksjon», hvor jurister søker dommerstillinger når de føler tilknytning til en regjering som ligger dem ideologisk nært. Grendstad et al. påpeker at det vil være svært vanskelig å teste disse hypotesene. Mangelen på påviste kausale mekanismer gjør slik at et eventuelt signifikant resultat på denne variabelen må tolkes med varsomhet.

Dommernes *arbeidserfaring* er operasjonalisert med dummyvariabler. De dommerne som har arbeidserfaring fra lovavdelingen, regjeringsadvokaten, riksadvokaten, som dommer i underrettene, jussprofessor eller fra privat advokatpraksis gis verdien én hvis de innehar den aktuelle arbeidserfaringen, og null dersom de ikke har den. Slik vil en dommer med bakgrunn fra flere av disse arbeidsplassene ha verdien én på flere av de variablene vi her måler. Et alternativ til denne operasjonaliseringen er å gjøre kategoriene gjensidig utelukkende ved å velge å enten benytte første arbeidsplass, lengste arbeidsplass eller siste arbeidsplass før den enkelte ble dommer i Høyesterett. Det er i så måte problematisk at forskerne selv ikke er entydige på hvilken av disse kategoriene som er mest avgjørende.⁴⁶ Slik fremstår det nok allikevel som mest fruktbart å ta med hele dommerens yrkeserfaring.

For dommerens *posisjon i kollegiet*, konstrueres to dummyvariabler. Om vedkommende dommer sitter i embetet på midlertidig basis, gis verdien én, mens faste dommere gis verdien null. For justitarius gis verdien én hvis vedkommende dommer på det tidspunktet er Høyesteretts leder, og verdien null gis de andre dommerne.

⁴⁶ For eksempel tar Asbjørn Kjønstad (1999: 102) til orde for at både «første arbeidsplass og langvarige arbeidsforhold» er spesielt viktige.

5. EMPIRISK ANALYSE

I dette kapittelet utfører jeg de empiriske analysene av datamaterialet i henhold til den analytiske fremgangsmåten presentert i del 3.3. Resultatene vil gi svar på problemstillingen: Hvilke saksegenskaper kan forklare høyesterettsdommeres vota i saker mellom staten og private parter i tidsperioden 1963 til 2014?

Først vil jeg presentere deskriptiv statistikk av alle variablene som er inkludert i analysene. Deretter presenterer jeg først resultatene fra en tom modell der kun avhengig variabel er inkludert, for å undersøke om dataene i analysen gir støtte til det flernivåanalytiske rammeverket. Videre inkluderer jeg stegvis variabler som beskriver egenskapene ved de studerte sakene i til sammen åtte modeller, hvor nummer syv og åtte også inkluderer variabler for henholdsvis egenskaper ved dommerpanelene og egenskaper ved dommerne. Alle modellene vil inkludere mål som beskriver deres relative forklaringskraft, slik at det også er mulig å sammenlikne disse innbyrdes.

Jeg vil evaluere oppgavens variabler og hypoteser ut ifra et signifikansnivå på 5 prosent, og til slutt oppsummere resultatene mot dette målet. Da denne analysen av saksegenskapers betydning for individuelle dommervota også har en klart utforskende karakter, vil også resultater som er signifikante på et ti prosents-nivå bli diskutert.

5.1 Deskriptiv statistikk

Tabell 5 viser minimumsverdien, maksimumsverdien, gjennomsnittet, standardavviket, og antall enheter for alle variablene som er inkludert i de følgende analysene. Som illustrert av tabellen er antall saker 834, mens antallet individuelle vota er 4170. De eneste variablene som ikke er dikotome, er de to kompleksitetsmålene. For dummyvariablene viser gjennomsnittsverdien den prosentvise andelen av enhetene som innehar den egenskapen variabelen måler.

Tabell 5: Deskriptiv statistikk av variablene i analysen

Variabler	Minimum	Maksimum	Gjennomsnitt	Standardavvik	N
<i>Avhengig variabel</i>					
Votum for stat	0	1	.644	.479	4170
<i>Saksvariabler</i>					
Avtaler	0	1	.025	.157	834
Erstatning	0	1	.112	.315	834
Fast eiendom	0	1	.135	.342	834
Familie	0	1	.049	.216	834
Forvaltning	0	1	.036	.186	834
Helse	0	1	.025	.156	834
Skatt	0	1	.282	.445	834
Sivilprosess	0	1	.052	.221	834
Trygderett	0	1	.049	.216	834
Statsrett	0	1	.082	.273	834
Miljø	0	1	.024	.153	834
Land- og skogbruk	0	1	.031	.174	834
Andre sakstyper	0	1	.096	.295	834
Regjeringsadvokaten	0	1	.046	.209	834
Statlig seier TR og LR	0	1	.310	.463	834
Statlig seier TR, tap LR	0	1	.159	.366	834
Statlig tap TR, seier LR	0	1	.173	.379	834
Statlig tap TR og LR	0	1	.125	.330	834
Dissens for stat i LR	0	1	.080	.272	834
Dissens for privat i LR	0	1	.082	.274	834
Skattekontor anker	0	1	.054	.226	834
Finansdep. anker	0	1	.052	.221	834
Samferdselsdep. anke	0	1	.050	.219	834
Justisdep. anker	0	1	.037	.189	834
Landbruksdep. anker	0	1	.031	.174	834
Enkeltpersoner	0	1	.624	.485	834
Advokat fra Reg.advokaten	0	1	.675	.468	834
Advokat u/møterett privat	0	1	.488	.500	834
Advokat u/møterett stat	0	1	.296	.457	834
Kompleksitetsmål, ord	0.09	3.65	1.00	.466	834
Kompleksitetsmål, §	0	5.51	1.00	.684	834
Dissens	0	1	.207	.406	834
<i>Panelvariabler</i>					
Flertall private advokater	0	1	.325	.468	834
Flertall regjeringsadvokaten	0	1	.205	.404	834
Flertall lovavdelingen	0	1	.332	.471	834
Flertall sosialdem. utnevning	0	1	.808	.394	834
<i>Individvariabler</i>					
Sos.dem. utnevning	0	1	.666	.471	4170
Lovavdelingen	0	1	.408	.491	4170
Regjeringsadvokaten	0	1	.280	.449	4170
Riksadvokaten	0	1	.085	.279	4170
Privatpraktiserende advokat	0	1	.407	.491	4170
Dommer, underrett	0	1	.476	.499	4170
Jussprofessor	0	1	.102	.303	4170
Konstituert	0	1	.032	.177	4170

5.1.1 Avhengig variabel

Tabell 5 viser at 64,4 prosent av vota i sivile saker mellom staten og private parter fra 1963 til og med 2014 har gått i favør av staten. Sammenliknet med Jacobsen (2012) sin analyse av det samme sakskomplekset mellom 1990 og 2010 med sine 63,8 prosent statsvota, er dette først og fremst stabilt. Dernest kan det bemerkes at det ikke er overraskende at vi ser en høyere statsvennlighet i dommernes votering når vi går tilbake i tid. For det første har det blitt hevdet, blant annet av Skoghøy (2010:715) at domstolene i de første 30-40 årene etter andre verdenskrig i «stor grad prioriterte de offentlige interessene».⁴⁷ Det er også å forvente (som Ryssdal 2007) at utvalg hvor en større andel av sakene har vært igjennom en tøffere silingsprosess i Høyesteretts kjæremålsutvalg, og senere Høyesteretts ankeutvalg, vil ha jevnere fordeling av dommervota mellom statlig og privat part. Sammenliknet med studier som undersøker *offentligvennlig* stemmegivning i økonomiske saker⁴⁸, er vinnerraten for staten i denne studien også noe høyere. Dette kan tolkes som støtte til Kjønstad (1999:107) sine forventninger om at kommunene behandles strengere enn staten av dommerne.

5.1.2 Forklaringsvariabler

Tabell 5 viser også at skattesaker er den hyppigst forekommende sakstypen i dette utvalget, med sine 28,2 prosent. De to hypotiserte kategoriene for statsrett og trygderett er henholdsvis 8,2 og 4,9 prosent av alle sakene. Regjeringsadvokaten prosederer selv saken for staten i kun 4,6 prosent av sakene. Videre ser vi av inndelingen i de fire underrettsforløpene, at staten i 31 prosent av sakene som kommer inn for Høyesterett allerede har vunnet saken i både tingrett og lagmannsrett, mens det samme er tilfelle i bare 12,5 prosent av sakene for privat part. 33,2 prosent av sakene har fått motstridende resultater fra tingrett og lagmannsrett. I saker som kommer inn til Høyesterett har 8 prosent av dem med seg en dissens for sin side. Vi ser videre at skattekontorene er det hyppigst ankende statlige organet, med 5,4 prosent av alle sakene (totalt 45 saker), etterfulgt av Finansdepartementet (43 saker), Samferdselsdepartementet (42 saker), Justisdepartementet (31 saker) og landbruksdepartementet (26 saker). I 62,4 prosent av sakene utgjør privatpersoner den private parten. Når det gjelder partenes rettshjelp blir statens saker i 67,5 prosent av tilfellene prosedert av en advokat ved regjeringsadvokatembetet. Videre blir den private parten i 48,8 prosent av sakene representert av en advokat som står til

⁴⁷ Se også Kjønstad (1999: 98-99) om statsvennlighet i etterkrigstiden.

⁴⁸ Skiple (2012) finner en offentlig seiersrate på 56 prosent i saker fra 1991 til 2011, mens Skiple et al. (2014) finner en offentlig seiersrate på 59 prosent i saker fra 1963 til 2012.

prøve. Det samme gjelder i 29,6 prosent av sakene til staten. Drøyt 20 prosent av domsavsigelsene i de analyserte sakene er avsagt med dissens.

5.2 Tom modell

Tabell 6: Tom modell

Statsvotum	Koeffisient	Standardfeil	P
Konstantledd	2.249	0.234	0.000
IKK	0.903		
<i>Log likelihood</i>	-1612.94		
<i>AIC</i>	3229.88		
<i>BIC</i>	3242.56		
<i>N (vota)</i>	4170		
<i>N (saker)</i>	834		
Likelihood-ratio test of rho=0: chibar2 = 2204.71 Prob >= chibar2 = 0.000			

I tabellen ser vi at den tomme modellen indikerer en intraklassekorrelasjonskoeffisient (IKK) på i overkant av 90 prosent. Dette forteller oss andelen av variasjonen i avhengig variabel som finnes på et høyere nivå enn individnivået i datastrukturen, og indikerer dermed at egenskapene til sakene kan være en viktig forklaring på dommerne sine vota. Videre forkaster LR-testen nullhypotesen om at variasjonen mellom sakene er lik null.

Som forventet er stemmer gitt i den enkelte sak svært avhengige av hverandre: Dommere stemmer i liten grad konsekvent for eller imot staten på tvers av sivile saker, men dommervotumene er i stedet avhengige av egenskaper ved sakene og hvilke dommere som sammen avgjør dem. Dette gir sterk støtte til en analysemetode som tar hensyn til flernivåstrukturen i dataene. Dersom man hadde valgt en «flat» fremfor en hierarkisk modell vil vi gå glipp av muligheten til å forklare størsteparten av variasjonen i stemmegivningen til dommerne. Nå gjenstår det i de videre leddene i analysen å undersøke hypotesene om hvorvidt de konkrete egenskapene ved sakene som her er trukket fram evner å forklare noe av denne variasjonen i votering mellom saker.

5.3 Flernivåanalyse

5.3.1 Sakstyper

Tabell 7: Sakstyper

Statsvotum	Koeffisient	Standardfeil	P-verdi
Avtaler	0.268	1.389	0.847
Erstatning	0.213	0.868	0.806
Fast eiendom	-1.320	0.838	0.115
Familie	1.256	1.015	0.628
Forvaltning	1.373	1.248	0.216
Helse	0.021	1.416	0.988
Skatt	-0.310	0.738	0.674
Sivilprosess	0.431	1.093	0.693
Trygderett	-1.126	1.110	0.311
Statsrett	0.879	0.945	0.352
Miljø	0.558	1.431	0.696
Land- og skogbruk	-0.005	1.299	0.997
Konstantledd	2.031***	0.651	0.001
<i>Log likelihood</i>	-1629.38		
<i>AIC</i>	3286.77		
<i>BIC</i>	3375.48		
<i>IKK</i>	0.925		
<i>N (vota)</i>	4170		
<i>N (saker)</i>	834		

Signifikans: * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Vi ser av tabell 7⁴⁹ at ingen av sakstypene har signifikant effekt på dommernes votering. Modellen over sakstyper gir oss dermed ingen indikasjoner på at dommere voterer systematisk annerledes ut ifra hvilket type rettsspørsmål de står overfor i sivile saker mellom staten og private parter. I den kommende analysen vil jeg allikevel, i tråd med den analytiske fremgangsmåten, ta med i modelloppbyggingen de sakstypene det knyttet seg teoretiske forventninger til.

⁴⁹ Her er kategorien for «andre sakstyper» utelatt fra analysen for å unngå problemer med lineær avhengighet, som kunne resultert i ustabile koeffisienter. Annet-kategorien, som er en samling av sakstypene med under 20 observasjoner, er relativt stor (80 saker) og heterogen, slik at den kan tjene rollen som utelatt kategori. Slik besvares kravene til Treiman (2009: 120-122).

5.3.2 Saksegenskaper: Sakstyper, viktighet og historikk

I tråd med den analytiske fremgangsmåten presentert i del 3.3, blir variablene for de teoretisk interessante sakstypene først introdusert i den stegvise modelloppbyggingen, sammen med variabelen for sakens viktighet for staten. Deretter legges variabler som måler effekten av sakenes historikk i rettssystemet, med resultatforløpene fra tingretten og lagmannsretten samt tilstedeværelsen av dissens i lagmannsretten, til i modell 2 og 3. Slik testes hypotesene H1 til H7, og resultatene vises i tabell 8.

Tabell 8: Modell 1, 2 og 3. Sakstyper, viktighet og historikk

	<i>Modell 1</i>		<i>Modell 2</i>		<i>Modell 3</i>	
	Sakstyper, viktig sak		Resultat i underrett		Dissens i underrett	
Votum for stat	Koeffisient	(St. feil)	Koeffisient	(St. feil)	Koeffisient	(St. feil)
Statsrett	1.059	(0.836)	1.104	(0.831)	1.162	(0.829)
Trygderett	-1.186	(1.038)	-1.263	(1.033)	-1.219	(1.030)
Regjeringsadvokaten	-0.715	(1.070)	-0.919	(1.062)	-1.009	(1.062)
Statlig medhold TR og LR			0.671	(0.623)	0.882	(0.632)
Statlig medhold TR, tap LR			-1.694**	(0.730)	-1.860**	(0.749)
Statlig tap TR, medhold LR			0.059	(0.708)	0.347	(0.723)
Statlig tap TR og LR			-1.338*	(0.785)	-1.577*	(0.827)
Dissens for stat i LR					0.750	(0.894)
Dissens for privat i LR					-1.425*	(0.829)
Konstantledd	2.201***	(0.274)	2.424***	(0.496)	2.418***	(0.494)
<i>Log likelihood</i>	-1611.43		-1603.34		-1601.56	
<i>AIC</i>	3234.87		3226.68		3227.00	
<i>BIC</i>	3272.88		3290.04		3303.15	
<i>IKK</i>	0.901		0.899		0.898	
<i>N (vota)</i>	4170		4170		4170	
<i>N (saker)</i>	834		834		834	

Signifikans: * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Resultatene i Modell 1 gir fortsatt, som forventet, ingen støtte til hypotesene H1 og H2 om at saker hvor hovedspørsmålet angår statsrett og trygderett positivt vil påvirke dommernes tilbøyelighet til å votere for staten. Videre avvises H3 om at dommerne har økt tilbøyelighet til å stemme til fordel for den statlige part i saker som prosederes av Regjeringsadvokaten selv, og dermed i henhold til Instruks for regjeringsadvokaten kan forventes å ha en særlig viktighet. Modell 2 gir først støtte til forventningen om at sakenes resultater i lavere rettsinstanser har betydning for dommernes stemmegivning i Høyesterett. Dog er støtten begrenset til H6 om at dommerne har større tilbøyelighet til å votere for den av partene som vant i lagmannsretten, men denne effekten ser kun ut til å gjelde for private parter som først har tapt i tingretten. Resultatene i modell 3 viser derimot ingen signifikante effekter for variablene som beskriver saker der en av partene har vunnet frem i både tingrett og

lagmannsretten. Dette framstår kontraintuitivt, og jeg avventer å konkludere evalueringen av hypotesene til den fulle modellen har blitt kjørt. Jeg merker meg at koeffisientene har «riktig retning» i forhold til de teoretiske forventningene, og at Modell 3 gir antydende ($p < .10$) støtte til at statlig tap i begge underrettsinstansene øker sannsynligheten for at dommerne vil stemme for privat part. Modell 3 gir også antydende ($p < .10$) støtte til at høyesterettsdommerne med økt sannsynlighet vil stemme for den private parten i saker hvor denne parten har blitt gitt et dissenterende votum i lagmannsretten.

Når det gjelder modellenes forklaringskraft, observerer vi her en nedgang i AIC fra Modell 1 til Modell 2, mens den holder seg stabil i overgangen fra Modell 2 til Modell 3. Log likelihood-verdien har samme tendens, mens BIC derimot øker for hver modell. Økningen i BIC må tilskrives den relative økningen i antall variabler uten forklaringskraft i modellen.

5.3.3 Saksegenskaper: Styrkeforhold, rettshjelp, kontrollvariabler

Videre i modelloppbyggingen legger jeg her til variablene som tester for effekter som knytter seg til styrkeforholdet mellom partene og partenes rettshjelp. Dermed testes hypotesene H8 til H11. I tillegg introduseres kontrollvariablene om de studerte sakene. Resultatene går fram av tabell 9.

Tabell 9: Modell 4, 5 og 6. Styrkeforhold, rettshjelp, kontroller ved saken

	<i>Modell 4</i>		<i>Modell 5</i>		<i>Modell 6</i>	
	Partenes styrkeforhold		Partenes rettshjelp		Kontroller ved saken	
Votum for stat	Koeffisient	(St. feil)	Koeffisient	(St. feil)	Koeffisient	(St. feil)
Statsrett	1.009	(0.850)	0.828	(0.740)	0.953	(0.746)
Trygderett	-1.378	(1.042)	-1.370	(0.892)	-1.502	(0.867)
Regjeringsadvokaten	-0.958	(1.058)	-0.274	(0.968)	-0.108	(0.943)
Statlig seier TR og LR	1.210*	(0.652)	0.981*	(0.557)	1.089**	(0.549)
Statlig seier TR, tap LR	-1.874**	(0.761)	-1.663**	(0.647)	-1.468**	(0.630)
Statlig tap TR, seier LR	0.679	(0.738)	0.572	(0.631)	0.814	(0.621)
Statlig tap TR og LR	-1.623*	(0.832)	-1.394*	(0.711)	-1.224*	(0.694)
Dissens for stat i LR	0.759	(0.894)	0.669	(0.763)	0.699	(0.744)
Dissens for privat i LR	-1.516*	(0.829)	-1.271*	(0.706)	-0.993	(0.692)
Skattekontor anker	-1.684	(1.098)	-1.360	(0.940)	-1.138	(0.982)
Finansdep. anker	2.021*	(1.105)	1.826*	(0.949)	2.144**	(0.940)
Samferdselsdep. anker	-0.285	(1.063)	-0.286	(0.907)	-.280	(0.872)
Justisdep. anker	-1.176	(1.389)	-1.145	(1.196)	-.825	(1.169)
Landbruksdep. anker	-0.792	(1.180)	-1.117	(1.189)	-1.279	(1.198)
Enkeltpersoner	0.522	(0.498)	0.395	(0.426)	.508	(0.413)
Advokat fra RA			0.556	(0.435)	0.672	(0.507)
Advokat u/møterett privat			0.565	(0.436)	0.543	(0.504)
Advokat u/møterett stat			0.385	(0.476)	0.134	(0.549)
Kompleksitetsmål, ord					0.207	(0.455)
Kompleksitetsmål, §					-0.070	(0.291)
Dissens					-2.671***	(0.458)
Konstantledd	1.965***	(0.632)	0.966	(0.653)	1.218	(0.798)
<i>Log likelihood</i>	-1597.14		-1595.36		-1575.68	
<i>AIC</i>	3226.29		3230.73		3193.36	
<i>BIC</i>	3327.66		3340.77		3326.41	
<i>IKK</i>	0.897		0.897		0.891	
<i>N (vota)</i>	4170		4170		4170	
<i>N (saker)</i>	834		834		834	

Signifikans: * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

I modell 4 inkluderes de fem hyppigst innankende statsorganene, og resultatene indikerer positiv effekt i sannsynligheten for at en dommer voterer for staten i saker som Finansdepartementet har anket til Høyesterett, men kun på et signifikansnivå på 10 prosent, og gir således ikke tilstrekkelig støtte til H8. Ingen signifikante effekter finnes her for skattekontor, Samferdselsdepartementet, Justisdepartementet eller Landbruksdepartementet som ankepart. Til slutt finner Modell 4 at det ikke har signifikant effekt på dommernes votering at enkeltpersoner utgjør den private parten i en sak mot staten, og at H9 kan forkastes.

Modell 5 måler effekten av å legge til tre variabler som beskriver partenes rettshjelp. Verken det at staten representeres av en advokat ved Regjeringsadvokatembetet (H10) eller det å ha

juridisk bistand fra en advokat uten møterett for Høyesterett (H11) har signifikant effekt på dommernes votering.

Modell 6 inkluderer de tre kontrollvariablene som er hentet ut fra domsavsigelsen for hver enkelt sak. De to kompleksitetsmålene for lovhenvvisninger og antall ord gir ingen signifikante effekter. Effekten av dissens er derimot sterk i favør av privat part. Når dommerne er uenige om resultatet i Høyesterett, vil dommerne med økt sannsynlighet votere for den private parten. Sagt annerledes: Dommerne som dissenterer, voterer i slike saker med økt sannsynlighet for staten. Vi ser også av tabellen at den antydende ($p < .10$) effekten av dissenterende votum på privat side i lagmannsretten forsvinner med introduksjonen av kontrollvariablene i modellen. Til slutt for Modell 6 bør det bemerkes at variabelen som beskriver saker hvor statlig part har vunnet frem i begge underrettsinstanser (H4), oppnår signifikant ($p < .05$) positiv effekt på dommernes tilbøyelighet til å votere for staten, etter å ha ligget på 10 prosentnivå i modell 6 og 7. Tilknyttet H8, viser variabelen for at Finansdepartementet anker saken samme utvikling, og etableres med signifikant positiv effekt ($p < .05$) på dommernes tilbøyelighet til å stemme for den statlige parten.

Man ser av målene på modellenes forklaringskraft at AIC holder seg stabil fra modell 3 til modell 4, men øker noe ved introduksjonen av de forklaringsløse rettshjelps-variablene i modell 5. BIC fortsetter sin jevne stigning i Modell 4 og 5. Begge går derimot kraftig ned ved kontrollvariablenes introduksjon i Modell 6. Log likelihood fortsetter sin generelle nedgang, men nedgangen er vesentlig kraftigere i Modell 6.

5.3.4 Panelegenskaper og individegenskaper

I tråd med fremgangsmåten fra del 3.3, vil de to siste modellene presentere effektene av variabler som beskriver egenskaper ved hver saks dommerpanel og egenskaper som beskriver de individuelle dommerne som avgjør sakene. Resultatene fra henholdsvis Modell 7 og 8, presenteres i tabell 10.

Tabell 10: Modell 7 og 8. Panelegenskaper og individegenskaper

	<i>Modell 7</i>		<i>Modell 8</i>	
	Panelegenskaper		Individegenskaper	
Votum for stat	Koeffisient	(St. feil)	Koeffisient	(St. feil)
Statsrett	0.943	(0.740)	0.936	(0.759)
Trygderett	-1.486	(0.862)	-1.552	(0.885)
Regjeringsadvokaten	0.015	(0.938)	0.065	(0.963)
Statlig seier TR og LR	1.179**	(0.556)	1.227**	(0.570)
Statlig seier TR, tap LR	-1.440**	(0.630)	-1.430**	(0.647)
Statlig tap TR, seier LR	0.982	(0.630)	1.016	(0.646)
Statlig tap TR og LR	-1.227*	(0.692)	-1.232*	(0.710)
Dissens for stat i LR	0.627	(0.742)	0.610	(0.761)
Dissens for privat i LR	-1.063	(0.690)	-1.070	(0.707)
Skattekontor anker	-1.948**	(0.952)	-2.007**	(0.978)
Finansdep. anker	2.325**	(0.942)	2.310**	(0.964)
Samferdselsdep. anker	-0.189	(0.867)	-0.250	(0.889)
Justisdep. anker	-0.815	(1.169)	-0.841	(1.200)
Landbruksdep. anker	-1.498	(1.204)	-1.542	(1.236)
Enkelpersoner	0.559	(0.419)	0.569	(0.430)
Advokat fra RA	0.622	(0.424)	0.635	(0.435)
Advokat u/møterett privat	0.450	(0.435)	0.456	(0.445)
Advokat u/møterett stat	0.035	(0.472)	0.024	(0.484)
Kompleksitetsmål, ord	0.299	(0.456)	0.311	(0.467)
Kompleksitetsmål, §	-0.055	(0.291)	-0.059	(0.298)
Dissens	-2.667***	(0.459)	-2.732***	(0.471)
Ft. sosialdem. utnevning	-0.059	(0.478)	-0.099	(0.492)
Ft. lovavdelingen	0.837**	(0.411)	0.948**	(0.416)
Ft. regjeringsadvokaten	0.708	(0.509)	0.680	(0.527)
Ft. privat advokat	-0.672	(0.426)	-0.653	(0.440)
Sos. dem. utnevning			0.149	(0.150)
Lovavdelingen			0.384**	(0.161)
Regjeringsadvokaten			0.195	(0.185)
Riksadvokaten			0.802***	(0.255)
Dommer, underrett			0.335**	(0.156)
Jussprofessor			-0.553**	(0.267)
Privatpraktiserende adv.			0.034	(0.164)
Konstituert			0.895**	(0.403)
Justitiarius			-0.861**	(0.352)
<u>Konstantledd</u>	0.953	(0.887)	0.560	(0.926)
<i>Log likelihood</i>	-1570.94		-1547.86	
<i>AIC</i>	3191.88		3163.74	
<i>BIC</i>	3350.28		3379.15	
<i>IKK</i>	0.889		0.896	
<i>N (vota)</i>	4170		4170	
<i>N (saker)</i>	834		834	

Signifikans: * $p < 0.1$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Modell 7 inkluderer de fire variablene som beskriver egenskapene til panelene som avgjør sakene i Høyesterett. Vi ser at den eneste av variablene som har en signifikant påvirkning på dommernes votering er flertallspaneler med dommere med arbeidsbakgrunn fra Justisdepartementets lovavdeling ($p < 0.05$). Det identifiseres ingen effekter av dommerpaneler som består av et flertall av dommere med arbeidsbakgrunn fra Regjeringsadvokatembetet

eller som privatpraktiserende advokat. Ei heller flertall av dommere utnevnt av sosialdemokratiske regjeringer har noen påviselig effekt på individuelle dommervota i de analyserte sakene. Inkluderingen av disse variablene fører også til at variabelen for Skattekontor oppnår signifikant ($p < .05$) negativ effekt på en dommers tilbøyelighet til å stemme for staten. Når skattekontoret anker lagmannsrettens dom, vil dommerne med økt sannsynlighet stemme for den private parten, og opprettholde dommen fra lagmannsretten. Dette er intuitivt, men står i kontrast til Finansdepartementets ankeeffekt som fortsatt beholdes gjennom modellene. Sammen gir de uansett støtte til H8.

Den endelige modell 8 introduserer i analysen variablene som beskriver egenskapene til dommerne. Fem av variablene kommer ut med signifikante koeffisienter: Dommere med arbeidsbakgrunn i Justisdepartementets lovavdeling ($p < .05$), ved Riksadvokatembetet ($p < .01$) eller som dommer i tingrett eller lagmannsrett ($p < .05$) har alle en tilbøyelighet til å stemme i favør av staten. Det samme gjelder for konstituerte dommere ($p < .05$). Motsatt effekt gjelder for justitiarius: Lederen av Høyesterett har økt tilbøyelighet til å stemme i favør av den private parten i saker der denne står i en rettssak mot staten. Jussprofessorer kommer også ut av analysen med privatvennlig effekt ($p < .05$). Det identifiseres her ingen signifikante effekter av å være utnevnt av sosialdemokratiske regjeringer, ha arbeidsbakgrunn fra Regjeringsadvokatembetet, eller dommere med bakgrunn som privatpraktiserende advokater.

For å oppsummere målene på modellenes forklaringskraft, kan vi her observere at introduksjonen av variabler for egenskapene ved panelene medfører en fortsatt nedgang i AIC og Log Likelihood, og at nedgangen ytterligere forsterkes av variabler som beskriver egenskaper ved dommerne. Dog fortsetter BIC sin økning.

Når vi ser alle modellene under ett, ser vi at AIC og Log Likelihood har gått ned fra henholdsvis 3286,77 og -1612,94 i den tomme modellen, til 3163,74 og -1547,86 i den fulle modell 8. BIC har derimot økt fra 3242,56 til 3379,15. Dette reflekterer, som nevnt i metodekapitlet, at BIC er strengere mot store modeller enn de andre målene, og skyldes alle variablene uten forklaringskraft som her er tilført modellen. Treiman (2009: 133-135) peker på at de teoretiske årsaker en har for å tilføre en modell flere variabler, bør være avgjørende for hvor mye man velger å vektlegge BIC-målet, da BIC alltid søker parsimonitet. Siden alle gruppene av variabler i denne modellen har hatt teoretiske forventninger knyttet til seg, og

den kausale rekkefølgen deres har vært uviss, finner jeg grunnlag for å karakterisere BIC-målet som *for konserativt* for disse dataene (Treiman 2009:135).

5.3.5 Oppsummering av resultater

Ved hjelp av en flernivåanalyse har vi her fått testet effekten av ulike saksegenskapers påvirkning på høyesterettsdommernes tilbøyelighet til å votere for statlig eller privat part. Disse effektene har først blitt kontrollert mot kontrollvariabler knyttet til tilstedeværelsen av dissens i saken og sakenes kompleksitet, og deretter mot variabler knyttet til egenskaper ved dommerpanelene som har avgjort sakene. I tillegg har analysen inkludert variabler som måler påvirkningen til dommernes individuelle egenskaper. Tabell 11 oppsummerer resultatene fra analysen opp mot hypotesene.

Tabell 11: Oppsummering av empiriske resultater mot oppgavens hypoteser:

Teori	Hypotese	Observert effekt	Resultat
Sakstype	<i>H1: I saker hvor hovedspørsmålet omhandler statsrett, har dommerne større sannsynlighet for å votere for den statlige parten. H2: I saker hvor hovedspørsmålet omhandler trygderett, har dommerne større sannsynlighet for å votere for den statlige parten.</i>	Ikke signifikant sammenheng mellom sakstype og dommervota i Høyesterett.	Forkastes
Sakens viktighet	<i>H3: I saker hvor regjeringsadvokaten selv representerer staten, har dommerne større sannsynlighet for å votere med statens påstand.</i>	Ikke signifikant sammenheng mellom regjeringsadvokatens personlige tilstedeværelse og dommervota i Høyesterett.	Forkastes
Sakens historikk i rettsystemet	<i>H4: Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for staten, om staten vant i tingretten og lagmannsretten.</i>	Signifikant sammenheng mellom statlig seier i begge underinstanser og statlige dommervota i Høyesterett.	Bekreftes
	<i>H5: Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for den private parten, om den private parten vant i tingretten og lagmannsretten.</i>	Ikke signifikant sammenheng mellom privat seier i begge underinstanser og privat dommervota i Høyesterett.	Forkastes
	<i>H6: Dommerne har større tilbøyelighet til å votere for den av partene som vant i lagmannsretten, når tingretten har kommet til et motstridende resultat.</i>	Signifikant sammenheng mellom privat tap i tingrett, seier i lagmannsrett og privat dommervota i Høyesterett, men ikke effekt i motsatt tilfelle.	Bekreftes delvis
	<i>H7: Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for parten som tapte i lagmannsretten om vedkommende part har mottatt et dissenterende votum i sin favør.</i>	Ikke signifikant sammenheng mellom dissens i lagmannsrett og dommervota i Høyesterett.	Forkastes
Partenes styrkeforhold	<i>H8: Hvilket statsorgan som anker saken inn for Høyesterett har påvirkning på hvordan dommerne voterer.</i>	Signifikant sammenheng mellom anke fra Finansdepartementet og statlig votum i Høyesterett. Motsatt effekt når skattekontoret anker.	Bekreftes
	<i>H9: I saker hvor enkeltpersoner utgjør den private parten, vil dommerne ha større sannsynlighet for å votere til fordel for staten.</i>	Ikke signifikant sammenheng mellom enkeltpersoner på privat side og dommervota i Høyesterett.	Forkastes
Partenes rettshjelp	<i>H10: I saker hvor en advokat fra Regjeringsadvokatembetet fører saken på vegne av staten, øker sannsynligheten for at dommere stemmer for staten.</i>	Ikke signifikant sammenheng mellom rettshjelp fra en advokat ved Regjeringsadvokaten og dommervota i Høyesterett.	Forkastes
	<i>H11: En part i en rettssak som blir representert av en advokat uten møterett for Høyesterett, har lavere sjanse for å få dommere til å votere for sin påstand.</i>	Ingen signifikant sammenheng mellom rettshjelp fra advokater uten møterett, og dommervota i Høyesterett.	Forkastes

Analysen har ikke avdekket effekt av ulike sakstyper. Dermed forkastes «H1: I saker hvor hovedspørsmålet omhandler statsrett, har dommerne større sannsynlighet for å votere for den statlige parten» og «H2: I saker hvor hovedspørsmålet omhandler trygderett, har dommerne større sannsynlighet for å votere for den statlige parten».

På variablene som knyttet seg til sakens viktighet, ble det ikke avdekket en effekt av at regjeringsadvokaten selv prosederte saken for staten. Derfor forkastes «H3: I saker hvor regjeringsadvokaten selv representerer staten, har dommerne større sannsynlighet for å votere med statens påstand.»

Videre fant analysen at sakenes historikk i rettssystemet har påvirkning på høyesterettsdommernes votering. Spesifikt, ser vi at dommerne vil ha en klart økt tilbøyelighet til å votere til fordel for den statlige parten i en sak hvor denne allerede har fått medhold av dommerne i tingretten og lagmannsretten. Den samme effekten er dog ikke tilstede i saker hvor privat part har vunnet i tingretten og lagmannsretten på det signifikansnivået som her benyttes for å forkaste nullhypotesen. Dermed bekreftes «H4: Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for staten, om staten vant i tingretten og lagmannsretten», mens «H5: Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for den private parten, om den private parten vant i tingretten og lagmannsretten» må forkastes.

Når det gjelder dommernes votering i saker hvor tingretten og lagmannsretten har kommet til motstridende resultat, finner vi i analyseresultatene kun en signifikant sammenheng mellom privat seier i lagmannsretten og privat dommervotum i Høyesterett. Det er ingen signifikant effekt mellom statlig seier i lagmannsretten og en dommers votum i Høyesterett i saker hvor tingretten avla dom for den private part. Dermed kan «H6: Dommerne har større tilbøyelighet til å votere for den av partene som vant i lagmannsretten, når tingretten har kommet til et motstridende resultat» kun delvis bekreftes.

De to siste variablene som dreier seg om sakens historikk i rettssystemet knytter seg til tilstedeværelsen av dissens for en statlig eller privat part i lagmannsretten. Ingen vedvarende effekt ble avdekket, og «H7: Dommerne i Høyesterett har større tilbøyelighet til å votere for parten som tapte i lagmannsretten om vedkommende part har mottatt et dissenterende votum i sin favør» må derfor forkastes.

Videre ble effekten av ankende departement testet for, og vi ser her signifikant sammenheng mellom anke fra Finansdepartementet og høyesterettsdommeres tilbøyelighet til å votere for statlig part. Samtidig har en anke fra Skattekontorene negativ effekt på dommernes tilbøyelighet til å votere for staten. Dermed bekreftes «H8: *Hvilket statsorgan som anker saken inn for Høyesterett har påvirkning på hvordan dommerne voterer*».

Den siste variabelen som omhandlet styrkeforholdet mellom partene, beskriver saker hvor enkeltpersoner står på motsatt side av en statlig part i en retts sak, og kom ut av analysen uten påvist signifikant virkning på dommernes vota. «H9: *I saker hvor enkeltpersoner utgjør den private parten, vil dommerne ha større sannsynlighet for å votere til fordel for staten*» blir dermed forkastet.

Til slutt ble det ikke avdekket signifikant sammenheng mellom variablene som dreier seg om partenes rettshjelp og dommernes votering i Høyesterett. Dermed må «H10: *I saker hvor en advokat fra Regjeringsadvokatembetet fører saken på vegne av staten øker sannsynligheten for at dommere stemmer for staten*» og «H11: *En part i en retts sak som blir representert av en advokat uten møterett før Høyesterett, har lavere sjans for å få dommere til å votere for sin påstand*» forkastes.

5.4 Diskusjon av resultatene

Mens analyseresultatene viste både tilstedeværende og ikke-tilstedeværende effekter av de ulike saksegenskapene, vil jeg nå diskutere resultatene opp mot teori og forventningene forut for analysen. Diskusjonen vil først ta for seg de variabelresultatene som gav bekreftelse til oppgavens hypoteser, og deretter vil jeg diskutere variablene som viste seg å ikke beskrive sammenhenger i dette datamaterialet.

5.4.1 Funn fra analysen

Sakens historikk i rettssystemet

Det var forut for analysen forventet at sakens egne historikk i underrettsinstansene tingrett og lagmannsrett hadde betydning på dommernes votering i Høyesterett. I første rekke gikk forventningen ut på at dommerne i Høyesterett ville votere med parten som allerede hadde fått både tingretten og lagmannsrettens tilslutning til sin rettslige påstand. Analysen viste at denne sammenhengen var til stede, men kun i signifikant grad for statlig part. I saker hvor den private parten har vunnet frem i både tingrett og lagmannsrett kunne det ikke fastslås en signifikant tilbøyelighet hos dommerne for å votere i privat retning.

Resultatene fra tidligere rettsinstanser kan fungere som en indikator på hvilket resultat som ligger i «den enkelte saks natur», som ofte trekkes fram av jurister som hver enkelt saks unike juridiske karakter. Med dette utgangspunkt, kan en tolkning av analyseresultatene være at i saker hvor tingretten og lagmannsretten entydig har slått fast hvilket rettslig svar som ligger i sakens natur, vil dommerne i Høyesterett være mer tilbøyelige til å bevege seg bort fra dette resultatet om den rettslige løsningen har gått i favør av den private parten. Resultatene viser at dommerne med sterkere sannsynlighet vil stadfeste underrettenes løsning om disse har avlagt dom i favør av staten. Dette kan peke i retning av at høyesterettsdommerne utøver en noe mer kritisk behandling av saker hvor både tingrett og lagmannsrett har etablert at det er den private parten, og ikke den statlige parten, som har rett.

Videre var det forventet at lagmannsrettens dom ville veie tyngst for høyesterettsdommernes votering i de sakene der underrettene hadde kommet til motstridende resultat. Analysen kom her til at det var en klar sammenheng mellom privat seier i lagmannsretten og votering for privat part i Høyesterett. Mens vi ser at dommerne med økt sannsynlighet vil opprettholde lagmannsrettens omgjøring av en tingrettsdom i saker hvor den private parten vant i sist instans, finner vi ikke en statistisk signifikant sammenheng i saker hvor lagmannsretten har

omgjort tingrettens dom i statens favør. Sett mot hypotesen er det mangelen på økt sannsynlighet for votering for statlig part som skiller disse variablene fra forventningene, og som gjør at vi her bare delvis bekrefter hypotesen. Det kan i denne diskusjonen betegnes som overraskende at vi finner en positiv påvirkningseffekt for den private parten først i saker hvor denne har tapt i tingretten. Det virker kontraintuitivt at høyesterettsdommerne lettere opprettholder lagmannsrettens medhold til den private parten i saker hvor tingretten har kommet til motsatt resultat, men ikke i tilfeller hvor tingretten har sluttet seg til samme utfall. Samtidig bidrar tilstedeværelsen av den signifikante tilbøyeligheten hos dommerne til å stemme i privat retning ved omgjørende dom i lagmannsretten til å svekke tolkningen om at høyesterettsdommerne er mer kritiske til private seire i underinstansene, sett hen til det ikke-signifikante funnet på variabelen for statlig tap i tingretten og seier i lagmannsretten.

Et viktig spørsmål er om vi her i noen grad kan observere effekter av Høyesteretts stadig sterkere siling av saker. Som del 2.1 viste, tar dagens prejudikatsdomstol opp saker hvor den rettslige løsningen er usikker, og rettsspørsmålet berører flere enn kun partene i saken. Høyesterett fungerte i begynnelsen av den studerte tidsperioden i mye større grad som en allmenn ankeinstans. Samtidig kan også i dag rimelig mistanke om at lagmannsrettens dom er feil tjene som selvstendig argument for å få en sak opp for Høyesterett. Analysens lange tidsdimensjon og metodens behandling av vota som uavhengige observasjonsheter kompliserer derfor tolkningen av resultatene. Vi behøver mer kunnskap om denne mekanismen, og hva den har å si for betydningen av historikken til saker som i dag kommer opp for vår høyeste domstol.

Type statlig ankepart

Analysen over de ulike statlige ankepartenes saker viste at dommerne voterer ulikt etter hvilket statsorgan som anker til Høyesterett. For det første har en anke fra skattekontorene en negativ påvirkning på dommernes tilbøyelighet for å votere for staten. Som vist til i utledningen av hypotesen forventet vi, med bakgrunn i tidligere og enklere analyser av staten som ankepart, at dommerne ville ha sterkere tilbøyelighet til å stemme for privat part i slike saker, da dette er en god indikasjon på hvilken av partene som tapte i lagmannsretten, og dermed er antatt å ha en relativt dårligere sak (Skiple et al. 2014, Grendstad et al. 2015b). Av de inkluderte variablene er skattekontorene den største, med 45 ankede saker, og det eneste som kom ut av analysen med signifikant negativ effekt. I analysene fant jeg også at når Finansdepartementet anker til Høyesterett, vil dommerne være tilbøyelige til å votere for

staten. Analysen avdekket også at dette er det eneste statlige parten denne effekten gjelder for. Dette resultatet er interessant, og krever en grundig diskusjon.

En av flere mulige tolkninger som melder seg er at dette resultatet kan være forårsaket av at staten står spesielt sterkt i de typer saker som Finansdepartementet fører. Finansdepartementet fører i all hovedsak skattesaker, og ved nærmere ettersyn ser vi at hele 34 av de 43 sakene som Finansdepartementet har fått anket til Høyesterett, omhandler skatterett.⁵⁰ Dette gjør at det umiddelbart melder seg to motargumenter mot å se dette som en sakstypeeffekt. For det første ble skattesaker inkludert som variabel i den aller første analysen (se tabell 7) uten å finne signifikante effekter på dommernes votering. Variabelen har derimot en ikke-signifikant negativ helning på statsvennlig votering. Flere har som vist tidligere også argumentert for at private tradisjonelt står sterkere mot staten i skattesaker enn i andre sakstyper (Tellesbø 2006, Ryssdal 2006). For det andre er skattekontorene, med sine 45 saker, den hyppigst ankende statlige parten til Høyesterett, og disse har en vesentlig lavere seiersrate som ankende part enn Finansdepartementet. Nærmere bestemt vinner skattekontorene 42,2 prosent av sakene de får anket til Høyesterett, mens Finansdepartementet vinner 64,4 prosent av sine ankede saker. Da det av dette fremstår som om Finansdepartementet og Skattekontorene fører saker av ganske lik karakter, men allikevel har en tydelig forskjellig effekt på dommerne i Høyesterett, synes det naturlig å undersøke forholdet mellom Finansdepartementet og skattekontorene nærmere.

Finansdepartementet er det ansvarlige departement for norsk økonomisk politikk, og skal blant annet «sørge for skatter og avgifter som gir det offentlige inntekter» (Finansdepartementet 2015). Underlagt Finansdepartementet har Skatteetaten ansvar for at skatter og avgifter blir fastsatt og innbetalt på riktig måte. Skatteetaten består av Skattedirektoratet og fem underlagte skattekontor⁵¹ som får retningslinjer for sitt virke fra Finansdepartementet basert på lovverket som Stortinget har vedtatt. I søksmål som er knyttet til fastsettelse av skatt, merverdiavgift, arveavgift og innkreving ligger statens partsstilling hos skattekontoret. Finansdepartementet utøver på sin side statens partsstilling når sakene eksempelvis omhandler søksmål om merverdiavgiftskompensasjon, eller skatteetatens forvaltningsavgjørelser, men her har departementet mulighet til å delegeres også disse sakene

⁵⁰ Finansdepartementets anker til Høyesterett, etter rettsområde: 34 saker skatterett, 3 saker gjeld- og konkursrett, 2 saker arbeidsrett, 1 sak erstatnings- og forsikringsrett, 1 sak forvaltnings- og kommunalrett, 1 sak sivilprosess, 1 sak trygderett.

⁵¹ I denne analysen blir begrepet «skattekontor» benyttet for Skattedirektoratet, de fem regionale skattekontorene, og de tre sentralskattekontorene. Dette er grunnet koden i Doranoh.

nedover til Skattedirektoratet, som igjen kan sende sakene ned til skattekontorene (Skatteetaten 2011).

Kan forskjellene i Finansdepartementets og skattekontorenes ulike seiersrate så være grunnlagt i hvordan disse utøver sin rolle som partsmyndighet for staten? En mulig tolkning kan være at skattekontorene er mindre kritisk til hvilke saker det anker enn Finansdepartementet. Siden skattekontorene primært har ansvar for saker som har med fastsettelse av skatter og avgifter å gjøre, kan disse tenkes å ha en sterk interesse i å få høyest mulig rettsavklaring for hvordan skattelovgivningen skal utøves. De kan altså tenkes å i mindre grad foreta strategiske vurderinger angående hvor stor sjanse de har for å vinne frem. Forhenværende regjeringsadvokat Sven Ole Fagernæs (2007) har derimot pekt på det faktum at Regjeringsadvokaten foretar en konkret vurdering av vinner sjansene før de anker en sak til Høyesterett som en viktig grunn for at staten vinner flere saker enn privat part. Regjeringsadvokaten er statens advokatkontor og bistår hovedsakelig departementene. De regionale skattekontorene benytter i større grad enn de sentrale departementene privat advokatbistand, og dette kan dermed gi støtte til at de strategiske vurderingene vil være sterkere i Finansdepartementet enn hos skattekontorene, og at dette kan bidra til at departementet kommer sterkere ut i sine ankesaker.⁵²⁵³ Mot dette argumentet kan det innvendes at silingen som foregår i Høyesterett ville ha fjernet de sikreste sakene fra å komme opp til behandling. Samtidig må man være bevisst på at silingsmekanismene ikke har vært like sterke over hele den studerte tidsperioden.

En annen mulig forklaring på at Finansdepartementet vinner frem hos dommerne i større grad enn skattekontorene er knyttet til den hierarkiske ordningen mellom organene som utøver partsstilling for staten i skatte- og avgiftssaker. I Skatteetaten (2011) sin instruks blir koordineringen mellom statsorganene eksplisitt fremført: Skattekontorene som på grunn av sitt ansvar for fastsettelsessaker i utgangspunktet har ansvar for de fleste skattesaker som kommer inn i rettssystemet, må orientere Skattedirektoratet så tidlig som mulig om saker som kan ha prinsipiell interesse. Dette dreier seg for eksempel om saker som gjelder grunnlovsstrid, saker hvor resultatet vil få betydning for mange andre skattesaker, eller saker

⁵² At skattekontorene oftere benytter private advokattjenester er basert på egne observasjoner under arbeidet med datainnsamlingen.

⁵³ I forlengelsen av dette momentet kunne det her ha vært fremsatt et argument basert på ulikhetene i den juridiske bistand Finansdepartementet og skattekontorene har, men effekten av rettshjelp fra Regjeringsadvokaten har analysen allerede testet for, og avvist.

hvor rettskildesituasjonen er spesielt usikker. I de sakene som blir vurdert til å ha «særlig prinsipiell interesse eller av stor provenymessig betydning» skal Finansdepartementet orienteres (Skatteetaten, 2011:14). Departementet vil her kunne ta over den statlige partsstillingen når som helst i prosessen, men særlig skal dette vurderes i saker som ankes til Høyesterett (Skatteetaten, 2011:15).⁵⁴

Det at Finansdepartementet slik plukker ut de sakene det regner for å være spesielt viktige forklarer forskjellen mellom sakene der Finansdepartementet og skattekontorene har partsstilling, men det forklarer ikke hvorfor den ene vinner mer enn den andre. Det er slett ikke åpenbart at viktige saker er enklere å vinne.

Jeg vil her foreslå å se dette som et uttrykk for en statsvennlighet blant dommerne. At sakene ved å bli anket inn for Høyesterett av Finansdepartementet slik markeres som særlig prinsipielle eller som særlig økonomisk betydningsfulle for staten synes å være i tråd med Kjønstad (1999: 103) sin forventning om at dommerne kunne «legge større vekt på statens interesser og/eller mindre vekt på motpartens interesser enn det som følger av gjeldende rett», og det spesielt i saker hvor «statens egne representanter viser at det er viktig at staten vinner». Gitt den interne ordningen omkring den statlige partsstillingen, synes det her klart at Finansdepartementet ved å anke en dom til Høyesterett sender et signal til dommerne om at vesentlige statlige interesser står på spill. Dommerne svarer med å legge vekt på disse statsinteressene.

I dette bildet kan den lavere statlige seiersraten for de andre, og presumptivt mindre viktige, skattesakene som fortsatt prosederes av skattekontorene for Høyesterett forklares ut fra Lunds syn om at «domstolenes kontrollfunksjon (...) utøves i begrenset utstrekning og stort sett bare overfor forvaltningsvedtak av mindre prinsipiell og praktisk betydning for staten» (1987: 216). Høyesterettsdommerne voterer altså signifikant for staten i saker som er spesielt viktige, mens de er klart mindre statsvennlige i de sakene som mangler denne særlige viktigheten.

Et problem som ble diskutert i forbindelse med operasjonaliseringen av sakstypene, var at sakstypen for statsrett kun fanget inn noen av sakene Kjønstad spesifikt trakk fram med

⁵⁴ Ut fra egne observasjoner fra å lese domstekstene, har Finansdepartementet overtatt partsstillingen enten etter tingretten eller lagmannsrettens dom i de fleste sakene de fører til Høyesterett. Dette momentet må undersøkes mer systematisk i fremtidige analyser.

vesentlige statlige interesser. Av saker med «stor betydning for Statens finanser og pengevesenet, forsvars- og utenrikspolitikken (rikets sikkerhet), tilliten til Stortinget og Regjeringen samt saker som det har gått prestisje i for disse to statsorganene» (Kjønstad 1999:108), var det kun forsvars- og utenrikspolitikken som ble inkludert som sakstype i analysene. Gjennom analysen og de etterfølgende undersøkelsene har vi derimot sett at vi her kan stå overfor en god operasjonalisering for saker som er av stor betydning for statens finanser, nemlig saker som ankes til Høyesterett av Finansdepartementet.

Også skatterettsprofessor Frederik Zimmer (2015) viser at Høyesterett ut ifra en frekvensfordeling ikke ser ut til å systematisk agere statsvennlig i skattesaker. Men på bakgrunn av sine egne årlige artikler om høyesterettsdommer i skattesaker de siste 15 årene bemerker han, mer anekdotisk, at mens han har kommentert saker som staten vant med at saken godt kunne ha fått motsatt resultat, har han aldri bemerket den samme usikkerheten i dommer som har gått i favør av skattyteren.⁵⁵ Zimmer (2015:706-713) peker videre på at den relative stats- eller privatvennligheten varierer påfallende mellom dommerne, og at den samvarierer med deres tidligere yrkeskarriere.

Som tidligere vist har Høyesteretts statsvennlighet vært forklart ut fra *dommernes yrkesbakgrunn* fra staten (Lund 1987, Kjønstad 1999) eller deres *sosiale identifikasjon* med staten (Tellesbø 2006). Som et argument i mulig samspill med dette, har Zimmer også trukket fram at staten gjennomgående har større troverdighet hos dommerne, og at en effekt av dette klarere kan komme til uttrykk i kompliserte spesialområder som skatteretten:

I tillegg kommer et psykologisk moment: En dommer som føler seg usikker i faget, vil kunne ha en tendens til å stole på staten, som vår alles gode mor, heller enn på skattyteren, som utvilsomt er ute i egeninteresse (Zimmer 2013:405).

Hvor usikre dommerne i Høyesterett er, vil riktignok være mer uklart. Norges Høyesterett er, i likhet med andre norske domstoler, riktignok en generell og ikke en spesialisert domstol, men den besettes av landets dyktigste jurister, og disse blir jevnlig utfordret med skattesaker. I tillegg fremstår det ikke klart å forstå ut fra Zimmer hvorfor usikkerheten i seg selv, med den påfølgende tendensen til å stole på staten, skulle være større i viktigere saker.

⁵⁵ Zimmer (2015:713) kommenterer spesielt Rt. 2003 s. 536, Rt. 2006 s. 404, og Rt. 2013 s. 885 som direkte gale i statens favør.

Alt i alt, har jeg her vist at Finansdepartementet som ankepart har en særegen effekt på dommernes votering, og argumentert for at dette bør tolkes som et uttrykk for statsvennlighet. Vi går nå videre med å diskutere variablene som ikke produserte bekreftende svar på denne oppgavens hypoteser.

5.4.2 Nullfunn fra analysen

Sakstyper

Med forventningen om at særegenheter ved sakene kan påvirke dommernes vota, ble først en sakstypeinndeling med 12 kategorier testet, før de stegvise modellene inkluderte statsrett og trygderett, hentet fra Lund (1987) og Kjørstads (1999) artikler om statsvennlighet. Ingen av variablene viste signifikant virkning på dommernes votering, verken i statsvennlig eller privatvennlig retning. Vi må av dette kunne slutte at den påståtte sammenhengen mellom saker som omhandler forsvars- og utenrikspolitikken eller trygdesystemene, og statsvennlig dommeratferd ikke eksisterer. Allikevel må man ha i mente diskusjonen fra operasjonaliseringen: Disse kategoriene fanger også opp egenskaper som ikke var inkludert i Kjørstads opprinnelige teoretisering, og det skal ikke utelukkes at man ved hjelp av andre, mer presise, operasjonaliseringer klarer å påvise sammenhenger.

Sakens viktighet: Regjeringsadvokaten

Siden Regjeringsadvokatens instruks sier at «Særlig viktige saker skal i regelen regjeringsadvokaten sjøl ta seg av», ble dette brukt som en variabel for å måle direkte måle effekten av en saks definerte viktighet for staten. Forventningen knyttet seg til litteratur (Unah og Hancock 2006, McAtee og McGuire 2007, Iaryczower og Katz 2015) som stadig finner sammenhenger internasjonalt ved bruk ulike mål på enkeltsakers tyngde. Ingen signifikante sammenhenger kom fram gjennom stegene i analysen. Etter å først ha blitt testet i mindre analyser (Jacobsen 2012 og Svendsen 2013), bør fremtidige analyser som søker å avdekke effekter av særlig viktige saker på dommeratferd i Høyesterett nå gå videre mot å operasjonalisere andre viktighetsmål. Internasjonalt er graden av mediedekning den klart mest brukte operasjonaliseringen (Clark, Lax og Rice 2015), men det er uklart om dette vil være et godt mål i norsk sammenheng, relativt lav medieinteresse for norske domstoler tatt i betraktning (Aarli 2012).

Sakens historikk i rettssystemet: Dissens i lagmannsretten

Det var, både på bakgrunn av dissensens karakter og ankeutvalgets funksjon, forventet at dissens i lagmannsretten kunne ha påvirkning på voteringen til dommerne i Høyesterett. Til tross for antydende effekt på privat side tidlig i analysen, måtte hypotesen forkastes. At en av dommerne i tingretten avlegger et dissenterende votum i favør av privat part, er uten signifikant effekt på sakens resultat i Høyesterett. Sett i sammenheng med de funn som kom ut av de resterende sakshistorikkvariablene, er det klart at flertallets resultat, heller enn enkeltdommeres dissenser, er den mest betydningsfulle egenskapen ved lagmannsrettens dom.

Partenes styrkeforhold: Enkeltpersoner

Det ble forventet at ulikheter i partsegenskapene til private parter kunne påvirke deres muligheter til å nå frem for Høyesterett, og variabelen for enkeltpersoner skilte mellom saker der bedrifter og foreninger på den ene siden, og en eller flere privatpersoner på den andre siden utgjorde den private parten. Forventningen om at sistnevnte ville stå signifikant svakere mot staten (Galanter 1974, Ryssdal 2007) viste seg å ikke være til stede. Som vist i tabell 5 fanger denne variabelen opp hele 62 prosent av de private partene i analysen, og kan derfor være en for vid operasjonalisering når man ønsker å skille ut private parter som står i en underlegen ressursmessig stilling mot andre aktører. For fremtidige analyser av styrkeforholdet på privat side, vil det være viktig å nærme seg et mål som evner å skille ressurssterke og ressurssvake privatpersoner fra hverandre.

Partenes rettshjelp

Med bakgrunn i internasjonal litteratur, ble det forventet at kvaliteten på partenes juridiske bistand kunne ha påvirkning på dommernes voteringer. Først ble betydningen av regjeringsadvokaten analysert (Bragdø-Ellenes 2010, Black og Owens 2014), før effekten av advokatens erfaring i Høyesterett ble målt ved å benytte advokatens *møterett for Høyesterett* som indikator på erfaring (Johnson 2006, Szmer, Johnson og Sarver 2007, Hanretty 2014, Skiple og Nadim 2014). Resultatene gir støtte til påstanden fra justitarius Schei og regjeringsadvokat Fagernæs om at det er god likevekt mellom partene, og at de private parter prosessfullmektiger i høy grad evner å ivareta sin parts interesser (Aschehoug 2006, Fagernæs 2007).

Det kan argumenteres for at institusjonelle ordninger i Norge hindrer at utfallet av sakene påvirkes av advokatenes erfaring. Høyesterett har adgang til å innvilge fri sakførsel for

private parter i saker av prinsipiell betydning. Videre er det høy prestisje forbundet med å føre saker for landets øverste domstol, og dette kan motvirke at private parter ikke mottar rettshjelp av høy kvalitet - for eksempel som følge av lav offentlig salærsats, som hevdes å føre til at det er advokater med lav erfaring som tar oppdrag basert på fri rettshjelp.⁵⁶ Dette kan gjøre at i hvert fall mindre ressurssterke private parter ikke lider systematisk under relativt svakere advokathjelp. Høyesterett utøver også høy grad av veiledning for prosessfullmektigene som skal føre saker for domstolen, og gir føringer for hva dommerne har interesse av å få avklart og dermed også hva advokatene må ha med i sin prosedyre (Norges Høyesterett 2012). Dette bidrar nok til å minske den eventuelle ulikheten i kompetanse mellom partenes advokater.

Selv om vi ikke her evner å fange opp systematisk betydning av partenes rettshjelp, bør det, gitt den muntlige prosedyrens sentrale rolle i Høyesterett, undersøkes nærmere hvorvidt advokaters prestasjon påvirker dommerne. Ved å bruke et grovt dikotomt mål på erfaring, møterett/ikke møterett, har vi her mistet en del vesentlig informasjon som kan operasjonaliseres bedre i andre analyser. Hanretty (2014) benytter eksempelvis *differansen* mellom hver parts advokaterfaring (i antall førte saker), og finner bekreftelse på at erfaring spiller en rolle for dommeratferd i britisk kontekst.

5.4.3 Panelegenskaper

Sunde (2015:166) slo fast at det personlige votum er et produkt av avdelingen det blir avsagt i, og det var av Dyevre (2010) sin modell for strategisk interaksjon forventet at dommernes interaksjon i rådslagningsprosessen var viktig for å forklare den enkelte dommers votum. Analysen bekrefter tilstedeværelsen av kollegiale mekanismer i Høyesterett. I tråd med paneleffektteorien finner vi at det i paneler med et flertall av dommere med arbeidsbakgrunn fra Lovavdelingen eksisterer en kollegial avdelingseffekt som gjør alle dommerne i panelet mer tilbøyelige til å votere for staten. Det ble ikke funnet noen effekt ved flertallspaneler av dommere med yrkesbakgrunn fra Regjeringsadvokaten, som privatpraktiserende advokat eller dommere som var utnevnt av sosialdemokratiske regjeringer.

⁵⁶ Høyesteretts prestisje kan dermed føre til at sammenhengene Keiserud (2015:12) her beskriver, mer sannsynlig opererer sterkere i tingretten eller lagmannsretten, enn i Høyesterett: «En forutsetning for at ordningen med fri rettshjelp skal fungere etter sin hensikt, er at det finnes advokater, og i mange tilfeller erfarne advokater, som er villige til å ta på seg sakene. Vi har en utvikling i retning av at erfarne advokater unnlater å bruke arbeidstiden sin på fri rettshjelp, og sakene overlates oftere til de uerfarne.»

5.4.4 Individegenskaper

Analysen bekrefter også at egenskapene ved de individuelle dommerne har betydning for hvordan de stemmer i saker mellom en statlig part og en privat part. Om dommere har arbeidsbakgrunn fra Justisdepartementets Lovavdeling, ved Riksadvokatembetet, har vært dommer i tingrett eller lagmannsrett, eller er konstituert til stillingen som høyesterettsdommer, har de en signifikant tilbøyelighet til å stemme i favør av staten. Motsatt, har justitiarius og jussprofessorer økt sannsynlighet til å stemme i favør av den private parten i saker der denne står i en rettssak mot staten. Resultatene gir derfor sterk støtte til modellen for personlige egenskaper (Tate 1981, Tate og Handberg 1991), men avviser at dommere utnevnt av sosialdemokratiske regjeringer er mer statsvennlige enn andre. Det siste svekker holdningsmodellen (Segal og Spaeth 2002, Grendstad et al. 2015) sin relevans i disse dataene. Å tidligere ha vært ansatt hos Regjeringsadvokaten eller å ha vært privatpraktiserende advokat har heller ingen påvirkning på dommernes stemmegivning i favør eller disfavør av staten.

6. KONKLUSJON

Den stadig tilbakevendende debatten om Høyesteretts statsvennlighet går rett inn i problemstillingen om domstolen og dommerne sin uavhengighet, og dannet utgangspunktet for denne analysen. Domstolene har viktige kontrollfunksjoner overfor de to andre statsmaktene, og det forutsettes derfor at dommerne er uavhengige av statens politiske myndigheter. Påpekningen av Høyesteretts statistiske statsvennlighet, og den etterfølgende påstanden om at dette skyldes at dommerne legger større vekt på statens interesser enn det som ligger i gjeldende rett, har tidligere blitt fulgt opp med forskning som i all hovedsak har konsentrert seg om de individuelle egenskapene til dommerne som avgjør sakene.

Med bakgrunn i kritikk fra jurister, som har etterlyst større kontekstuell og juridisk forståelse, og utviklingen i internasjonal dommeratferdsforskning, som har vist evner til å forklare mer av dommers atferd ved å operasjonalisere ulike sakstrekk, ble denne analysens oppmerksomhet rettet mot egenskapene ved de sakene dommerne behandler. Dette la så grunnlaget for følgende problemstilling: *Hvilke saksegenskaper kan forklare høyesterettsdommers vota i saker mellom staten og private parter i tidsperioden 1963 til 2014?*

Den etterfølgende analysen representerer den hittil største studien av statsvennlighet i Norges Høyesterett, både når det gjelder det høye antall saker og det høye antall variabler, hentet fra det brede teoretiske utgangspunktet. Samtidig er det den første undersøkelsen av sivile saker med staten som part som hovedsakelig retter den analytiske oppmerksomheten mot egenskaper ved sakene som dommerne behandler.

For å undersøke dette formulerte jeg, både med bakgrunn i internasjonal dommeratferdslitteratur og norsk litteratur om Høyesterett, hypoteser som knyttet seg til ulike sakstyper, sakenes viktighet, deres historikk i rettssystemet, styrkeforholdet mellom partene og deres rettshjelp. Etter en omfattende datainnsamling som gjorde den empiriske saksinformatjonen om til konkrete undersøkelsesdata, ble disse analysert i et flernivåanalytisk rammeverk som integrerte perspektiver fra den juridiske modellen, modellen for strategisk interaksjon, holdningsmodellen og modellen for personlige egenskaper. Denne store modellen bekreftet at ulike egenskaper ved sakene, i likhet med hvilke dommere som kollegialt og hver for seg avgjør dem, er avgjørende for å forstå den tredje statsmakt.

Jeg oppsummerer her resultatene fra analysen, evaluerer forklaringskraften til modellen, og avslutter med å gi forslag til videre forskning.

6.1 Resultatene

For det første viste resultatene at kunnskap om en saks historikk i rettssystemet kan være viktig for å forstå hvordan høyesterettsdommerne vil votere i samme sak. Hvis den statlige parten har vunnet frem i tingretten og i lagmannsretten, vil dommerne i Høyesterett med økt sannsynlighet votere til fordel for staten i siste instans. Samme klare sammenheng er ikke tilstede for saker hvor begge underrettene har etablert at den private parten har rett. Det ble også slått fast at lagmannsrettens avgjørelse kan ha selvstendig betydning, selv når en slik går imot tingrettens dom. Her står private parter sterkere i Høyesterett med lagmannsrettens støtte i ryggen. Derimot gjaldt ikke denne effekten for statlige parter.

Som diskusjonen av disse resultatene belyste, har dette vist oss at vi mangler kunnskap om mekanismene i ankeutvalgets praktiske siling av saker og hvordan dette påvirker hvilke saker Høyesterett har til behandling i dag, og igjen historikkens betydning for hvordan nettopp disse blir behandlet av dommerne.

Knyttet til forventninger om at partenes styrkeforhold påvirker dommeratferd, finner analysen at forskjellige statlige parter har ulik effekt på dommernes tilbøyelighet til å votere for staten eller private parter når de anker til Høyesterett. I strid med tidligere og mer generelle analyser av staten som ankepart (Skiple et al. 2014, Grendstad et al. 2015b), finner denne analysen interessante effekter ved å dele opp statens partsstilling i de ulike statsorganene. Mens skattekontorene som den hyppigst innankende statlige parten har den mer forventede negative virkningen på dommernes tilbøyelighet til å votere for staten, finner vi stikk motsatt effekt i saker som er anket av Finansdepartementet. Som den eneste av de inkluderte statsorganene, påvirker en anke fra Finansdepartementet dommerne til å votere til fordel for staten. Etter en grundig diskusjon av ulike tolkninger av dette funnet i del 5.4.1, foreslår jeg en tolkning av effekten som et uttrykk for statsvennlighet, hvor dommerne legger stor vekt på statens interesser når Finansdepartementet ved å ta partsstilling i saken signaliserer overfor dommerne at saken er særlig viktig, gjennom å være spesielt prinsipiell eller av stor betydning for statsinntektene.

Videre bekreftet flernivåmodellen tilstedeværelsen av kollegiale mekanismer i Høyesterett, ved å påvise at paneler som er satt sammen av et flertall av dommere med arbeidsbakgrunn fra Justisdepartementets lovavdeling er vesentlig mer statsvennlige enn andre dommerpaneler. Modellen viser også at dommernes individuelle bakgrunn og deres stilling i Høyesterett er sentralt for å forklare deres stemmegivning. Dommere med bakgrunn fra Lovavdelingen eller Riksadvokatembetet har større tilbøyelighet til å votere til fordel for staten. Det samme gjelder for høyesterettsdommere som tidligere har vært dommer i en tingrett eller lagmannsrett, eller dommere som er konstituert til stillingen i Høyesterett. Justitiarius og tidligere jussprofessorer har på den andre siden økt sannsynlighet til å stemme i favør av den private parten.

Resultatene gir derfor støtte til en slik stor modell, bygget på variabler hentet fra flere teoretiske perspektiver, og utvidet med oppmerksomhet på sakenes egenskaper.

6.2 Forklaringskraft

Dermed blir spørsmålet hvor mye vi har klart å forklare ved å benytte denne store modellen for statsvennlighet. Som jeg kommenterte i gjennomgangen av modellene, gikk AIC og Log likelihood ned fra henholdsvis 3286,8 og -1612,9 i den tomme modellen til 3163,2 og -1547,9 i den endelige modellen. Mens dette indikerer at vi forklarer mer av variasjonen i dataene i den fulle modellen enn i modellen uten forklaringsvariabeler, viser målet på intraklassekorrelasjon (IKK), som totalt kun går ned under ett prosentpoeng, at jeg her i liten grad evner å redusere nivået på den uforklarte variasjonen på saksnivå. Det forteller at mens jeg her forklarer mer, evner vi fortsatt ikke å trenge inn i det som den juridiske modellen vektlegger som avgjørende for å forstå dommeratferd: «[B]undet av det som defineres som rettskilder og gjeldende tolkningsprinsipper, og av den individuelle saks natur» (Michalsen, 2006:92, utheving tillagt). I den grad statsvitenskapelige metoder kan forklare mer av variasjonen mellom saker, er enda ikke de viktigste variablene lagt til i modellene.

6.3 Videre forskning

Samtidig som denne oppgaven har vært et viktig steg i retning av en modell som bedre evner å forklare dommeratferd i Norges Høyesterett, representerer den et godt utgangspunkt for fremtidig forskning på domstolen.

For det første er det klart fra diskusjonen av resultatene i denne oppgaven at statens partsstilling for Høyesterett er av interesse og betydning for styrkeforholdet mellom partene. Denne kunnskapen gjør at fremtidig forskning må utvide og utvikle strukturen for partskoding mellom departementer og underliggende direktorater.⁵⁷ Som vist til i diskusjonen av resultatene kan det også være behov for bedre operasjonalisering av variabelgrupper som alt er inkludert i analysen, delvis på grunn av bruken av dikotome variabler som gjør at vi her kan ha gått glipp av sentral informasjon. Å for eksempel inkludere hver saks tvistesum i modellene, kan være nyttig for å komme nærmere ressursforholdet mellom partene.

For det andre, men i tilknytning til det forrige, kan en vei videre for dommeratferdsforskning være å i større grad følge Epstein (2015) sin oppfordring om å nyttiggjøre seg tekst. Det foreligger store uutnyttede data som følge av at tingrettene, lagmannsrettene og Høyesterett alle offentliggjør sine avgjørelser. Ved å både studere domstekstene kvalitativt, men også med moderne metoder i kvantitativ tekstanalyse, i samarbeid med jurister, vil vi kunne oppnå en forståelse av dommernes argumenter og begrunnelser. Mens dommerens redegjørelse for sitt syn i enkeltavgjørelser i følge Skoghøy (2010:716) kan være kamuflerende, vil de aggregerte argumentasjons- og voteringsmønstrene produsert av kvantitative analysemetoder bidra til å kunne fjerne noe av denne kamuflasjonen.

For det tredje er Høyesterett i endring. Høyesteretts uttalte ønske om å bidra til åpenhet og innsyn i virksomheten fører til at det i løpet av nær fremtid vil bli innført direkteoverføring av alle sakene via institusjonens egne nettsider, tilgjengelig for alle (Helsingeng 2015). Dette vil utgjøre en stor mulighet for forskere som i større skala vil studere livet i retten. Slik strømming av høyesterettssaker vil gjøre det mulig å forene kvantitative studier og direkte observasjon av interaksjonen mellom dommerne og partenes advokater.

For det fjerde kan det være at Høyesteretts utvikling til en prejudikatsdomstol i lys av internasjonalisering og rettsliggjøring, bør få konsekvenser for forskningen på statsvennlighet. Stat/privat-dimensjonen som denne oppgaven har behandlet har i takt med rettslig internasjonalisering nå blitt supplert av en stadig mer fremtredende tredje dimensjon som får konsekvenser for den andre: Nasjonal versus internasjonal rett. Mestad (2015) viser til klare

⁵⁷ I diskusjonsdelen så vi at vi her har behandlet den reelle tredelingen som eksisterer mellom statsorganenes partsstilling i skattesaker som en todeling. Mens det ifølge Skatteetaten (2011) er kvalitativ forskjell mellom saker ført av departementet, direktoratet og de lokale kontorene, behandler Doranoh de to siste under samme kode.

forskjeller mellom høyesterettsdommernes forståelse og vektlegging av internasjonale rettsregler, og skiller mellom internasjonalister og tradisjonister. Mens tradisjonistene vektlegger tyngst hva Stortinget konkret har vedtatt, legger internasjonalistene vekt på hva Stortinget har forpliktet seg til i internasjonale konvensjoner.⁵⁸ For å inkludere denne dimensjonen i modellene, må forskere utvikle forståelse for internasjonal rett, og utvikle variabler som kan identifisere når og på hvilken måte slike dommerkarakteristikker spiller en rolle.

Denne oppgaven har tatt på alvor et grunnleggende premiss ved den juridiske modellen: At saker har betydning. Til slutt må framtidig forskning på dommeratferd videreutvikle flere og bedre variabler fra den juridiske modellen, og slik søke å nærme seg en forståelse for lovens betydning på dommeratferd. Å oppnå dette krever tettere tverrfaglig samarbeid med jurister.

⁵⁸ Diskusjonen om nasjonalt versus internasjonalt orienterte dommere er også en del av den offentlige debatten om hvem som skal bli justitiarius i Høyesterett etter Tore Schei. Se for eksempel Stanghelle (2015) og Skartveit (2015).

Litteraturliste

- Aarli, Ragna (2012) "Dommernes uavhengighet og forholdet til mediene" i Nils Asbjørn Engstad, Astrid Lærdal Frøseth og Bård Tønder (red.) *Dommernes uavhengighet. Den norske dommerforening 100 år*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 597-626.
- Aasland, Gunnar (1987) "Jurister og yrkesetikk; Dommeren" *Juristkontakt* (1): 43
- Aasland, Gunnar (2010) *Sivilprosess* Tilgjengelig fra: <https://snl.no/sivilprosess> [13. mars 2015].
- Andenæs, Johs. (1965a) "Høyesterett som politisk organ" *Lov og Rett*: 22-43.
- Andenæs, Johs. (1965b) "Jus og politikk" *Lov og Rett*: 456-464.
- Aschehoug, Marit (2006): "Høyesterettsjustitarius: - Viktig bidrag i rettssikkerhetsdebatten" *Advokatbladet*. Oslo: Advokatforeningen.
- Benesh, Sara C og Harold J Spaeth (2007) "The Constraint of Law A Study of Supreme Court Dissensus". *American Politics Research*, 35 (5): 755-768.
- Bentsen, Henrik Litleré (2012) "Vår evne til å kompromisse" Masteroppgave i sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen.
- Bentsen, Henrik Litleré (2014) "Dissenser i Norges Høyesterett" *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 55 (1): 3-22.
- Berglihn, Harald (2001) Advokat til angrep på "statsvennlige" dommere. *Dagens Næringsliv*. 2. juli 2001, s. 10.
- Bergo, Knut (2002): *Tekst og virkelighet i rettskildelæren*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Bergset, Kurt-Rune (2013) *Gender in the Supreme Court of Norway – Judicial behavior in child custody cases 1968-2011*. Masteroppgave i sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen.
- Bjørnebekk, Olav Laug (2015) "En kamp mellom stridende interesser" Masteroppgave i sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen.
- Black, Ryan C. og Ryan J. Owens (2012): *The Solicitor General and the United States Supreme Court*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boe, Erik (2010) *Grunnleggende juridisk metode – En introduksjon til rett og rettstenkning*, 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Braanen, Bjørgulv (2015) "Aktivistisk domstol" *Klassekampen*, 9. juni 2015, s. 9.
- Brace, Paul og Melinda Gann Hall (1993): "Integrated Models of Judicial Dissent". *The Journal of Politics*, 55 (04): 914-935.
- Brace, Paul R. og Melinda Gann Hall (1997) "The Interplay of Preferences, Case Facts, Context, and Rules in the Politics of Judicial Choice". *The Journal of Politics*, 59 (04): 1206-1231.
- Bragdø-Ellenes, Sunniva (2010) "Regjeringsadvokatens betydning for rettssikkerheten I forvaltningen, for menneskerettighetenes gjennomslag og for prøvingen av lovers grunnlovsmessighet. *Lov og Rett*, 49 (8), s. 490-504.
- Bårdsen, Arnfinn (2014): "Anketillatelse til Norges Høyesterett". *Lov og Rett*, 54 (09): 529-549.
- Bårdsen, Arnfinn (2015) *Private parters mulighet til å vinne frem i saker mot det offentlige*. Innlegg til paneldebatt på seminar i anledning Norges Høyesteretts 200-årsjubileum, Hålogaland lagmannsrett/Advokatforeningen, Tromsø 23. april 2015. Tilgjengelig fra: <http://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/artikler-og-foredrag/seminar-tromsa-23-april-2015.pdf> [1. oktober 2015]
- Christensen, Steinar Winther (2015) "Pasienter får ikke medhold i Høyesterett" *Aftenposten*, 8. juli 2015, s. 2.
- Clark, Tom S., Jeffrey R. Lax og Douglas Rice (2015): "Measuring the Political Salience of Supreme Court Cases". *Journal of Law and Courts*, 3 (1): 37-65.

- Coward, Kirsti (2015) "Tanker om straffutmåling - etter 16 år i Høyesterett". *Jussens venner*, 50 (1-2): 81-88.
- Corley, Pamela, Amy Steigerwalt og Artemus Ward (2013): *The Puzzle of Unanimity: Consensus on the United States Supreme Court*. Stanford University Press.
- Cross, Frank B. (1997) "Political science and the new legal realism: a case of unfortunate interdisciplinary ignorance" *Northwestern University Law Review* 92 (1):251-326.
- Dalen, Terje (2009): *Sokolova kan få bo i Norge* TV2 Tilgjengelig fra: www.tv2.no/a/2866019. [01.11.2015]
- Den norske dommerforening (2010) *Etiske prinsipper for dommeratferd* Tilgjengelig fra: <https://www.domstol.no/globalassets/upload/da/internett/domstol.no/om-domstolene/vedtatte-etiske-prinsipper.pdf> [10. mars 2015]
- Dyevre, Arthur (2010): "Unifying the field of comparative judicial politics: towards a general theory of judicial behaviour". *European Political Science Review*, 2 (2): 297-327.
- Eckhoff, Torstein (1993) *Rettskildelære*, 3. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Epstein, Lee og Jack Knight (2013) "Reconsidering Judicial Preferences" *Annual Review of Political Science* 16: 11-31.
- Epstein, Lee, William M. Landes og Richard A. Posner (2013) *The behavior of federal judges: a theoretical and empirical study of rational choice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Epstein, Lee og Andrew D. Martin (2014) *An introduction to empirical legal research*. Oxford: Oxford University Press
- Epstein, Lee (2015): "The Study of Judicial Behaviour" *Rokkanforelesningen* 22. september 2015. Tilgjengelig fra: <http://www.uib.no/jur/92091/n%C3%A5-kan-du-se-%C3%A5rets-rokkanforelesning-p%C3%A5-nett> Bergen: Universitetet i Bergen.
- Fagernæs, Sven Ole (2007) "Vinner stat og kommune for mange saker i Høyesterett?" *Advokatbladet* (Mars): 54-55.
- Finansdepartementet (2015) *Ansvarsområder og oppgaver i Finansdepartementet* Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dep/fin/dep/id221/> [10. november 2015]
- Fleischer, Carl August (1998): *Rettskilder og juridisk metode*. Oslo: Gyldendal.
- Friedman, Barry (2006) "Taking Law Seriously" *Perspectives on Politics*, 4 (2): 261-276.
- Føllesdal, Andreas (2013) "Much Ado about Nothing? Claims about political appointment to the Norwegian Supreme Court – and what to do – and not to do – about it. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 126 (3): 364-371.
- Gaasemyr, Magne (2014) "Mener skjev rekruttering gir enøyde avgjørelser." *Bergens Tidende*. Tilgjengelig fra: <http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Mener-skjev-rekruttering-gir-enoyde-avgjorelser-3037670.html?xtor=RSS-2> [7. april 2015].
- Galanter, Marc (1974): "Why the "Haves" Come out Ahead: Speculations on the Limits of Legal Change". *Law & Society Review*, 9 (1): 95-160.
- Gangnes, Ole-Martin (2014) *Skriver bok om Høyesterett*. Juristkontakt, Tilgjengelig fra: www.juristkontakt.no/Nyheter/Skriver-bok-om-Hoyesterett/. [20.02.2015]
- Gibson, James L. (1983): "From Simplicity to Complexity: The Development of Theory in the Study of Judicial Behavior". *Political Behavior*, 5 (1): 7-49.
- Gisle, Jon (2013) *Rettsvesen i Norge* Tilgjengelig fra: https://snl.no/Rettsvesen_i_Norge [13. mars 2015]
- Goelzhauser, Greg og Nicole Vouvalis (2014): Measuring Case Complexity. Paper prepared for delivery at the 72nd Annual Meeting of the Midwest Political Science Association, Chicago, IL, April 3 - 6, 2014
- Graver, Hans Petter (2012) "Når er dommeren lojal, og når er han servil? Noen tanker om dommeruavhengighet" i Nils Asbjørn Engstad, Astrid Lærdal Frøseth og Bård Tønder

- (red.) *Dommernes uavhengighet. Den norske dommerforening 100 år*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 543-572.
- Greene, William H. (2012): *Econometric Analysis*. New York: Pearson.
- Grendstad, Gunnar, William R. Shaffer og Eric N. Waltenburg (2010): "Revealed Preferences of Norwegian Supreme Court Justices". *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 123 (1): 73-101
- Grendstad, Gunnar, William R. Shaffer og Eric N. Waltenburg (2011a): *Ever inside the political thicket. Estimating the forces of government-friendly behavior of Supreme Court justices in the post World War II period*. Paper.
- Grendstad, Gunnar, William R. Shaffer og Eric N. Waltenburg (2011b): "When justices disagree. The Influence of Ideology and Geography on Economic Voting on the Norwegian Supreme Court". *Retfærd*, 34 (2)
- Grendstad, Gunnar, William R. Shaffer og Eric N. Waltenburg (2011c): "Ikke til verden av politisk hvite storker" *Lov og rett* 50 (7): 432-442
- Grendstad, Gunnar, William R. Shaffer og Eric N. Waltenburg (2012a): *Public economic interests vs. Private economic rights: Preferential voting on the Norwegian Supreme Court, 1948-2011*
- Grendstad, Gunnar, William R. Shaffer og Eric N. Waltenburg (2013) "Høyesterettsdommerne som Grunnlovens voktere. Prøvingsretten i 26 plenumsdommer med dissens, 1925-2010" i Holmøyvik, Eirik (red.), *Tolkingar av Grunnlova. Om forfatningsutviklinga 1814-2014*. Oslo: Pax Forlag, s. 404-423
- Grendstad, Gunnar, William R. Shaffer, and Eric N. Waltenburg (2015) Dommeratferd i Norges Høyesterett. Database. Universitetet i Bergen og Purdue University
- Grendstad, Gunnar, William R. Shaffer og Eric N. Waltenburg (2015a) *Policy Making in an Independent Judiciary. The Norwegian Supreme Court*. Colchester, UK: ECPR Press.
- Grendstad, Gunnar, William R. Shaffer, Jon Kåre Skiple og Eric N. Waltenburg (2015b) "Statsvennlighet i Norges Høyesterett 1963-2013" *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 31 (4): 305-332.
- Hanretty, Chris (2012) "Dissent in Iberia: The ideal points of justices on the Spanish and Portugese Constitutional Tribunals" *European Journal of Political Research* 51: 671-692.
- Hanretty, Chris (2014) "Haves and Have-Nots before the Law Lords" *Political Studies*, 62 (3): 686-697.
- Hanretty, Chris (2015) "Judicial disagreement need not be political: dissent on the Estonian Supreme Court" *Europe-Asia Studies*, 67 (6): 970-988.
- Helsingeng, Terje (2015): *Vil nettoverføre 100 årlige rettssaker*. VG Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/domstol/vil-nettoverfoere-100-aarlige-rettssaker/a/23372537/>.
- Hodder-Williams, Richard (1992) "Six notions of 'Political' and the United States Supreme Court" *British Journal of Political Science* 22 (1): 1-20
- Hox, Joop J. (2010): *Multilevel analysis: techniques and applications*. New York: Routledge.
- Hönnige, C. (2009) "The Electoral Connection: How the Pivotal Judge Affects Oppositional Success at European Constitutional Courts" *West European Politics*, (32):963-984.
- Iaryczower, Matias og Gabriel Katz (2015) "More than Politics: Ability and Ideology in the British Appellate Committee" *Journal of Law, Economics, and Organization*.
- Innstillingsrådet for dommere (2015) *Innstillingsrådets praksis-/policynotat*. Tilgjengelig fra: https://www.domstol.no/globalassets/upload/da/internett/domstol.no/om-domstolene/innstillingsradet/dokumenter/pp-notat_oktober-2015.pdf [15. oktober 2015].
- Jacobsen, Terje Kolbu (2012) *A State Friendly Court – An analysis of Norwegian Supreme Court Decisions*. Masteroppgave i sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen.

- Johnson, Timothy R., Paul J. Wahlbeck og James F. Spriggs, II (2006) "The Influence of Oral Arguments on the U.S. Supreme Court". *The American Political Science Review*, 100 (1): 99-113.
- Jordal, Per (2015) "Høgsteretts politiske funksjon – eit tema ved domarutnemningar?" i Frode Ulvund og Jørn Øyrehagen Sunde (red.) *Lovens Speil – Høgsterett 200 år*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 191-214.
- Kahn, Ronald (1999) "Institutional norms and Supreme Court decision-making: the Rehnquist Court on privacy and religion". *Supreme Court decision-making: New institutionalist approaches*, 175.
- Kastellec, Jonathan P. (2011) "Panel Composition and Voting on the U.S. Courts of Appeals over Time". *Political Research Quarterly*, 64 (2): 377-391
- Keiserud, Erik (2015): "Rettsstaten – mellom prinsipper og praksis." Advokatforeningens årstale. Tilgjengelig fra: [http://www.advokatforeningen.no/PageFiles/10033/Arstalen2015%20skriftlig%20versjon%20\(endelig\).pdf](http://www.advokatforeningen.no/PageFiles/10033/Arstalen2015%20skriftlig%20versjon%20(endelig).pdf) [12. november 2015]
- Kierulf, Anine (2015) "Overdommerne 2015" *Minerva* Tilgjengelig fra: <http://www.minervanett.no/overdommerne-2015/> [8. oktober].
- Kinander, Morten (2015a) "Rett, politikk og Høyesterett" *VG* Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/meninger/rett-politikk-og-hoeyesterett/a/23471172/> [8. oktober 2015].
- Kinander, Morten (2015b) "Den norske Høyesterett" *Dagbladet* 29. juli 2015, s. 44.
- Kjønstad, Asbjørn (1997) "Trygderettigheter, Grunnloven og Høyesterett" *Lov og Rett*: 243-292.
- Kjønstad, Asbjørn (1999) "Er Høyesterett statsvennlig?" *Lov og rett*: 97-122.
- Kjønstad, Asbjørn (2006) "Reelle hensyn som rettskilde" i Ole Kristian Fauchald, Henning Jakhelln og Aslak Syse (red.) *Festskrift til Carl August Fleischer*. Oslo, Universitetsforlaget, s. 357-382.
- Klein, David E. og Robert J. Hume (2003): "Fear of Reversal as an Explanation of Lower Court Compliance". *Law & Society Review*, 37 (3): 579-581.
- Lorentzen, Torgeir og Thor Sørum-Johansen (2000): *Tjener fett på staten*. Dagbladet, Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/nyheter/2000/01/29/190531.html>. [1. november 2015]
- Luke, Douglas A. (2004) *Multilevel modeling*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Lund, Ketil (1987) "Kontroll av staten i statens egne domstoler" *Lov og rett* (4): 211-227
- Lund, Tanja Wibe, Eliese Laustsen og Nilas Johnsen (2013): *Neda: - Vi håper fortsatt*. VG, <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/asyl-debatten/neda-vi-haaper-fortsatt/a/10148176/>. [01.11.2015]
- Matningsdal, Magnus (2012) *Norges Høyesterett 200 år* (Foredrag under Nordisk prosessmøte i Uppsala, august 2012) Tilgjengelig fra: <http://svjt.se/svjt/2013/425> [12. februar 2015].
- McAtee, Andrea og Kevin T. McGuire (2007) "Lawyers, Justices, and Issue Salience: When and How Do Legal Arguments Affect the U.S. Supreme Court?". *Law & Society Review*, 41 (2): 259-278.
- McCormick, Peter (1993) "Party Capability Theory and Appellate Success in the Supreme Court of Canada, 1949-1992". *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 26 (3): 523-540.
- Mestad, Ola (2015) "Dissensens alvor" i Tore Schei, Jens Edvin A. Skoghøy og Toril M. Øie (red.) *Lov sannhet rett. Norges Høyesterett 200 år*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 222-253.

- Michalsen, Dag (2006) "Bokanmeldelse: Nils Rune Langeland og Erling Sandmo: Høyesteretts Historie som samfunnshistorie" *Nytt norsk tidsskrift* Oslo: Universitetsforlaget, s. 83-95.
- Midtbø, Tor (2007) *Regresjonsanalyse for samfunnsvitere* Oslo: Universitetsforlaget
- Midtbø, Tor (2012) *Stata – en entusiastisk innføring* Oslo: Universitetsforlaget
- Moe, Erling (2015) *Rekordmange vil bli høyesterettsjustitiarius* Tilgjengelig fra: <https://www.domstol.no/globalassets/upload/da/internett/domstol.no/domstoladministrasjonen/publikasjoner/rett-pa-sak/rps-3.pdf> [20. oktober 2015].
- Nadim, Morten (2013): "Er Høyesterettsdommere politisk farget?" *Lov og Rett*, 52 (10): 655-671.
- Nadim, Morten og Jørn Øyrehagen Sunde (2015): "A call for more diversity: A comment to Shaffer et al." *Retfærd*, 38 (1): 43-48.
- Norges Høyesterett (2012) *Saksforberedelsen* Tilgjengelig fra: <https://www.domstol.no/no/Enkelt-domstol/-Norges-Hoyesterett/Saksbehandling-og-ankeforhandling/Sivile-saker/Saksforberedelsen/> [15. november].
- Norges Høyesterett (2014) *Årsmelding 2014* Tilgjengelig fra: http://www.nsd.uib.no/polsys/data/filer/aarsmeldinger/AN_2013_13502.pdf [11. april 2015].
- Norges Høyesterett (2015) *Årsmelding 2015* Tilgjengelig fra: <http://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/arsmelding/arsmelding-2014-revidert-13.1.15.pdf> [1. februar 2015].
- NTB (2012): *Søskenpar vant over staten i Strasbourg*. ABC Nyheter Tilgjengelig fra: <http://www.abcnyheter.no/nyheter/2012/12/04/163915/soskenpar-vant-over-staten-i-strasbourg>. [01.11.2015]
- Nylund, Åshild (2015) - *Høgsterett har ikkje fått nok merksemd* Tilgjengelig fra: <http://www.uib.no/hoyesterettsjubileet2015/91480/%E2%80%93h%C3%B8gsterett-har-ikkje-f%C3%A5tt-nok-merksemd> [1. oktober 2015].
- Pritchett, C. Herman (1948) *The Roosevelt Court: A study of Judicial Politics and Values, 1937 – 1947*. New York: Macmillan.
- Raudenbush, S.W. og A.S. Bryk (2002): *Hierarchical Linear Models: Applications and Data Analysis Methods*. Sage Publications
- Regjeringsadvokaten (2015): *Årsrapport 2014*. Tilgjengelig fra: <http://regjeringsadvokaten.no/images/Documents/Aarsrapport2014.pdf>.
- Ryssdal, Anders (2006): *Årstale 2006, Advokatforeningen*. Tilgjengelig fra: <http://www.advokatforeningen.no/PageFiles/2245/%C3%85rstale%202006.pdf>. [01.05.2015]
- Ryssdal, Anders (2007): "Statens saker i Høyesterett" *Advokatbladet* (April).
- Ryssdal, Anders (2012) "Domstolenes og dommernes samfunnsbetydning" i Nils Asbjørn Engstad, Astrid Lærdal Frøseth og Bård Tønder (red.) *Dommernes uavhengighet. Den norske dommerforening 100 år*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 463-480.
- Rønning, Aina Johnsen (2008): - En mer liberal dispensasjonspraksis. *Advokatbladet*. Oslo: Advokatforeningen.
- Rønning, Aina Johnsen (2009) "Wilhelm Matheson: Får være med å skape rett" *Advokatbladet*. Oslo: Advokatforeningen.
- Segal, J. A. og H. J. Spaeth (2002): *The Supreme Court and The Attitudinal Model Revisited*. New York: Cambridge.
- Schei, Tore (2008): "Høyesterettsprøven." *Advokatbladet*. Oslo: Advokatforeningen.
- Schei, Tore (2010): "Arbeidet med domsskriving i Høyesterett" i Wegard Kyoo Bergli, et al. (red.) *Domsnøkkel* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Schei, Tore (2011) "Har Høyesterett en politisk funksjon?" *Lov og Rett* 50 (6): 319-335

- Schei, Tore (2012) "Domstolenes og dommernes uavhengighet og forholdet til de øvrige statsmakter" i Nils Asbjørn Engstad, Astrid Lærdal Frøseth og Bård Tønder (red.) *Dommernes uavhengighet. Den norske dommerforening 100 år*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 15-38.
- Seip, Jens Arup (1965a) "Den norske høyesterett som politisk organ" *Lov og Rett*: 1-21
- Seip, Jens Arup (1965b) "Jus og politikk" *Lov og Rett*: 396-423.
- Seip, Jens Arup (1965c) "Replikk til professor Andenæs" *Lov og Rett*: 464.
- Skartveit, Hanne (2015): "Politikerne i Høyesterett" *VG* Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/meninger/asyl-debatten/politikerne-i-hoeyesterett/a/23560913/>.
- Skatteetaten (2011) Instruks for utøvelsen av statens partsstilling på skatte- og avgiftsområdet. Tilgjengelig fra: http://www.skatteetaten.no/globalassets/pdf/rettssaksinstruks_1.12.2011.pdf [10. november 2015].
- Skiple, Jon Kåre (2012) "Høyesterett er først og fremst en kollegial domstol" Masteroppgave i sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen.
- Skiple, Jon Kåre, Gunnar Grendstad, William R. Shaffer og Eric N. Waltenburg (2014) *Supreme Court Justices' Economic Policy-Making in a Social Democracy: The case of Norway*. Paper presented Chicago, IL, 3.-6. April 2014
- Skiple, Jon Kåre og Morten Nadim (2014) "Ny vin, gammel floskel" (Upublisert)
- Skiple, Jon Kåre (2015) "Ei konkret vurdering i kvart enkelt tilfelle. Ein fleirnivåanalyse av økonomisk stemmegivning i Høgsterett i tidsrommet 1991-2011" *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*. Innsendt til publisering.
- Skog, Ole-Jørgen (2004): *Å forklare sosiale fenomener: en regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Skoghøy, Jens Edvin A. (2010) "Dommeratferd og dommerbakgrunn: Særlig om yrkesbakgrunnens betydning for utfallet av tvister mellom det private og det offentlige" i Göran Lambertz, Stefan Lindskog og Mikael Möller (red.) *Festskrift till Torgny Håstad*. Uppsala: Iustus, s. 711-726.
- Skoghøy, Jens Edvin A. (2011) "Dommerrollen gjennom de siste 50 år – noen utviklingstrekk" *Lov og Rett*, 50 (01-02) s. 4-24
- Skoghøy, Jens Edvin A. (2014) "Den nødvendige dissens" *Jussens venner* 49 (3), s. 162-183.
- Skåre, Jan (1997) "Høyesteretts sammensetning". *Lov og Rett*: 499-504.
- Skåre, Jan (1999) "Betydningen av Høyesteretts sammensetning" *Lov og Rett*: 67-77.
- Slagstad, Rune (2015) "Farvel til Høyesterett?" *VG* Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/meninger/farvel-til-hoeyesterett/a/23468608/> [8. oktober 2015].
- Smith, Carsten (1975) "Domstolene og rettsutviklingen". *Lov og Rett*: 292-319.
- Smith, Carsten (1990) "Jus og politikk. Samspill og konflikt" *Lov og Rett*: 426-429.
- Smith, Carsten (1998) "Høyesterett i dagens samfunn" i Stephan Tschudi-Madsen (red.) *Norges Høyesterett* Oslo: Aschehoug, s. 95-143.
- Smith, Merete (2014): "En femmer for rettssikkerheten" *NRK* Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/ytring/en-femmer-for-rettssikkerheten-1.12037621>
- Snijders, T. A. B. og Roel J. Bosker (2012) *Multilevel analysis: an introduction to basic and advanced multilevel modeling*. London: Sage.
- Sondrup, Anders (2015): Sejerherren. *Advokatbladet*. (1) Tilgjengelig fra: <http://viewer.zmags.com/publication/7ac7d9a9#/7ac7d9a9/1>
- Songer, Donald R. og Reginald S. Sheehan (1992): "Who Wins on Appeal? Upperdogs and Underdogs in the United States Courts of Appeals" *American Journal of Political Science*, 36 (1): 235-258.

- Stanghelle, Harald (2015): *Kamp om Høyesterett*. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/Kamp-om-Hoyesterett-8239407.html>.
- Steenbergen, Marco R. og Bradford S. Jones (2002) "Modeling Multilevel Data Structures". *American Journal of Political Science*, 46 (1): 218-237
- Sunde, Jørn Øyrehagen (2012) "Andre premiss og anna resultat – refleksjonar kring politikk, Høgsterett og dissensar" *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 125: 168-204.
- Sunde, Jørn Øyrehagen og Frode Ulvund (2014) Vaktbikkja fyller 200 år. Bergens Tidende, 26. oktober 2014. Tilgjengelig fra: <http://www.bt.no/nyheter/innsikt/Vaktbikkja-fyller-200-ar-3226666.html> [27. oktober 2014].
- Sunde, Jørn Øyrehagen (2015) *Høgsteretts historie 1965-2015*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sunstein, Cass R, David Schkade, Lisa Ellman og Andres Sawicki (2006) *Are judges political? An empirical investigation of the federal judiciary*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Svendsen, Marius (2013) *What influences State Friendly voting in the Norwegian Supreme Court? An analysis of Dissenting Supreme Court Decisions from 1991 to 2012*. Masteroppgave i sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen.
- Szmer, John, Susan W. Johnson og A. Sarver Tammy (2007): "Does the Lawyer Matter? Influencing Outcomes on the Supreme Court of Canada". *Law & Society Review*, 41 (2): 279-303.
- Tate, C. Neal (1981) "Personal Attribute Models of the Voting Behavior of U.S. Supreme Court Justices: Liberalism in Civil Liberties and Economics Decisions, 1946-1978". *The American Political Science Review*, 75 (2): 355-367.
- Tate, C. Neal og Roger Handberg (1991) "Time Binding and Theory Building in Personal Attribute Models of Supreme Court Voting Behavior, 1916-88". *American Journal of Political Science*, 35 (2): 460-480.
- Tellesbø, Ola (2006) "Hvorfor Høyesterett er statsvennlig." *Retfærd*, 29 (4): 65-78.
- Tjomsland, Steinar (2002): "Prosedyrerollen - Sakførsel for Høyesterett" s. 142-164 i Knudtzon, Sigurd og Wilhelm Omsted (red.), *Å være advokat*. Oslo: Juristenes utdanningscenter.
- Treiman, Donald J. (2009): *Quantitative data analysis: Doing social research to test ideas*. San Francisco: Jossey Bass.
- Ulvund, Frode og Jørn Øyrehagen Sunde (red.) (2015) *Lovens speil – Høgstrett 200 år*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Unah, Isaac og Ange-Marie Hancock (2006) "U.S. Supreme Court Decision Making, Case Salience, and the Attitudinal Model". *Law & Policy*, 28 (3): 295-320.
- Voeten, E. (2008) "The Impartiality of International Judges" *American Political Science Review*, (102):417-433.
- Willoch, Kåre (1997): "Refleksjoner over dommernes uavhengighet og habilitet". *Lov og Rett*, (3): 146-154.
- Wold, Terje "Domstolenes deltakelse i justisforvaltningen" *Lov og rett*, s. 385-400.
- Zimmer, Frederik (2013) "Noe om staten som part i skattesaker for domstolene" s. 404-415 i Graver, Hans Petter, Ida Hjort Kraby og Marius Stub (red.), *Festskrift til Erik Magnus Boe*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Zimmer, Frederik (2015) "Høyesterett og skatteretten" i Tore Schei, Jens Edvin A. Skoghøy og Toril M. Øie (red.) *Lov sannhet rett. Norges Høyesterett 200 år*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 681-713.
- Ødegård, Arvid R. og Kari Bergeius Andersen (2014) "Kritikk av høyesterettsdom i likestillingssak - Rt 2014 side 402". *Lov og Rett*, 53 (8): 477-483

- Østberg, Øivind og Johannes Mella (2014) *Når Høyesterett frikjenner staten for kjønnsdiskriminering*. Tilgjengelig fra: <http://www.minervanett.no/nar-hoyesterett-frikjenner-staten-for-kjonnsdiskriminering/>. [14. november 2014]
- Østerud, Øyvind (2012) "Domstolsmakt og rettsrevolusjon" i Nils Asbjørn Engstad, Astrid Lærdal Frøseth og Bård Tønder (red.) *Dommernes uavhengighet. Den norske dommerforening 100 år*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 425-442.
- Østlid, Henry (1988): *Dommeratferd i dissenssaker*. Oslo: Universitetsforlaget.

APPENDIKS

Tabell A: VIF-test av modell 8 for multikollinearitet

Variabel	VIF
Votum for stat	1.09
Statsrett	1.36
Trygderett	1.06
Regjeringsadvokaten	1.21
Statlig seier TR og LR	1.87
Statlig seier TR, tap LR	1.89
Statlig tap TR, seier LR	1.67
Statlig tap TR og LR	1.79
Dissens for stat i LR	1.32
Dissens for privat i LR	1.11
Skattekontor anker	1.36
Finansdep. anker	1.20
Samferdselsdep. anker	1.17
Justisdep. anker	1.56
Landbruksdep. anker	1.15
Enkeltpersoner	1.31
Advokat fra Reg.advokaten	1.20
Advokat u/møterett privat	1.40
Advokat u/møterett stat	1.39
Kompleksitetsmål, ord	1.41
Kompleksitetsmål, §	1.20
Dissens	1.22
Flertall private advokater	1.32
Flertall regjeringsadvokaten	1.43
Flertall lovavdelingen	1.21
Flertall sosialdem. utnevning	1.15
Sos.dem. utnevning	1.23
Lovavdelingen	1.55
Regjeringsadvokaten	1.51
Riksadvokaten	1.20
Privatpraktiserende advokat	1.66
Dommer, underrett	1.42
Jussprofessor	1.38
Konstituert	1.15
Justitiarius	1.09
Mean VIF	1.35

Tabell B: Liste over analyserte saker

Rt-2014-986	Rt-2012-1888	Rt-2009-715	Rt-2008-1014
Rt-2014-866	Rt-2012-1810	Rt-2009-705	Rt-2007-912
Rt-2014-822	Rt-2012-18	Rt-2009-661	Rt-2007-899
Rt-2014-807	Rt-2012-1793	Rt-2009-578	Rt-2007-848
Rt-2014-801	Rt-2012-1729	Rt-2009-546	Rt-2007-721
Rt-2014-760	Rt-2012-1615	Rt-2009-534	Rt-2007-667
Rt-2014-672	Rt-2012-159	Rt-2009-441	Rt-2007-464
Rt-2014-65	Rt-2012-1556	Rt-2009-425	Rt-2007-404
Rt-2014-620	Rt-2012-1547	Rt-2009-354	Rt-2007-392
Rt-2014-614	Rt-2012-1500	Rt-2009-32	Rt-2007-360
Rt-2014-560	Rt-2012-139	Rt-2009-203	Rt-2007-281
Rt-2014-513	Rt-2012-1380	Rt-2009-170	Rt-2007-257
Rt-2014-486	Rt-2012-1025	Rt-2009-1626	Rt-2007-246
Rt-2014-402	Rt-2011-999	Rt-2009-1577	Rt-2007-209
Rt-2014-336	Rt-2011-948	Rt-2009-1485	Rt-2007-1851
Rt-2014-227	Rt-2011-910	Rt-2009-1473	Rt-2007-1822
Rt-2014-196	Rt-2011-755	Rt-2009-1432	Rt-2007-1815
Rt-2014-1281	Rt-2011-549	Rt-2009-1374	Rt-2007-1801
Rt-2014-1259	Rt-2011-540	Rt-2009-1356	Rt-2007-1729
Rt-2014-108	Rt-2011-454	Rt-2009-1261	Rt-2007-1612
Rt-2014-1057	Rt-2011-449	Rt-2009-1237	Rt-2007-1573
Rt-2014-1025	Rt-2011-368	Rt-2009-1208	Rt-2007-1543
Rt-2013-937	Rt-2011-347	Rt-2009-1195	Rt-2007-1511
Rt-2013-885	Rt-2011-340	Rt-2009-1153	Rt-2007-1401
Rt-2013-858	Rt-2011-304	Rt-2009-1142	Rt-2007-140
Rt-2013-809	Rt-2011-292	Rt-2009-1090	Rt-2007-1354
Rt-2013-653	Rt-2011-213	Rt-2009-105	Rt-2007-1263
Rt-2013-588	Rt-2011-1620	Rt-2008-939	Rt-2007-1217
Rt-2013-484	Rt-2011-1581	Rt-2008-932	Rt-2007-1025
Rt-2013-449	Rt-2011-1481	Rt-2008-803	Rt-2007-1003
Rt-2013-421	Rt-2011-1473	Rt-2008-794	Rt-2007-1
Rt-2013-342	Rt-2011-1433	Rt-2008-738	Rt-2006-871
Rt-2013-258	Rt-2011-1260	Rt-2008-727	Rt-2006-769
Rt-2013-174	Rt-2011-1238	Rt-2008-688	Rt-2006-735
Rt-2013-1689	Rt-2011-105	Rt-2008-681	Rt-2006-720
Rt-2013-1665	Rt-2011-1029	Rt-2008-577	Rt-2006-607
Rt-2013-1642	Rt-2010-999	Rt-2008-560	Rt-2006-602
Rt-2013-1570	Rt-2010-979	Rt-2008-524	Rt-2006-593
Rt-2013-1487	Rt-2010-858	Rt-2008-478	Rt-2006-564
Rt-2013-1429	Rt-2010-790	Rt-2008-438	Rt-2006-449
Rt-2013-1187	Rt-2010-527	Rt-2008-410	Rt-2006-404
Rt-2013-116	Rt-2010-513	Rt-2008-343	Rt-2006-396
Rt-2012-944	Rt-2010-306	Rt-2008-270	Rt-2006-364
Rt-2012-929	Rt-2010-24	Rt-2008-233	Rt-2006-349
Rt-2012-910	Rt-2010-224	Rt-2008-218	Rt-2006-343
Rt-2012-882	Rt-2010-1613	Rt-2008-195	Rt-2006-333
Rt-2012-840	Rt-2010-1500	Rt-2008-1747	Rt-2006-262
Rt-2012-808	Rt-2010-1430	Rt-2008-1705	Rt-2006-1665
Rt-2012-744	Rt-2010-1345	Rt-2008-1665	Rt-2006-1657
Rt-2012-722	Rt-2010-1184	Rt-2008-1555	Rt-2006-1649
Rt-2012-681	Rt-2010-1153	Rt-2008-1537	Rt-2006-1642
Rt-2012-667	Rt-2010-1131	Rt-2008-1510	Rt-2006-1573
Rt-2012-585	Rt-2010-113	Rt-2008-145	Rt-2006-1519
Rt-2012-543	Rt-2010-1070	Rt-2008-135	Rt-2006-1435
Rt-2012-494	Rt-2010-1047	Rt-2008-1336	Rt-2006-1382
Rt-2012-432	Rt-2009-851	Rt-2008-1307	Rt-2006-1367
Rt-2012-424	Rt-2009-839	Rt-2008-1284	Rt-2006-1348
Rt-2012-1943	Rt-2009-813	Rt-2008-1160	Rt-2006-1300

Rt-2006-1281	Rt-2003-82	Rt-2001-1201	Rt-1998-1764
Rt-2006-1265	Rt-2003-764	Rt-2001-1163	Rt-1998-1742
Rt-2006-1232	Rt-2003-662	Rt-2001-1123	Rt-1998-1666
Rt-2006-1217	Rt-2003-619	Rt-2001-1006	Rt-1998-1538
Rt-2006-1199	Rt-2003-60	Rt-2000-977	Rt-1998-1425
Rt-2006-1129	Rt-2003-557	Rt-2000-788	Rt-1998-1372
Rt-2006-1105	Rt-2003-536	Rt-2000-772	Rt-1998-1328
Rt-2006-1099	Rt-2003-504	Rt-2000-758	Rt-1998-1164
Rt-2006-1062	Rt-2003-409	Rt-2000-591	Rt-1998-1140
Rt-2005-951	Rt-2003-375	Rt-2000-46	Rt-1997-860
Rt-2005-86	Rt-2003-293	Rt-2000-436	Rt-1997-653
Rt-2005-855	Rt-2003-185	Rt-2000-402	Rt-1997-580
Rt-2005-788	Rt-2003-1821	Rt-2000-268	Rt-1997-550
Rt-2005-734	Rt-2003-1730	Rt-2000-253	Rt-1997-51
Rt-2005-607	Rt-2003-1531	Rt-2000-244	Rt-1997-410
Rt-2005-597	Rt-2003-1345	Rt-2000-23	Rt-1997-407
Rt-2005-577	Rt-2003-1324	Rt-2000-220	Rt-1997-403
Rt-2005-548	Rt-2003-1233	Rt-2000-2014	Rt-1997-383
Rt-2005-495	Rt-2002-996	Rt-2000-1997	Rt-1997-1784
Rt-2005-469	Rt-2002-798	Rt-2000-1981	Rt-1997-1646
Rt-2005-416	Rt-2002-747	Rt-2000-1865	Rt-1997-1602
Rt-2005-306	Rt-2002-718	Rt-2000-1739	Rt-1997-1564
Rt-2005-279	Rt-2002-64	Rt-2000-1729	Rt-1997-1430
Rt-2005-238	Rt-2002-618	Rt-2000-1473	Rt-1997-1099
Rt-2005-229	Rt-2002-56	Rt-2000-1214	Rt-1996-6
Rt-2005-1647	Rt-2002-456	Rt-2000-1066	Rt-1996-568
Rt-2005-1638	Rt-2002-391	Rt-2000-1056	Rt-1996-561
Rt-2005-1585	Rt-2002-387	Rt-2000-1028	Rt-1996-551
Rt-2005-1550	Rt-2002-352	Rt-1999-946	Rt-1996-513
Rt-2005-1461	Rt-2002-304	Rt-1999-922	Rt-1996-51
Rt-2005-1434	Rt-2002-273	Rt-1999-901	Rt-1996-509
Rt-2005-1421	Rt-2002-19	Rt-1999-878	Rt-1996-369
Rt-2005-1409	Rt-2002-180	Rt-1999-748	Rt-1996-232
Rt-2005-1356	Rt-2002-1691	Rt-1999-74	Rt-1996-1510
Rt-2005-1171	Rt-2002-1646	Rt-1999-637	Rt-1996-1497
Rt-2005-1157	Rt-2002-164	Rt-1999-608	Rt-1996-1473
Rt-2004-992	Rt-2002-1469	Rt-1999-458	Rt-1996-1410
Rt-2004-957	Rt-2002-1331	Rt-1999-1980	Rt-1996-1384
Rt-2004-738	Rt-2002-1322	Rt-1999-1916	Rt-1996-1190
Rt-2004-658	Rt-2002-1298	Rt-1999-157	Rt-1996-1188
Rt-2004-583	Rt-2002-1247	Rt-1999-1517	Rt-1996-1122
Rt-2004-523	Rt-2002-1080	Rt-1999-1502	Rt-1995-955
Rt-2004-487	Rt-2001-995	Rt-1999-14	Rt-1995-85
Rt-2004-344	Rt-2001-851	Rt-1999-1347	Rt-1995-72
Rt-2004-312	Rt-2001-762	Rt-1999-1312	Rt-1995-54
Rt-2004-241	Rt-2001-752	Rt-1999-1303	Rt-1995-479
Rt-2004-200	Rt-2001-640	Rt-1999-1087	Rt-1995-455
Rt-2004-2	Rt-2001-512	Rt-1998-937	Rt-1995-447
Rt-2004-1985	Rt-2001-450	Rt-1998-929	Rt-1995-350
Rt-2004-1921	Rt-2001-428	Rt-1998-811	Rt-1995-1939
Rt-2004-1860	Rt-2001-394	Rt-1998-794	Rt-1995-1768
Rt-2004-1737	Rt-2001-282	Rt-1998-623	Rt-1995-1625
Rt-2004-1723	Rt-2001-207	Rt-1998-607	Rt-1995-1529
Rt-2004-1343	Rt-2001-187	Rt-1998-430	Rt-1995-1427
Rt-2004-134	Rt-2001-170	Rt-1998-40	Rt-1995-1317
Rt-2004-1105	Rt-2001-1497	Rt-1998-383	Rt-1995-1288
Rt-2004-1092	Rt-2001-1481	Rt-1998-1988	Rt-1995-1278
Rt-2003-861	Rt-2001-1444	Rt-1998-1795	Rt-1995-124
Rt-2003-833	Rt-2001-1265	Rt-1998-1779	Rt-1995-1044
	Rt-2001-1229	Rt-1998-1771	Rt-1995-1

Rt-1994-805	Rt-1990-410	Rt-1984-785	Rt-1979-1179
Rt-1994-76	Rt-1990-1293	Rt-1984-77	Rt-1978-672
Rt-1994-691	Rt-1990-1274	Rt-1984-714	Rt-1978-521
Rt-1994-568	Rt-1990-1235	Rt-1984-591	Rt-1978-50
Rt-1994-557	Rt-1989-921	Rt-1984-476	Rt-1978-442
Rt-1994-326	Rt-1989-545	Rt-1984-466	Rt-1978-1430
Rt-1994-323	Rt-1989-520	Rt-1984-289	Rt-1978-1242
Rt-1994-215	Rt-1989-329	Rt-1984-1444	Rt-1978-1019
Rt-1994-158	Rt-1989-245	Rt-1983-923	Rt-1978-1001
Rt-1994-1545	Rt-1989-1339	Rt-1983-368	Rt-1977-886
Rt-1994-1470	Rt-1989-1230	Rt-1983-243	Rt-1977-1264
Rt-1994-1398	Rt-1989-1198	Rt-1983-1290	Rt-1977-1254
Rt-1994-132	Rt-1989-1014	Rt-1983-127	Rt-1977-1065
Rt-1994-1244	Rt-1988-664	Rt-1983-1004	Rt-1977-1002
Rt-1994-1105	Rt-1988-634	Rt-1982-866	Rt-1977-1
Rt-1994-1036	Rt-1988-604	Rt-1982-850	Rt-1976-718
Rt-1993-739	Rt-1988-539	Rt-1982-764	Rt-1976-600
Rt-1993-671	Rt-1988-51	Rt-1982-745	Rt-1976-579
Rt-1993-66	Rt-1988-440	Rt-1982-694	Rt-1976-431
Rt-1993-587	Rt-1988-414	Rt-1982-684	Rt-1976-302
Rt-1993-578	Rt-1988-1252	Rt-1982-588	Rt-1976-217
Rt-1993-528	Rt-1987-805	Rt-1982-44	Rt-1976-1317
Rt-1993-409	Rt-1987-612	Rt-1982-414	Rt-1976-1297
Rt-1993-321	Rt-1987-578	Rt-1982-203	Rt-1976-1245
Rt-1993-278	Rt-1987-52	Rt-1982-1800	Rt-1976-1177
Rt-1993-268	Rt-1987-500	Rt-1982-1776	Rt-1976-117
Rt-1993-249	Rt-1987-473	Rt-1982-1687	Rt-1976-1166
Rt-1993-1333	Rt-1987-385	Rt-1982-1637	Rt-1976-1157
Rt-1992-643	Rt-1987-351	Rt-1982-1625	Rt-1976-103
Rt-1992-581	Rt-1987-311	Rt-1982-1575	Rt-1976-1014
Rt-1992-321	Rt-1987-289	Rt-1982-1541	Rt-1975-710
Rt-1992-306	Rt-1987-1515	Rt-1982-1487	Rt-1975-683
Rt-1992-242	Rt-1987-1495	Rt-1982-1426	Rt-1975-630
Rt-1992-229	Rt-1987-1449	Rt-1981-832	Rt-1975-603
Rt-1992-217	Rt-1987-1004	Rt-1981-809	Rt-1975-428
Rt-1992-1511	Rt-1986-946	Rt-1981-770	Rt-1975-297
Rt-1992-1401	Rt-1986-620	Rt-1981-745	Rt-1975-1029
Rt-1992-1303	Rt-1986-583	Rt-1981-728	Rt-1975-1020
Rt-1992-1235	Rt-1986-408	Rt-1981-611	Rt-1974-976
Rt-1992-1150	Rt-1986-364	Rt-1981-595	Rt-1974-935
Rt-1992-1105	Rt-1986-292	Rt-1981-418	Rt-1974-905
Rt-1991-954	Rt-1986-199	Rt-1981-166	Rt-1974-710
Rt-1991-745	Rt-1986-148	Rt-1980-94	Rt-1974-69
Rt-1991-668	Rt-1986-1370	Rt-1980-783	Rt-1974-674
Rt-1991-624	Rt-1986-1322	Rt-1980-663	Rt-1974-352
Rt-1991-586	Rt-1986-1189	Rt-1980-569	Rt-1974-1353
Rt-1991-557	Rt-1986-1122	Rt-1980-556	Rt-1974-1307
Rt-1991-424	Rt-1986-1046	Rt-1980-469	Rt-1974-1287
Rt-1991-1468	Rt-1985-977	Rt-1980-443	Rt-1974-1068
Rt-1991-1355	Rt-1985-949	Rt-1980-145	Rt-1973-705
Rt-1991-1167	Rt-1985-93	Rt-1980-1428	Rt-1973-669
Rt-1991-1157	Rt-1985-682	Rt-1980-1183	Rt-1973-638
Rt-1991-1104	Rt-1985-344	Rt-1980-1070	Rt-1973-452
Rt-1991-1090	Rt-1985-319	Rt-1979-994	Rt-1973-409
Rt-1990-946	Rt-1985-156	Rt-1979-971	Rt-1973-242
Rt-1990-861	Rt-1985-1247	Rt-1979-492	Rt-1973-214
Rt-1990-838	Rt-1985-1157	Rt-1979-168	Rt-1973-170
Rt-1990-791	Rt-1985-1011	Rt-1979-1544	Rt-1973-1364
Rt-1990-768	Rt-1984-934	Rt-1979-1481	Rt-1973-136
Rt-1990-657	Rt-1984-891	Rt-1979-1326	Rt-1973-1320

Rt-1973-1268
Rt-1973-1224
Rt-1973-1214
Rt-1973-1193
Rt-1973-1059
Rt-1973-1044
Rt-1972-848
Rt-1972-815
Rt-1972-763
Rt-1972-511
Rt-1972-490
Rt-1972-431
Rt-1972-377
Rt-1972-248
Rt-1972-221
Rt-1972-167
Rt-1972-1224
Rt-1972-1131
Rt-1972-1050
Rt-1971-981
Rt-1971-967
Rt-1971-949
Rt-1971-889
Rt-1971-876
Rt-1971-769
Rt-1971-608
Rt-1971-1375
Rt-1971-1319
Rt-1971-117
Rt-1970-679
Rt-1970-646

Rt-1970-515
Rt-1970-254
Rt-1970-22
Rt-1970-174
Rt-1970-138
Rt-1970-1375
Rt-1970-1238
Rt-1970-1192
Rt-1970-1154
Rt-1969-893
Rt-1969-757
Rt-1969-58
Rt-1969-405
Rt-1969-182
Rt-1969-1419
Rt-1969-1285
Rt-1969-12
Rt-1969-1053
Rt-1968-983
Rt-1968-917
Rt-1968-870
Rt-1968-843
Rt-1968-629
Rt-1968-589.
Rt-1968-520
Rt-1968-48
Rt-1968-469.
Rt-1968-411
Rt-1968-34
Rt-1968-1276
Rt-1968-1029

Rt-1968-1010
Rt-1967-874
Rt-1967-835
Rt-1967-540
Rt-1967-389
Rt-1967-313
Rt-1967-195
Rt-1967-1466
Rt-1967-1449
Rt-1967-1365
Rt-1967-1303
Rt-1967-1234
Rt-1967-1162
Rt-1967-101
Rt-1966-972
Rt-1966-79
Rt-1966-783
Rt-1966-545
Rt-1966-351
Rt-1966-1470
Rt-1966-1379
Rt-1966-1364
Rt-1966-1149
Rt-1966-1081
Rt-1965-679
Rt-1965-603
Rt-1965-466
Rt-1965-389
Rt-1965-377
Rt-1965-347
Rt-1965-150

Rt-1965-1335
Rt-1964-636
Rt-1964-534
Rt-1964-502
Rt-1964-429
Rt-1964-34
Rt-1964-335.
Rt-1964-209
Rt-1964-197
Rt-1964-132.
Rt-1964-1231
Rt-1964-1158.
Rt-1964-1025
Rt-1963-914
Rt-1963-85.
Rt-1963-827.
Rt-1963-622.
Rt-1963-61.
Rt-1963-349.
Rt-1963-281.
Rt-1963-146
Rt-1963-14
Rt-1963-1333.
Rt-1963-1263.
Rt-1963-1181.
Rt-1963-1171
Rt-1963-1153.
Rt-1963-115
Rt-1963-10